לב ד א **הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וַאֲדַבֵּרָה** א אַצִּיתוּ שְׁמַיָּא וַאֲמַלֵּל וְתִשְׁמַע

לקט בהיר

א) כלומר לא אל השמים מדבר, שכן לא מצינו בכל הפרשה דיבורים לשמים, וכזה מיושב למה לא אמר האזינו השמים דברי, אלא אמר שמים האזינו ותהיו עדים ואדברה לישראל, ואמר „מתרה" בהם, שלא רק פיפור דברים מה שהיה ועתידות אני אומר להם מה שיהיה, אלא התראה יש בדבריה הללו, והתראה צריכה להיות בפני עדים (רא"ם), וכזה מיושב ג"כ למה בכלל לומר האזינו השמים הלא הם שומעים ממילא, אלא לומר שצריכים להאזין להבין ולידע שהתראה יש כאן (ג"א): ב) ר"ל בפ' ואתחנן וכן בפ' עקב אמר משה לישראל שהולך להעיד בהם שמים וארץ (רא"ם), והכוונה בזה שלא רק העדים צריכים לידע ולשמוע ההתראה אלא גם המותרה צריך לידע שדיבור זה התראה היא לו ושיש עדים בהתראתו (ג"א), עוד יש לכוין בו, שלא אמר בפירוש ואדברה לישראל א"כ יש פתחון פה לומר שלא לנו דיבר אלא לשמים וארץ, לזה אמר שאין כאן משא זה שכבר אמרתי להם לישראל שאני הולך להזמינכם עדים עליהם (מ"ל), ואמר וכן ותשמע הארץ, פי' גם זאת היא בדרך זה כמו האזינו השמים שגם הארץ תשמע התראתי, הגם שלא אמר בארץ ואדברה, מפני שכן דרך המדבר והכותב (ובפרט שירה) לשנות אמרותיו בנוסחאות שונות, ומה דלא כיילינהו בהדדי לומר האזינו שמים וארץ ואדברה, משום שהשמים מכובדים יותר מן הארץ (רא"ם), וזה פשוטו ופשוטו וכוון הוא, ורבותינו בספרי אמרו לחד לישנא ח"ל לפי שהיה משה קרוב לשמים לפיכך אמר האזינו השמים ולפי שהיה רחוק מן הארץ לפיכך אמר ותשמע הארץ אמרי פי בא ישעי' ומתן לדבר ואמר שמעו שמים והאזיני ארץ שמעו שמים שהיה רחוק מן השמים והאזיני ארץ שהיה קרוב לארץ עכ"ל הספרי, וכן כתב יונ"ע, הנה פי' אומרים שהיה משה קרוב לשמים ידוע לכל בר ביה רב, שהלא עלה שמים לקבל תורה ושהה שם ק"כ יום נשמתו וגופו הק' והמזוכך לשם לא אכל וגו' והיה רחוק מן הארציות כרחוק מזרח ממערב, ולשון רבותינו בעלי תוס' לפי שאומנתו של משה בשמים, ובדברי רז"ל אלו מיושב שמאחר שחלקן למה שיצה לשונו הפך משפטי, אבל אינו מיושב עדיין למה באמת חלקן וצריכין אנו לדברי הרא"ם משום כבוד שמים: ג) כוונת הקושיא, בשלמא אלא האמור יכולנו לומר דבלא כוונה דיבר אליהם לפי שהיו שם לפניו אמר האזינו כדרך המתחנן שאומר לערו לכל מי שמצא, וכמו ישעי' הנביא שלא העיד בהם כלום אלא אמר בנים גדלתי וגו' ואמר שמעו שמים וגו', אבל לפי מה שאמרנו שהזמינם לעדים למה דוקא שמים וארץ, ועוד הלא עונש מן השמים אין צריך התראה ועדים, ועוד מה יועיל ההתראה עמה אם יעשו התועבות שנים רבות אח"כ, וע"ז תירץ ג' תירוצים, א) שאה"נ אין זו התראה כדי שיענשו, אלא שלא יכוחו בטענה שלא מגיע לנו כל כך קללות ופורענויות וכפרט הסתרת פנים וגלות חוץ לארצם, יטענו ויאמרו יענים הקב"ה אותנו כחוץ מרצינו ולא יסתיר פניו שזה יגרום פורענות גלי גבול יותר מן הראוי, לזה העיד עליהם בהתראה שקבלו עליהם כל זאת בברית, ודוקא שמים וארץ שהם קיימים, והנמלא יעקב כתב שצורך העדים כדי שישמעו ישראל שיש עדים ועל ידי זה יחרו ביותר, והשניה כדי שהעדים בעצמם ישלמו להם מעשיהם בין לטוב ובין לרע, וכזה מיושב למה דוקא שמים וארץ ולא הרים וגבעות, וכפ' עקב (ל' י"ט) מביא רבינו טעם

אור החיים

לב) **א. האזינו** השמים וגו'. יש להעיר והארץ לו שמעו שמים וארץ, ג' למה לשמים אמר ראשונה למה אמר ואדברה לשון האזנה ולארץ אמר לשון שמיעה, ד' למה ולא אמר על זה הדרך האזינו השמים דבריי), ב' לשמים אמר לשון לוי האזינו לוכח ולארץ אמר למה לא כלל אותם יחד ויאמר האזינו השמים ותשמע) שהיה לו לומר ושמעי הארץ, ה' למה

אור בהיר

א) כי כשהמשיל לומר האזינו היה לו לפיים מה שיאזינו, הגם שמוכן מאליו, על כל פנים למה לא דיבר בדרך יאר, הלא אין צריך להאריך לשון, ואדרכה. ב) והוא לשון נסתר, כלומר אני אדבר והיא תשמע.

R. Simon

(1)

אור החיים

לשמים אמר ואדברה דיבור קשה ולארץ אמר אמרי פי אמירה רכה, ו' למה דקדק לומר אמרי פי) ולא אמר אמרי. וראיתי לרבותינו ז"ל (ספרי) שאמרו משה שהיה קרוב לשמים אמר האזינו השמים וגו') ישעיה שהיה רחוק מן השמים אמר (א' ב') שמעו שמים ע"כ, ולדבריהם נתישבו קלת מהדקדוקים) לא כולם, ומזן מדרכם נראה לומר, וקודם נשכיל על דבר משמעות תיבת האזינו, והנה היא סובלת שני דרכים, אחד הטה אוזן, והשני תאזין אזנך), לדרך הראשון יגיד שהשומע רחוק וצריך להטות אזנו כדי שיוכל לשמוע שבלא הטייה אזנו אינו יכול לשמוע, ולדרך השני יגיד שכל כך אוזן השומע קרובה למשמיע שלזה אמר האזן, ודרך זה בו בחרו חז"ל, וכיון שהמלה סובלת גם כן דרך הראשון ואין הכרע אנו נלך בו') וכזה יתישבו כל הדקדוקים על נכון, והגם שקדמונינו בחרו דרך אחר, כבר אמרנו שע' פנים לתורה), ובענין האגדה יכולים לפרש הגם שהיה הפירוש מנגד לדבריהם כל שאין הניגוד בדבר הלכה, ומה גם שיש לנו להסביל שני הדרכים בפסוק) כאשר אנאר בסמוך, הנה הדרך שאנו מישבים בו כל הדקדוקים הוא על זה הדרך לפי שהשמים הם עליונים כפשט הענין לזה קרא להם משה שיהו אזנם ואמר להם האזינו פירוש הטו אזנכם לשמוע דברי, ולארץ אמר ותשמע פירוש מעצמה) בלא הטייה אוזן כי לפניו היא עומדת ויכולה לשמוע מיתוך המאמר היולא מפיו), והוא אומרו אמרי פי להיותה כל כך קרובה אלו, ולדרך זה הרוחנו ישוב כל הדקדוקים כי לפי שאחד רחוק ואחד קרוב לזה חלק ההערה לכל אחד כפי הראוי לו, לרחוק קרא שיטה אזנו והתנה על עצמו לקרא בקול גדול), והוא אומרו ואדברה, ולקרוב כפי הראוי לו הטירו שגם אליו ידבר אלא שאינו צריך לקריאה כי מעצמו ישמע הגם שלא יקרא בקול גדול אלא בתיתוך אותיות מפיו תשמע בו, ולדרך זה יתישבו דברי ישעיה שאמר שמעו שמים והאזיני ארץ שנתן שמיעה לשמים הגם שהיא רחוקה ממנו והאזנה לארץ הגם שהיא קרובה, הטעם הוא כמו שגמר אומר ישעיה עצמו ואמר כי ה' דבר פירוש טעם שאמר בסדר זה להם) כי ה' דבר ובערך המדבר שהוא הקדוש ברוך הוא יותר היא קרובה השמים, דכתיב (תהלים קע"ו) השמים שמים לה', וכתיב (ישעי' ס"ו) השמים כסאי והארץ הדום רגלי, ולזה אמר שמעו שמים מה שדבר ה' כי אינם צריכים הטייה אוזן, והאזיני ארץ להיותה רחוקה צריכה להטייה אזנה לשמוע, ואולי שתיבת האזינו ילדקו בה שני הדרכים על זה הדרך בערך בחינת פה משה המתחתן האותיות תהיה הכוונה כדברינו, ובערך נשמתו שהיא הרוחניות) תהיה הכוונה כדברי רבותינו ז"ל, והדברים מוכיחים כן שעל נשמתו של משה הוא שאמרו חז"ל לפי שהיה קרוב לשמים כי עצמותו) בארץ ידבר ואין להכחיש המוחש. עוד נתכוון שדיבר עם שני הרכבות שמהם בנוי האדם, אחד חלק הרוחני שיתיחס בשם השמים, ואחד חלק הגופני שיתיחס בשם הארץ, וכדרך שרמזו ז"ל (סנהדרין ל"ח:) בפסוק (תהלים נ') יקרא אל השמים מעל וגו', וכשדיבר לרוחניות שבאדם קרא אליו ואמר האזינו השמים פירוש חלקי השמים שלהיותם עמוניים בנסתר לזה קראם להאזין, ואמר כנגדו דבור קשה) כי הנפש תסבול מרות בעניני הבורא כי תכיר חיובה, וכנגד הגוף שהיא בגלה אמר ותשמע הארץ פירוש חלקי הארץ

אור בהיר

ג) וכי יש אמרים שאינם מפה. ד) מלשון אוזן, כלומר אדבר באזניכם. ה) דקדוק ב' וג'. ו) שאני מדבר לתוכן. ז) בדרך הא'. ח) פי' בדרך אגדה לא יהיה סתירה הגם שנפרש בו ע' דרכים, כי כולם אמת, והכתוב יכוון אל כולם, משא"כ בענין הלכה. ט) שהפסוק מכוון לב' הדרכים כאחד. י) וזה מיושב דקדוק ד'. יא) וכזה מיושב דקדוק ו'. יב) וזה מיושב דקדוק ז' וה'. יג) ולא בסדר שאמר משה, והגם שגם פסוקים הללו הם דברי ה' ב"ה תורה שלימה, זה היה אחר שנזה ה' למשה לכותבם בתורה, אבל בשעת אמירה משה מפני עצמו אמרם, ועיין בדברינו בתחילת הספר בפסוק אלה הדברים אשר דבר משה וגו'. יד) שהיה בעולמות העליונים. טו) פי' גופו הק'. טז) כענין ותגיד לבני ישראל דברים קשים כגידין.

וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אִמְרֵי־פִי׃ ב יַעֲרֹף אַרְעָא אִמְרֵי פָמִי ב יִבְסַם כְּמִטְרָא

לקט בהיר

אחר על שמים ואחר כדי שילמדו מהם שלא שינו את מדתם, משום דשם מדבר לישראל והוכיחם ושעם זה ג"כ מתוכחה היא, אבל כאן מדבר אל העדים שידעו וישנו מה הוא עדותן (ד"ד), ויש שאין גורסין „ועוד" אלא לעולם וָעֶד, ולפי"ז הוא כולו טעם אחד, ויהיה פירושו, כי היאך יעידו שמים וארץ הלא אין להם פה ואין אומר ואין דברים, אלא זו יהיה העדות שיתנו שכר ועונש וזה מעידים שקבלו עליהם הברית (כ"י): ד) לעולם בעולם הזה, ולא לעתיד לבא (מ"ל), וכן מרגמו יונ"ע, וכן שנינו בספרי עתידה כנסת ישראל שתאמר לפני הקב"ה רבש"ע הרי עדי קיימים שנאמר העדתי בכם היום את השמים ואת הארץ אמר לה הרי אני מעבירן שנאמר (ישעי' ס"ה י"ז) כי הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה וגו': ה) רק ואח"כ, ור"ל שגם האבדתם מן הארץ וגלותם יבא על ידי שמים וארץ שכאשר יהיו ברעב ובצמא יתנו ביד אויב (ג"א), ויש להוסיף ולהרמיב דברי הגו"א אלו, שהרי כפ' ואתחנן אמר הכתוב העדתי בכם היום את השמים ואת הארץ כי „אבוד תאבדון", הרי שעדותם לא רק על השבע והרעב, אבל בדפוס הראשון מסיים מאמר זה בהוספה וז"ל בדין כאמור יד העדים תהיה בו בראשונה ויד כל העם באחרונה עכ"ל, והגם שנאמר שתלמיד אחד כתבו בפנים אעפ"כ נראה שבכון הוא בדעת רבינו, שהרי אמר בלשונו ואם יתמיינו תהיה בהם יד העדים „מהלה", ולפי"ז יהיה כוונת רבינו לומר משל דומה לנמשל, שמים וארץ הם יד העדים והאומות הם יד כל העם: ו) ר"ל אין זה לוי שמצווה ואומר שילמדו

אור החיים

אמרי פי כי הגוף להיות עבעו רחוק מהמושכלות צריך אמירה רבה לשמוע. עוד נחכוון לדבר עם הדרגות הנמצאים בישראל, אחד הם גדוליהם ורואיהם, ב' המה המון העם שאין להם שם בעם, וכינה לגדולים בשם שמים שהם במדרינה גדולה, והקדימם, ודיבר להם בלוי האזינו השמים, ואחר כך אמר ותשמע הארץ פירוש מעלמן ישמעו ההמון הנמשלים לארץ בשירות גדוליהם הולכים בדרך נכון, וכאומרם ז"ל (זוהר ח"ב ל"ו:) וזה לשונו אי רישא דעמא אתתקן כולא אתתקן. עוד ירמוז אם יאזינו דברי תורה אז יהיו נקראים שמים, והוא אומרו האזינו בזה אחם נחשבים שמים, על דרך אומרו (תהלים פ"ב) אני אמרתי אלהים אתם, וכמו שהארכנו בפרשת בראשית (ו' ג') שעל ידי מעשה הצדיקים גם החומר מהפכים אותו ועושים אותו לורה, ועל ידי מעשה הרשעים מהפכים הלורה לחומר, וכבר אמרנו כי הלורה תתיחס בשם שמים[יז]) וכאומר יתיחס בשם ארץ, ואומרו ואדברה פירוש לא בשעת הטובה לבד תאזינו אלא אפילו בשעה שידבר קשות בתוכחות על עון לריכין להאזין, ואומרו ותשמע הארץ וגו'[יח]) פירוש שאפילו אחר פרידת הגפש מהגוף ותשאר בחינת הארץ לבדה אף על פי כן תשמע הארץ אמרי פי, פירוש על דרך אומרם בספר הזוהר (ז"ח בראשית כ') וזה לשונו לאינה ורואינה וגו' עתידה בת קול לאתערא בכל ליונא וליונא בבתי קברי ואומרת לאינה ורואינה פוקו מתחות בלאוהא דעפרא ואתערו משנתכון בנות ליון כמא דאת אמר מה הליון הלז ע"כ, הוא כמאמר שמבטיח כ' לצדיקים שישמע גופם אחר שיהיה בארץ, והוא אומרו ותשמע הארץ אמרי פי, וממולא דבר אתה למד שמי שלא יאזין דבר ה' לא ישמע גופו השוכן בארץ את קול הכרוז ההוא ולא יהיה עפרו נגער:

ב. יערף כמטר לקחי.[יט]) פירוש על דרך

אור בהיר

יז) ואם תאזינו דברי תורה תהיו שמים מכל וכל אפילו גופכם. יח) לשון עתיד. יט) מה כוונת הכתוב בלוותו שתהיה התורה

אוּלְפָנִי יִתְקַבַּל כְּטַלָּא מֵימְרִי כַּמָּטָר לִקְחִי תִּזַּל כַּטַּל אִמְרָתִי
כְּרוּחֵי מִטְרָא דְּנָשְׁבִין עַל

רש"י

שאני אומר בפניכם תורה שנתתי* לישראל שהיא חיים לעולם כמטר הזה שהוא חיים לעולם כאשר יערפו[ז]) השמים טל ומטר (ספרי): **יערוף.** לשון יטיף*, וכן (תה' ס"ה י"ג) ירעפון דשן[ח]), יערפו טל (ל"ג כ"ח): **תזל כטל.** שהכל שמחים בו[ט]) (ספרי), לפי שהמטר יש בו* עלבים (לברייתא) כגון הולכי דרכים

שיטי נוסחאות • נתתי. • נטיפה. • שהן - יש עצבים בו.

ומעגלין דרכים שאמה הקב"ה הולך ודורך בם דהיינו השמים יטופון שומן ושפע ע"י גשמים שנותנים, וא"כ יהיה ירעפון כמו יערפון על דרך כבש בשב שמלה שלמה: ט) כלומר מוסיף והולך, אבל טל לבדו ודאי שאינו די, וכל הד' דברים נריכים, שלא ראי זה כראי זה, ולימוד התורה הוא כנגד הכל, ובספרי מסיק שהרגיבים מעדנים את העשב ומפנקים אותם

אור החיים

אומרם ז"ל (אבות פ"ג) אם אין קמח אין תורה וכו', יכוון הכתוב במאמר זה כי כמו שה' נותן מטר לזון ולפרנס כמו כן לריכים הם ללמוד תורה, וזה שיעור הכתוב יטיף כמו שאני מטיף המטר לקחי, וכאילו אמר יערוף לקחי כמטר, שאין הקדוש ברוך הוא שואל מהאדם ללמוד תורה עד שמכין לו כדי פרנסתו, וממולא דבר אתה למד שאם לא יטיפו מפיהם טיפי תורה אין חפץ ה' לתת מטר, והוא מה שפירשנו במאמר התנא אם אין קמח אין תורה פירוש אם רואה שאין קמח דע שאין תורה, ונעשה שהיה ללימוד תורה לשון זה יערוף[י]), לדמות למעשה המטר שהוא מטיף[יא]), עוד ירמוז כי כדרך שהמטר מגיעתו חסובה מיהה לאדם כמו כן מגיעת התורה תערפנו[יב]), על דרך אומרו (ישעי' ח') אם תאבו וגו' ואם תמאנו וגו' חרב וגו', וכפל לומר במלות שונות לקחי אמרתי, כנגד שני תורות תורה שבכתב והורה שבעל פה, כנגד תורה שבכתב אמר לקחי שה' נתנה מידו ליד משה[יג]) כתובה באצבע אלהים, והגם שלא נתן אלא עשרת הדברות, בהם כלולים כל מה שכתוב בספר במאמרם ז"ל (במד"ר פי"ג), וכנגד תורה שבעל פה אמר אמרתי שהם דברים שנמסרו במאמר פה אל פה, וכינה לתורה שבכתב מטר ולתורה שבעל פה טל, לפי שהתורה שבכתב היא העיקר ויסוד כל דבר, ותורה שבעל פה הם תיקונים ודקדוקים שאינם מפורשים בה אלא גרמזים, והוא ענין שלקח הכתוב בדמיונה שדימה תורה שבכתב למטר שהוא יסוד ועיקר הכל, ותורה שבעל פה לטל שהוא תיקון והעמדה מה שעשה המטר[יד]) כמו שהיא תורה שבעל פה לתורה שבכתב. עוד ילא על דרך אומרם אנשי אמת (באר היטב או"ח סי' רל"ח בשם האר"י ז"ל) כי מצות עסק תורה שבכתב אינה אלא ביום ולא בלילה, וכן אמרו בברייתא (מדרש תהלים י"ט) שמשה באותן מ' יום שהיה אצל ה' היה מכיר בין היום ללילה מהלימוד שהיה ה' מלמדו כשהיה מלמדו משנה היה יודע שהוא לילה, ויש טעם בדבר שאין לימוד מקרא בלילה, ולזה כינה תורה שבכתב למטר שאינו תמיד אלא בימות הגשמים אבל לא בימות החמה[טו]), ולא ולמד מה שאירע לרבא (תענית כ"ד:) על שהטריח להוריד גשמים שלא בעתם, כמו כן המקרא הוא דוקא בזמנו המוגבל לו יום ולא לילה, ודימה תורה שבעל פה לטל כמו

אור בהיר

כמטר, ולמה למשל הזה. כ) ולא אמר ישמע או לשון אמר. כא) פירוש בעבור שרצונו לדמותו למטר מטעם הנ"ל אמר דרך חגב לשון זה, וכן חזל כטל. כב) מלשון עגלה ערופה, ויהיה רמז הכתוב עז"ה יערוף מגיעת לקחי כמו מגיעת המטר. כג) כדבר הניקח מיד ליד. כד) שהטל בעצמה אין בכחה להטפיח, אלא מעמיד לחלוחית הארץ אחר המטר שלא יתיבש. כה) פי'

סֵדֶר הַאֲזִינוּ
פָּרָשָׁה י

מסורת המדרש

א. ספק נפשות משנה יומא פג., תנחומא לך, טז. יתרו״ח., תנ״י לך״כ. **מכת אוזן** ע״י ע״ז כח.. **לא לחוש** עירובין נד.. תנחומא יתרו״ח. זוהר ח״ג קס.. ראה לעיל פ״ח״ד. ובנ״ש. **מסיר אזנו** ראה: שבת י. כלה רבתי ספ״ה. ילקו״ש משלי תתקלו. תתקסא.

א. הֲלָכָה אָדָם מִישְׂרָאֵל שֶׁהָיָה חוֹשֵׁשׁ בְּאָזְנוֹ מַהוּ שֶׁיְּהֵא מֻתָּר לְרַפְּאוֹתוֹ בַּשַּׁבָּת כָּךְ שָׁנוּ חֲכָמִים כָּל שֶׁסַּפֵּק נְפָשׁוֹת דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת וְזוֹ מַכַּת הָאֹזֶן אִם סַכָּנָה הִיא מְרַפְּאִים אוֹתָהּ בַּשַּׁבָּת רַבָּנָן אָמְרִי מְבַקֵּשׁ אַתָּה שֶׁלֹּא לָחוּשׁ בְּאָזְנֶיךָ וְלֹא אֶחָד מֵאֲבָרֶיךָ הַטֵּה אָזְנְךָ לַתּוֹרָה וְאַתָּה נוֹחֵל חַיִּים מִנַּיִן שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נה, ג) ״הַטּוּ אָזְנְכֶם וּלְכוּ אֵלַי שִׁמְעוּ וּתְחִי נַפְשְׁכֶם״ אָמַר רַ׳ חֲנִינָא בַּר פָּפָא כָּל מִי שֶׁמֵּסִיר אָזְנוֹ מִשְּׁמֹעַ תּוֹרָה תְּפִלָּתוֹ נִמְאָסֶת שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כח, ט) ״מֵסִיר

א. **האזינו השמים ואדברה, ותשמע הארץ אמרי פי**, דורשו להלן על מעלת האזנה והשמיעה לדברי תורה שיש בה כח להביא חיים ורפואה לכל העולם, ולכן פתח בהלכה זו המדברת מענייני רפואה, — **הלכה: אדם מישראל שהיה חושש** — כְּאֵב — **באזנו** — הוא הדין לשאר איברים ונקט ״אזנו״ כיון שמדבר כאן משמיעת האוזן (רז״ו) — **מהו שיהא מותר לרפאותו בשבת?** שהרי מדברי חכמים וגזירתם **״כל רפואה אסורה** — בשבת, לאדם בריא שלא חלה כל גופו ונפל למשכב, ורק חושש באחד מאיבריו — **משום שחיקת סמנין**״ (רש״י שבת קמ״ז. ד״ה עצם) שאם תתיר לעשות רפואה בשבת יבואו לשחוק סממנים **״והוא איסורא דאורייתא, דהוי טוחן״** (עי׳ רש״י שם נג: ד״ה גזירה) — שהוא מ״אבות מלאכות״ האסורות בשבת (שבת עג.) — **כך שנו חכמים** (יומא פג.) **כל** — **שספק** — איבוד — **נפשות** — קיים אם לא נציל או נרפא — **דוחה את השבת** — לעשות אפי׳ מלאכות גמורות, שכן דרשו חכמים ממקראות (שם פח. והמסקנא כשמואל שם: ועי׳ רש״י שם, ד״ה דשמואל), **וזו, מכת האוזן** — (וה״ה לכל מכה) — **אם סכנה היא** — לכל גופו, (ועי׳ ע״ז כח: ורש״י שם, ד״ה מעלין) — **מרפאים אותה בשבת**, כדין כל אבר שחלה ובאה ממנו סכנת חיים לכל הגוף, (ועי׳ רד״ל וע״י בענין סכנת איבוד אבר, הנידון בטואו״ח סי׳ שכ״ח, ורמב״ם פ״ב מה׳ שבת ה״י ובכ״מ ול״מ שם).

רבנן אמרי: מבקש אתה שלא לחוש — באזניך, ולא אחד מאיבריך — הטה אזנך לתורה, ואת נוחל חיים — וכל אבריך וגופך משתמרים וחיים בזכות תורה ששמעת, שכולה חיים, **מנין? שנא׳: ״הטו אזנכם ולכו אלי, שמעו ותחי נפשכם״** — ובתורה הכתוב מדבר, הרי ששמיעת האוזן לדברי תורה מְחַיָּה, ושומרת את הנפש, מצער ומיחושים.

א״ר חנינא ב״ר פפא — כשם שגדולה מעלת השומע לדברי תורה, כך גדול עונשו של המונע את עצמו מלשמוע לד״ת: **כל מי שמסיר אזנו משמוע תורה** — אף מפני שהוא רוצה אז להתפלל (כמו שנא׳ בגמ׳ שבת י.) — **תפלתו** — שהוא מתפלל על נפשו, וכל צרכיו — **נמאסת** — לפני השי״ת, **שנא׳: ״מסיר אזנו משמוע תורה, גם תפלתו תועבה״.**

מסורת המדרש

האוזן לגוף שמו״ר ספכ״ז. ספדב״כ פי״ד קיז.. ילקו״ש ירמיה רסד. ישעי׳ תפ. ראה: דר״ל עמ׳ 120. וע״ע: כתובות ה:. רא״ז פ״ד. **נשתתקו** ספרי כאן פש״ו. להלן ס״ב. פי״א ה. ב״ר פ״ה״ה. קה״ר פ״ג״יד תנחומא כאן״א ברכה״ג ילקו״ש: כאן תתקמב. בשלח רלו. בהעלתך תשכט ע״ע זוהר ח״ג רפו:. רפז:. תנחומא אחרי״ט.
ב. זש״ה ידעתי קה״ר פ״ג״יד. ילקו״ש יהושע כא. (כה״ע). ב״ר פ״ה״ו. ילקו״ש קהלת תתקסח. עמוס תקמד.

אָזְנוֹ מִשְּׁמֹעַ תּוֹרָה גַּם תְּפִלָּתוֹ תּוֹעֵבָה׳ רַ׳ לֵוִי אָמַר הָאֹזֶן לַגּוּף כַּקִּינְקָל לַכֵּלִים שֶׁכֵּן הַקִּינְקָל כַּמָּה כֵּלִים נִתָּנִים עָלָיו וְאַתְּ נוֹתֵן מוּגְמָר תַּחְתָּיו וְכֻלָּם מִתְעַשְּׁנִים כָּךְ מָאתַיִם וְאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה אֵבָרִים שֶׁבָּאָדָם הַזֶּה עַל יְדֵי הָאֹזֶן כֻּלָּן חַיִּין מִנַּיִן שֶׁנֶּאֱמַר ״שִׁמְעוּ וּתְחִי נַפְשְׁכֶם״ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אִם הִטִּיתָ אָזְנְךָ לַתּוֹרָה כְּשֶׁתָּבוֹא לִפְתֹּחַ בְּדִבְרֵי תּוֹרָה הַכָּל מִשְׁתַּתְּקִים לְפָנֶיךָ וְשׁוֹמְעִים דְּבָרֶיךָ כְּשֵׁם שֶׁהִטִּיתָ אָזְנְךָ לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי תּוֹרָה וּמְהֵיכָן אַתָּה לָמֵד מִמֹּשֶׁה רַבֵּינוּ שֶׁעַל יְדֵי שֶׁהִטָּה אָזְנוֹ לַתּוֹרָה בְּשָׁעָה שֶׁבָּא לִפְתֹּחַ בְּדִבְרֵי תּוֹרָה נִשְׁתַּתְּקוּ הָעֶלְיוֹנִים וְהַתַּחְתּוֹנִים וְהֶאֱזִינוּ דְּבָרָיו מִנַּיִן מִמַּה שֶׁקָּרִינוּ בָּעִנְיָן (דברים לב, א) **״הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וַאֲדַבֵּרָה וְגוֹ׳״.**

ב. **זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב** (קהלת ג, יד) **״יָדַעְתִּי כִּי כָּל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָאֱלֹהִים הוּא יִהְיֶה לְעוֹלָם עָלָיו אֵין לְהוֹסִיף וְגוֹ׳״**

ר׳ לוי אמר: האוזן לגוף — כקינקל לכלים — ככלי מנוקב שנותנים לתוכו גחלים בוערות ומפזרים עליהם קטורת ובשמים, והעשן היוצא מבין הנקבים מעשן — מעדן — בריחו את כל הבגדים — **שכן הקינקל — כמה כלים** — בגדים — **ניתנין עליו ואת נותן מוגמר** — קטורת ובשמים — **תחתיו, וכולם** — אף העליונים — **מתעשנים** — ומשתבחים, **כך רמ״ח איברים שבאדם הזה** — המנויים במשנה (אהלות פ״א מ״ח) — **ע״י האוזן** — השומעת דברי־תורה — **כולן חיין** — **״אם יפול אדם מראש הגג, כל גופו לוקה, והרופא נכנס אצלו ונותן לו רטייה בראשו, וכן בידיו וכן ברגליו, ובכל אבריו, נמצא כולו רטיות, והקב״ה אומר: אני איני כך, אלא רמ״ח איברים באדם הזה והאוזן אחד מהם, וכל הגוף מלוכלך בעבירות, והאוזן שומעת וכל הגוף מקבל חיים״** (שמו״ר כ״ז ט), **מנין? שנא׳: ״שמעו ותחי נפשכם״. אמר הקב״ה: אם הטית אזנך לתורה — כשתבא לפתוח בד״ת הכל משתתקים לפניך ושומעים דבריך כשם שהטית אזניך לשמוע דברי־תורה** — כשלמדת אתה. (ועי׳ רד״ל אות ד׳, אבל כאן נדרש ממשה ולא מדוד הנאמר שם בישעיה. ד״ה). **ומהיכן את למד** — כן? **ממשה רבינו, שע״י שהטה אזנו לתורה — בשעה שבא לפתוח בדברי־תורה נשתתקו העליונים ותחתונים והאזינו דבריו, מנין** — שכן בקש משה מהעליונים ותחתונים שישמעו לו? **ממה שקרינו בענין** — שאמר משה: **״האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי״** — **״בשעה שאמר משה: ״האזינו השמים״ — היו השמים ושמי השמים דוממים, ובשעה שאמר: ״ותשמע הארץ אמרי פי״ — היתה הארץ וכל אשר עליה דוממים״** (ספרי כאן, פסקא שז).

ב. ד״א: **האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי** — ושינה משה סדרי הטבע, והשתיק שמים וארץ כדי שישמעו דבריו — **זהו שאמר הכתוב: ״ידעתי כי כל אשר יעשה האלהים הוא**

וי״ל עוד שהם מקבילים לג׳ סעודתי דשבתא.

סעודתא דמעלי שבתא היא בחי׳ העינים שצופין ורואין איך שמים חדשים נרקעים לשבת כמ״ש באור המאיר שבכל ע״ש אדם מישראל רואה את השמים החדשים הפרושים, ואם הוא לא חזי מזלי׳ חזי, ומזה מתהה התעוררות חדשה בלב ישראל, אף שעדיין עומד מרחוק, כמו בחי׳ הראי׳ שחוש הראות מכה על דבר הנראה, כמו כן נפש האדם היא הרואה ומתדבקת לקדושת שבת. סעודתא דיממא היא בחי׳ שמיעה שהקול בא ומתדבק באזניו, כ״כ הקדושה באה לאדם מן השמים. וי״ל עוד להיפוך שליל שבת הוא בחי׳ שמיעה שמור ושמיעה תלויין בהאי אתר, וביממא הוא בחי׳ ראי׳ שהקדושה באה אליו מרחוק ונקרא עתיקא קדישא זכור. ושניהם אמת שזה מלמטה למעלה וזה מלמעלה למטה. וסעודתא תליתאה היא בחי׳ לבבו יבין שהרצון משפיע ללב שלא ע״י השכל ולמעלה מהשכל, ע״כ אז הוא הזמן הנרצה ביותר לדביקות ותשובה:

האזינו ושב״ת שנת תרע״ג

במד״ר הלכה אדם מישראל שהי׳ חושש באזנו מהו שיהא מותר לרפאותו בשבת, כך שנו חכמים כל שספק נפשות דוחה את השבת וזו מכת האוזן אם סכנה היא מרפאים אותה בשבת, רבנן אמרו מבקש אתה שלא לחוש באזניך ולא אחד מאבריך הטה אזניך לתורה ואתה נוחל חיים מנין שנאמר הטו אזנכם ולכו אלי שמעו ותחי נפשכם, עכ״ל. ויש לדקדק מה אתי המדרש לאשמעינן, מאחר שכתב אם סכנה היא הרי התנה תנאי שתהי׳ סכנה, וזה זיל קרי בי רב הוא, ואם אתי לאשמעינן שמכת האוזן לעולם סכנה היא הי׳ זה עצמו חידוש דין, אבל מאחר שכתב אם סכנה היא לא חידש כלל:

ונראה דהנה סכנת אבר פרטי אין מחללין עליו את השבת אלא היכי שהיא סכנת כל הגוף בכללו. וטעמו של דבר כבר ביאר כ״ק אבי אדומו״ר זצללה״ה בהקדמה לספרו אגלי טל שמאחר ששבת היא כללא דאורייתא אינה נדחית בשביל אבר פרטי אלא בסכנת נפש בכללה, עיי״ש באריכות. וע״כ כשבא המדרש לדבר ממהות האוזן הרוחנית פתח לה פיתחא מגשמיות האוזן כדוגמא דידה. והנה האוזן עצמה היא אבר פרטי, ומ״מ בפנימיות האוזן הנה היא נוגעת במוח ויכולה לבוא ממנה סכנת נפש כלומר שיש מציאות באוזן שיש בה סכנה בכללה. וזה שכתב המדרש אם סכנה היא, כלומר שיש מציאות באוזן שיש בה סכנה וחשובה אבר כללי, ויש מציאות שאין בה סכנה ואינה נחשבת באופן זה אלא לדבר פרטי. ודוגמא דבגשמיות היא ברוחניות. והוא עפי״מ שהגיד כ״ק אבי אדומו״ר זצללה״ה בהא דבמשנה ר״ה (פ״ג מ״ז) אם קול הברה שמע לא יצא, וכן מי שהי׳ עובר וכו׳ אם כוון לבו יצא, ועמדו ז״ל מהו לשון וכן, ומה ענין זה לזה, ופירש דתקיעת שופר צריכין לשמוע את עצם הקול, וקול הברה איננו עצם הקול אלא תולדה מהקול, וכמו שהוא בקול שנדרש עצם הקול, כן נמי בשמיעה שנדרש שעצם אדם יקבל השמיעה, והיינו הלב שהוא עצם האדם, אבל שמיעת האוזן לבד בלי כוונה אינה נוגעת לעצם האדם והיא רק תולדת הלב ודומה ממש לקול הברה, אלא שזה בעצם הקול וזה בעצם השומע, עכ״ד. והיוצא לנו מזה שיש שני מיני שמיעה, השמיעה החיצונית בלי כוונת הלב איננה מתיחסת לעצם האדם שהוא כלל האדם אלא לאוזן לבדה שהיא אבר פרטי, והשמיעה הפנימית בכוונת הלב היא מתיחסת לכלל האדם:

ויש עוד להוסיף ביאור בזה דכוונת הלב היא הרודף אחר כוונת המאמר ומה התורה מבקשת ממנו והיא פנימיות הענין. וכעין שכתב הרמב״ן (ריש פ׳ קדושים) שיכול אדם להיות נבל ברשות התורה אם יתפוס הדברים בחיצוניות המאמר אלא שצריך להבין ולרדוף כוונת התורה מה שכיוונה התורה בזה, וזהי השמיעה שבעצם האדם ולא שמיעה שטחית:

ויש לפרש ששמיעה כזאת נקראת הטית אוזן כאדם שמטה את אזנו לשמוע הדברים יותר בהירים וברורים, וזה שנקרא איזון מצות. וזאת היתה תחילת התנאים במרה, דכתיב ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה׳ אלקיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו, הנה אחר שכתב שמיעה ועשי׳ חזר וכתב והאזנת, שזה ענין רדיפת כוונת התורה:

וכן יש לפרש הפסוק (תהלים מ״ה י״א) שמעי בת וראי והטי אזנך, שאחר השמיעה והראי׳ צריכין עוד להטות אוזן, שאחר השמיעה החיצונית צריכין עוד לשמיעה פנימית שהיא עצם האדם בכללו. וזהו שאמר המדרש מבקש אתה שלא לחוש באזניך ולא אחד מאבריך, היינו שתהי׳ תועלת לכל האיברים בכללם, הטה אזניך לתורה, שלא יסתפק בשמיעה לבד שהיא רק פרטית, אלא הטה אזניך כנ״ל, ואתה נוחל חיים שנאמר הטו אזנכם ולכו אלי ורק אז שמעו ותחי נפשכם. וכעין זה יש לפרש אשרי העם יודעי תרועה:

יערוף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי, בפתח הכ׳ שהוא כעין ה״א הידיעה. כי כ״ק אבי אדומו״ר זצללה״ה אמר שהתורה נקראת לקח טוב, משום שהיא כמו שלוקחים אותה, עכת״ד. והיינו שצריכין אתערותא דלתתא. וזה כמטר הידוע שהוא המטר הראשון אחרי בריאת העולם, כי לא המטיר וברש״י שם משום שעדיין לא הי׳ מי שיתפלל, הרי שענין המטר שצריך לאתעדל״ת וכמ״ש ואד יעלה מן הארץ. והנה טל לא מיעצר לעולם, וע״כ טל שעתיד להחיות בו את המתים שהוא בלתי אתעדל״ת. אך לכאורה שני המקראות סותרים וא״ז שבזה נאמר שצריך אתעדל״ת, ובזה נאמר שאין צריך:

ויש לומר דהנה תועלת התורה היא בכפלים, לדחות חלק הרע כבזוה״ק (ח״ג פ׳:) לא אתדכי ב״נ אלא במילי דאורייתא, ועיקר התועלת הוא להפיח חיים חדשים ממקור החיים. והנה התועלת הראשונה מכונה בשם מטר להדיח טללים רעים כבמדרש, וכבר דברנו מזה, ולזה צריך אתעדל״ת, וכמו היגיעה כן ממשיך הארה אלקית ממעלה לדחות ממנו חלק הרע, ובכתבי האר״י ז״ל דביגיעת התורה מתיש כח הקליפות, אבל אחר שכבר שב הלב להיות טהור, וכעין לעתיד, אין צריך שוב ליגיעה, ואז כטל שעתיד להחיות בו את המתים אמרתי:

כתב הרמב״ן שאין בשירה הזאת תנאי בתשובה ועבודה רק היא שטר עדות שנעשה ונוכל ושהוא יתברך יעשה עמנו בתוכחות חימה אבל לא ישבית זכרנו וישוב ויתנחם ויפרע מן האויבים וכו׳. ויש להבין הלוא בפרשת נצבים מפורש שישראל יעשו תשובה, ובסנהדרין (צ״ו:) ר׳ אליעזר אומר אם ישראל עושין תשובה נגאלין ואם לאו אין נגאלין אמר לו ר׳ יהושע אם אין עושין תשובה אין נגאלין אלא הקב״ה מעמיד להם מלך שגזרותיו קשות כהמן וישראל עושין תשובה ומחזירן למוטב:

ונראה לפרש דבודאי אי אפשר לעשות תשובה רק כשהם דבוקים בהקב״ה, וא״כ ישראל שהושלכו אל ארץ אחרת והסתיר פניו מהם והי׳ לאכול ומצאוהו רעות רבות וצרות, בלתי מובן איך יכולין לעשות תשובה, אך מחמת שבודאי עתידין ליגאל עכ״פ כשיגיע הזמן של בעתה בין עושין תשובה בין אם אין עושין שוב הוא רק מחוסר זמן, ויומו של הקב״ה אלף שנים, וא״כ באלף הששי הו״ל מחוסר זמן לבו ביום ואין מחוסר זמן לבו ביום, וזמן ממילא קאתי, ע״כ אף בגלותם המרה בפנימיותם כל אחד ואחד מישראל עודנו קשור ודבוק בהש״י ושוב יכולין לעשות תשובה:

או יש לומר בלשון אחר, דהנה ידועה שיטת התוס׳ בטעם סירכות הריאה שלא כסדרן דסופה להנקב באשר סופה שתתפרק הסירכה ותתקרע הריאה וכל שסופו לנקוב כנקוב דמי. והנה בזוה״ק דעבירות הן כמו סירכות הריאה שאינן מניחין לעלות. ויש לומר כי כן ישראל בגלות שכח האומות המושלין עליהן הוא כמו סירכות הריאה שאינו מניח

בִּגְדֹתֶיךָ מִן־הֵיכְלֵי שֵׁן מִנִּי שִׂמְּחוּךָ׃ י בְּנוֹת מְלָכִים בִּיקָרוֹתֶיךָ נִצָּבָה שֵׁגַל לִימִינְךָ׃

מִתְגַּבְּרִין כָּל לְבוּשָׁךְ מִן הֵיכְלֵיָא דִּמְכַבְּשִׁין בְּשִׁין דְּפִיל מַאֲרַע מִנִּי יַחֲדוּנָךְ׃ י פִּלְגֵי מַלְכָוָתָא אִתֵּין לְמִקְבַּל אַפָּךְ וּלְיַקְרוּתָךְ בִּזְמַן דִּמְעַתַּר סָפַר אוֹרַיְתָא בִּסְטַר יְמִינָךְ וּמִתְכַּתְּבָא בְּאוֹרַיְתָא דְּמִן

רש"י

מן היכלי שן מני שמחוך. יומר מהיכלי שן משובחים ההיכלות המתוקים לך בגן עדן לשמחך בהם. שן, לייבוי"ל בלע"ז: **מני שמחוך.** היכלות אשר ממני הם שמחוך הנותנים שכרך: (י) **בנות מלכים.** יהיו מנקרות אותך, כענין שנאמר ושרומיהם מניקותיך (ישעיה מט כג): **ביקרותיך.** קו"ף דגוש לפי שהוא לשון נקור. ואף על פי שכתוב יו"ד לפניה, ראיתי בנקוד רב סעדיה, מיהה זו סדורה עם מי נתן למשיסה יעקב (שם מב כד) שכתוב בו יו"ד והסמ"ך מודגשת. ומנחם חיברו לשון ויקר, כמו בשוהם יקר (איוב כח טו). (פ"ל איט): **שגל.** מלכה, כמו והשגל יושבת אצלו (נחמיה ב ו), ואשתו בהון שגלתיה ולחינתיה וגו' (דניאל ה ג), אשתך תתיצב לימינך:

מצודת דוד

מן היכלי שן. מן השמחה והרחבת הדעת שיש למי שיושב בהיכלי שן, מן השמחה ההיא יהיה לך מן הדברים אשר ישמחו אותך בהם, רוצה לומר כל מיני שמחה שיהיה לך, יהיה מעין השמחה שיש למי שיושב בהיכלי שן, שהיא שמחה גדולה ומרובה: (י) **ביקרותיך.** בהשפחות היקרות שלך בהן יהיו אף בנות מלכים: **נצבה שגל.** המלכה תהיה נצבה בימינך מקושטת בכתם אופיר, והכל הוא משל לגודל התענוג וההמשלה:

מצודת ציון

בגדותיך. מלשון בגד: **שן.** שן הפיל: **מני.** כמו מן, והיו"ד נוספת: י) **ביקרותיך.** מלשון יקר: **שגל.** כן תקרא האשה כי היא מיוחדת למשגל. וכן והשגל יושבת אצלו (נחמיה ב ו):

אבן עזרא

שן כי משם היו מובאים. והאומר כי מני שם גוי או מדינה איננו נכון, בעבור היות שן נקוד בקמץ קטן, על דרך כל מוכרות, בטעם שאיננו סמוך אל אחר: (י) **בנות, ביקרותיך.** מגזרת יקר, ששפחות היקרות שלך עמהם הן בנות מלכים, והאומר שהוא מגזרת בקורת תהיה (ויקרא יט כ) לא דיבר נכונה, כי אין מחלוקת שהוא ביו"ד כתוב, רק המחלוקת בין בעלי המסורת והקריאה כי האחד יקרא ביקרותיך על דרך בימינו (בראשית מח יג), והשני כדרך מישיני עפר (דניאל יב ב). והשגל היא המוכנת העתידה למשכב, והעד מלת ישגלנה (דברים כח ל). ועל דעת האומר כי זה המזמור נאמר על דוד הוא כמשמעו, ועל המשיח בנות מלכים היקרות והשגל, מדינתו:

רד"ק

מן היכלי שן. והבגדים מוציאים לך מן היכלי שן שמניחים שם: **מני שמחוך.** היו"ד נוספת, ופירושו מאשר שמחוך רוצה לומר היכלי שן אשר שמחוך, כי הדירה הנאה מרחיבה לבו של אדם. ויש לפרש כי כל הפסוק הוא משל על המעשים הטובים: (י) **ביקרותיך.** החירי"ק בב"ית והיו"ד נעלמת בקריאה והקו"ף דגושה. ופירושו בנשים היקרות שלך יהיו בהם בנות מלכים, כל מלך יתפאר בתתו בתו לך: **נצבה.** אף על פי שבנות מלכים מנשיך, מכל מקום המלכה שהיא מישראל תהיה יושבת לימינך, והיא הנקראת שגל, לפי שהיא מיוחדת תמיד למשכב, והאחרות באות אליו לעתים כשתקרא. ונקראת שגל

מדרשי חז"ל

י) **בנות מלכים ביקרותיך.** אמר רשב"י: הגר בתו של פרעה היתה, וכיון שראה פרעה מעשים שנעשו לה בביתו נטל בתו ונתנה לו, אמר מוטב תהא ביתי שפחה בבית זה ולא מטרונא בבית אחר. הדא הוא דכתיב בנות מלכים ביקרותיך. (ב"ר מה).

נצבה שגל וגו'. מאי שגל, אמר רבה משמיה דרב: כלבתא. אלא מעתה הא דכתיב בנות מלכים ביקרותיך נצבה שגל לימינך בכתם אופיר, ואי שגל כלבתא היא מאי קא מבשר להו נביא לישראל. הכי קאמר, בשכר שחביבה תורה לישראל כשגל לעובדי כוכבים זכיתם לכתם אופיר. (ר"ה ד.).

בְּכֶתֶם אוֹפִיר׃ יא שִׁמְעִי־בַת וּרְאִי וְהַטִּי אָזְנֵךְ וְשִׁכְחִי עַמֵּךְ וּבֵית אָבִיךְ׃ יב וְיִתְאָו הַמֶּלֶךְ יָפְיֵךְ כִּי־הוּא אֲדֹנַיִךְ וְהִשְׁתַּחֲוִי־לוֹ׃ יג וּבַת־צֹר בְּמִנְחָה פָּנַיִךְ יְחַלּוּ עֲשִׁירֵי עָם׃

אוֹפִיר׃ יא שִׁמְעִי בְּנִשְׁתָּא וְרִשְׁרָאֵל אוֹרַיְתָא פְּמֵיהּ וְחַמִּי פְּרִישָׁת עוֹבְדוֹי וְתִצְלֵי אוּדְנָךְ לְפִתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא וְתִתְנַשֵּׁי עוֹבָדִין בִּישִׁין דְּרַשְׁעֵי עַמָּךְ וּבֵית טַעֲוָת דְּפָלַחְתְּ בֵּית אֲבוּהִךְ׃ יב וּבְכֵן יִרְגַּג מַלְכָּא שׁוּפְרָךְ אֲרוּם הוּא רִבּוֹנָךְ וְתִסְגְּדִין לֵיהּ׃ יג וְיָתְבֵי בְּרַכָּא דְצוֹר בְּתִקְרוּבְתָּא יֵיתוּן וְאַפָּךְ יְשַׁחֲרוּן לְבֵית מַקְדְּשָׁךְ עַתִּירֵי עַמְמַיָּא׃

רש"י

בכתם אופיר. נקטינן עדי זהב הבא מאופיר: (יא) **שמעי בת וראי.** שמעי כנסת ישראל וראי דרך הטוב: **והטי אזנך.** לאורה: **ושכחי עמך.** אומות שאת גדולה מיהם: **ובית אביך.** עובדי אלילים שעבדו אותיך בעבר הנהר: (יב) **ויתאו** המלך יפיך. ואם תעשי כן יתאוה המלך הקב"ה לנוי מעשיך: (יג) **ובת צור במנחה פניך יחלו.** כמו ויחל משה (שמות לב יא), ובשכר זה מזכי שיבאו לך אשכרים ותורים אותם שהם עכשיו עשירי עם:

מצודת ציון

בכתם אופיר. הוא הזהב הטוב הבא ממדינת אופיר: יא) **בת.** רוצה לומר עדה. וכן בת בבל (נקמן קנו ט): יב) **ויתאו.** מלשון תאוה: יג) **יחלו.** יבקשו:

מצודת דוד

(יא) **שמעי בת.** יאמר לכל עדה ועדה שמעי וראי בהבנת הלב, והטי אזנך לשמוע לכל אשר יצוה מלך המשיח: **ושכחי עמך** וגו'. רוצה לומר לא תהיה בעצת הנמשכים אחר גוג להלחם עם מלך המשיח: (יב) **ויתאו.** אז יתאוה מלך המשיח את יופי כשרון מעשיך, ואז ינוח לך כי הוא יהיה אדוניך, ואז תשתחוי לו ולא יאונה לך רעה כי יסך עליך בצלו: (יג) **ובת צור.** גם עדת צור בהבאת מנחה יבקשו פניך למלאות שאלתם, ועם כי המה העשירים שבכל עם וחשובים:

אבן עזרא

(יא) **שמעי.** אם על דוד, אמר המשורר לשגל, וטעם **ושכחי עמך** כדרך עמך עמי (רות א טו) שתתגייר ותשוב לתורת דוד. ואם על המשיח ידבר יהיה פירוש בת קהלה, כמו בת יהודה (איכה א טו), על דרך לעבוד השם שכם אחד (צפניה ג ט): (יב) **ויתאו.** אם על דוד כמשמעו, ואם על המשיח, המלך הוא השם או המשיח: (יג) **ובת.** אם על דוד יחסר הבי"ת, וככה הוא ובבת צר, עם בת צור, והפעול כל כבודה. ואם על המשיח, דרך משל:

רד"ק

מן ישגלנה (דברים כח ל): (יא) **שמעי.** לכל בת ובת מבנות המלכים הוא אומר. ופירושו שמעי זה המוסר: **ופירוש וראי.** והביני: (יב) **כי הוא אדוניך.** אין לך אדון אחר אף על פי שאת מעם אחר: (יג) **ובת צור.** עדת צור אומר לכל בנות מבנות המלכים, כי עדת צור תבא לך במנחה תמיד, וגם כן פניך יחלו עשירי כל עם ועם. וזכר צור בפרט, לפי שהיא סמוכה לארץ ישראל:

מדרשי חז"ל

יא) **שמעי בת וראי וגו'.** ר' מאיר היכי גמר תורה מפומיה דאחר [פי' מאלישע בן אבויה שהתפקר], והאמר רבי יוחנן: מאי דכתיב כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא. אם הרב דומה למלאך ה' צבאות יבקשו תורה מפיהו ואם לאו אל יבקשו תורה מפיהו. אמר רב חנינא: קרא אשכח ודריש שמעי בת וראי והטי אזנך ושכחי עמך ובית אביך וגו'. קשו קראי אהדדי, לא קשיא הא בגדול הא בקטן. (חגיגה טו:).

א"ר יצחק, לפי שהיה אברהם אומר תאמר שהעולם בלא מנהיג, הצץ עליו הקב"ה ואמר לו אני בעל הבירה. ושכחי עמך ובית אביך, שנאמר: לך לך מארצך. ויתאו המלך יפיך ליפותך בעולם. כי הוא אדוניך והשתחוי לו שנאמר: ויאמר ה' אל אברם. (ב"ר לט).

יג) **ובת צור וגו'.** זה אברהם שהציר למלכים והיצירו לו מלכים. במנחה פניך יחלו עשירי עם, שנאמר: ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין. (ילקו"ש).

וְאֵינוֹ מַחֲזִיק טוֹבָה לְעַצְמוֹ, אָהוּב, אוֹהֵב אֶת הַמָּקוֹם, אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת, אוֹהֵב אֶת הַצְּדָקוֹת, אוֹהֵב אֶת הַמֵּישָׁרִים, אוֹהֵב אֶת הַתּוֹכָחוֹת, וּמִתְרַחֵק מִן הַכָּבוֹד, וְלֹא מֵגִים לִבּוֹ בְּתַלְמוּדוֹ, וְאֵינוֹ שָׂמֵחַ בְּהוֹרָאָה, נוֹשֵׂא בְעֹל עִם חֲבֵרוֹ, וּמַכְרִיעוֹ לְכַף זְכוּת, וּמַעֲמִידוֹ עַל הַשָּׁלוֹם, וּמִתְיַשֵּׁב לִבּוֹ בְּתַלְמוּדוֹ, שׁוֹאֵל וּמֵשִׁיב, שׁוֹמֵעַ וּמוֹסִיף, הַלּוֹמֵד עַל מְנָת לְלַמֵּד, וְהַלּוֹמֵד עַל מְנָת לַעֲשׂוֹת, הַמַּחְכִּים אֶת רַבּוֹ, וְהַמְכַוֵּן אֶת שְׁמוּעָתוֹ, וְהָאוֹמֵר דָּבָר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ. הָא לָמַדְתָּ, כָּל הָאוֹמֵר דָּבָר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ, מֵבִיא גְאוּלָּה לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר לַמֶּלֶךְ בְּשֵׁם מָרְדְּכָי:

בעריכת שפתים. שאינו מגמגם כדברי תורה אלא מוסכם בלשון ומוציאם בפה דאין דברי תורה מתקיימין אלא בהוצאת הפה דכתיב כי היים הם למוצאיהם אל תקרי למוציאיהם אלא למוציאיהם בפה: **בביצת הלב בשכלות הלב.** לא שמעתי מה בין זה לזה: **באימה.** כדאמרינן וכו': **בשימוש חכמים.** שדוחק ונכנס בכל מקום לשמוע דבריהם ולשמשן: **בדקדוק חברים.** לומד בסבורה: **ובפלפול התלמידים.** שיפלפלו לפניו ויסכמוהו וכדאמרינן ומתלמידי יותר מכולם: **המכיר את מקומו.** שעוסק בתורה כל שעה דמתוך כך מתקיימת תורתו בידו. מקומו קרי לטעמים ולרמזים שהוא מבין בהלכה כדאמרינן בפנהדרין כשמלינין את הדין למתר המתיב אומר מתיב אבי במקומי אותה ראיה ואותו טעם עצמו שזכרתי אמש שלא מצאתי ראיה אחרת לזכות וכן המזכה: השמח בחלקו. שאם דומג בענייו אינו מכוון בה: **סייג לדבריו.** שנמוקו עמו ומביא אמתלאות להעמיד דברי רבו לבני אדם רוח ליולרו שמקיים מצות כדאמרינן מהו ריש ניסוח נתא רוח לפני שאמרתי ועשה רצוני: ואינו מחזיק טובה לעצמו. שאינו טוען בן בלבו על עצמו על שהרבה תורה שהרי לכך נולד: ואינו מגיס לבו בלימודו. היינו שאינו מתגאה בפני הבריות: **אוהב את הצדקות.** לא גרסינן: תוכחות. דכתיב הוכח לחכם ויאהבך. כל אלו המדות ראויות למתרחק מן הכבוד ואינו רודף אחר הגדרה שבאה לידו ומתרחק ממנה ומקבבר דהכי הוה ליה למתני ולא רודף אחר הכבוד ומתרחק מן הכבוד: ומעמידו על האמת. על בוריו של הלכה: **על השלום.** שאינו מייגע בדין אלא עושה פשרה בינתן ומתייגע בלימודו:

מדרש שמואל

חלה וכו' הרי שכולם הם מעלות ומתנות נתונים לאהרן ולבניו לא דברים נקנים לכל כהן וכהן בהשתדלותו.

והתחיל לפרש אותם אחת לאחת.

האחד בלמוד כלומר בהיותו לומד לעולם כי איזהו חכם הלומד מכל אדם ולעולם מחשיב את עצמו שהוא חסר וחושק לעולם ללמוד יותר זה ישיג מעלת התורה לפי שלעולם הוא צמא למים. גם אפשר שרמז על ענין הלמוד שהוא להקשות קושיות והויות כדי להבין המשניות. גם אפשר שרמז באומרו בלמוד כי לא יהיה לו עסק אחר רק לימוד התורה אמנם אם ירצה לאחוז בזה ובזה ולעסוק בסחורה וללמוד לא יקנה קנין התורה.

הב' בשמיעת האוזן כלומר שיטה אזנו לדברי רבותיו ואם יאטם אזנו מלשמוע לקול מוריו אפי' שעה אחת אפשר כי באותה השעה נאבדה ממנו מרגלית טובה, גם אפשר שרמז לאדם שאין התורה נקנית רק בשמיעת האזן כלומר במה ששמע מרבו אמנם אם לא שמע באותו הענין שום דבר אינו רשאי לומר מדעתו כלום כמו שמצינו בספר הזוהר פעמים רבות דקאמר לא שמענא ולא אימא ועל כן הזהירו על שמיעת האזן כי מבלתה אי אפשר לו לומר שום דבר רק על מה שלא שמע יאמר לא שמעתי.

הג' היא בעריכת שפתים כי כל מה שלומד צריך שיחזור עליו תמיד ויוציא הדברים בשפתיו וכמ"ש ז"ל כי חיים הם למוצאיהם למוציאיהם בפה. ואמר בעריכת שפתים ולא אמר בהוצאת שפתים כלישנא דקרא לרמז כי לא די במה שיוציאם בפיו פעם או שתים רק צריך שיחזור אותו פעמים רבות עד שתהיה ערוכה בפיו ובשפתיו וכן מצינו במס' כתובות בפרק נערה דקאמר תנא מניה ארבעין זמנין ודמי ליה כמאן דמנחא ליה בכיסתיה. גם אפשר שרמז שכאשר יחזור הדברים בעל פה לא יחזור אותם במהירות ובלבול רק יערוך ויסדר כל חלקיו כל חלוקה וחלוקה במקומה וסדרה וכל דבר דבור על אפניו וזה לשון עריכה כשלחן ערוך לפניו. גם אפשר שרצה לרמז גודל ההתמדה באחזרת למודו ולזה לא אמר בהוצאה בפה כלישנא דקרא למוציאיהם בפה לפי שבפה יש חמשה מוצאות הגרון החיך הלשון השינים השפתים וכאשר יחזור האדם בקול רם יורגשו לעין כל החמשה מוצאות שבפה על ידי חיתוך האותיות ולפי שפעמים ימצא האדם בין אנשים או במקום אשר לא יוכל לחזור בקול רם ומכל מקום אין ראוי שיהיה יושב ובטל לכן אמר שיחזור בעריכת שפתים כלומר בלחש כי רחושי מרחשן שפוותיה בלחש ואף אם לא יוכר רק נענוע השפתים לבד כמו שנאמר בחנה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע עם כל זה יהיו שפתיו נעות ובהתמדה גדולה כזו בחזרת למודו יתקיים בידו.

הד' בכוונת הלב בשכלות הלב כי הכל א'. הודיענו כי כאשר יחזור למודו על פה שלא יהיה בלא הבנת הדברים כמצוות אנשים מלומדה כי אז ישתכח ממנו במהרה אלא יערוך אותו על שפתיו בכוונת הלב ובשכלות הלב ויבין בהבנת הדברים אשר הוא מוציא מתוך פיו.

ואל זה כוון מה שאמר הכתוב כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך וגו' כלומר תדע אימתי קרוב אליך הדבר כמאן דמנחא בכיסתיה כאשר תחזור בפיך ובלבבך כלומר שיש שם עריכת שפתים וכוונת הלב כי עריכת שפתים בלא כוונת הלב איננה שוה לו, ואל זה כוון שלמה המלך ע"ה במה שאמר לב חכם ישכיל פיהו ועל שפתיו יוסיף לקח כלומר כי כאשר יכוין בכוונת הלב ישכיל את פיהו במה שהוא קורא על פה כי הפה שליח הלב וגם הלב הנזכר על שפתיו של החכם יוסיף לקח כי כאשר תהיה עריכת שפתיו בכוונת הלב אז על שפתיו יוסיף לקח שיהיה לוקח על פה על שפתיו יותר ויותר ועל זה סמך התנא אל עריכת שפתים כוונת הלב ושכלות הלב כי הכל דבר אחד.

הה' באימה כלומר שתהיה אימת רבו עליו, וגם שתהיה אימת השכינה עליו כי השכינה היא שם כמו ששנינו שנים שיושבים ועוסקים בתורה שכינה שרויה ביניהם וכו' מנין אפי' אחד שנאמר וכו' באופן שכיון שהוא עומד לפני השכינה צריך שיהיה עומד באימה ובשכר זה מתגלין לו רזי תורה.

ספר מדרש שמואל על פרקי אבות

מוהר"ר שמואל בן אליעזר

והכהונה בעשרים וארבעה). והתורה נקנית בארבעים ושמונה דבריהם). בתלמודם). ובשמיעת האוזן). בעריכת שפתים). בבינת הלבב). בשכלות הלבב). באימה). ביראה). בענוה). בשמחה). בשמוש חכמים). ובפלפול התלמידים). בישוב). במקרא. במשנה). במיעוט שינה). במיעוט שיחה).

בן ע"ז לגמרא תכף סמכו אליו בן שמונה עשרה להוסיף כי עריך שתכף שם אמר כדי שלא יהרהר הרהורים רעים וגם לידי טומאה בגילה כי התורה מטהרת וקדושה ואיה הלא במקום טומאה וכמאמר החכם אלא שיגנא בשיתסר ואי הוה נסיבנא בארבעסר הוה אמינא נידא בטינא דשפנא הרי שהיה רוצה ליכנס בארבעסר שנה אחת קודם שכנסו בגמרא כי הוא תועלת רב ללמוד בסברה. הם"ן במשוש שיהה שיקוש בחלי הלילה לעסוק בתורה כמו שאמר הכתוב חצות לילה אקום להודות לך וגו' וכן מפסוד הפעמים אשר הזהירו בספר האור על זה לדיקוק אינם בפלגות לילה למלפי נאורייתא וכו' כי הבטיחה עם כל הדיקוק אשר בגן עדן מקבלים לקולו כמו שאמר הכתוב נגמרת כי הוא תועלת רב השמיעו ואותה הפעה היא תועלת לענין הלימוד. ושוב כי כאשר האדם הוא יכון הוא נאמן בלילה דמותא כי הבינה אחת מבינה במיתה והתורה היא לילה דחי כד"א עץ חיים היא למחזיקים בה ועל כן הם בבכיים זה מזה ואם האדם אוהב הבינה ולאמר בה גם אחר שיקון משמהו לא יוכל ליאמר בלילה דחי ועל זה אמר הכתוב אל תהבו שנה פן תורש פקח עיניך ושבע לחם הכוונה כי ידוע שאין עוסר כעוסר התורה ואם יהבו הבינה יתבטל מדברי הורה ויורש ממנה ח"ש אל תאהב שנה פן תורש ולא תבעיא שנה תאהב הבינה כדי ליתן לבתחלה שינה לעיניך אף אם לא תאהבך שינה אלא אף אם תאסתר שינה ועיניך כבדו בשינה ובתרדמה אעפ"כ פקח עיניך לעמר פקח אותם על כרחם ושבע לחם ז' לחמה של תורה. הם"ן במיעוט שיחה והכוונה כל מלאות שיהה אם שיחה חולין כמו שאמר הכתוב ודברת בם ודרשו ז"ל גם ולא בדברים בטלים, ואמי' בענין הלימוד אלינו שאמרו כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה ואם הדבור כסף השתיקה זהב ואף אם לא אשבר אלא שיחה יעשם בה כל מה שיוכל וכך היא דרכה של הורה עצמה למעשה ולקרר בדבריה כי כמה דיינן וכמה בלמות מגלה אותם בוא"ל יחידה אז באות יחידה שלא רצה לשאריך ולברבות בשיחה כן האדם הטוסק בה יעשה כמוה ואפי' כשהוא לומד יעשם בשיחה ובדיבור ולמד בלשון קצרה וקלה. הי"ו במיעוט שהורה כי אין התורה מגיעה בחברים ובמוחרים יורדי הים באיות כמו שאמר הכתוב ולא מעבר לים היא. ואמר במיעוט שהורה ולא אמר בלא שהורה כי אי אפשר בלא שהורה כלל כי כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה רק יעשה כאותו זה שיהא ממעט בשפע ויעסוק בתורה וחבו במיעוט שהורה דקאמר ומה שאמר במיעוט שהורה ולא קאמר במיעוט מלאכה לפי שהמלאכה הוא שורה שקורה בגופו ומאיש את כחו ופשיטא שהוא מגליו יעמוד בה ואם הוצרך להחיר הוא בהלאכת שהורה שאין בה עורה והדרכה האדם מתעדן בה עליה שלרך להחיר ואומר במיעוט שהורה. הי"ח במיעוט שהוק. וקשה כי הוא ליה לאימר בלא שהוק כי לפי הגראה אוב העדרו מהגיאותו. אלא הענין הוא כי מלינו בגמרא שמביאים מילי דבליהותא כי זה מזרחת דשתו כדי לחזור לגימודו באופן כי מיעוטו הוא טוב ואל רבויו לאמר שהוק וקלות לאם מרגילין לעבוד. הי"ט במיעוט תעבוד לשהורה נראה כי קשה עם מה שסמכו כך היא דרכה של שורה את בחלה ומים במשורה ומי שער חחיה ואל האדם תיקון וכל אלו הם עיקרים לא מיעוט תעבוד ומכאן יש סעד וסיוע לאמר כך שהוא דרכה של תורה כי אינו מדבר עם העשירים רק עם העניים רק עם בעלי הכוונה שלא יהיו רק עם בחלה וכו' עם כל זה לא יאמר עמנו תלמוד התורה אמנם מי שהוא עשיר ואוכל בשר ויין כדי להוסיף בו כח לעסוק בתורה אי אוב לו בחאלי שלא יכנס בחתיכת ריבוי התפגוגים. על כן אמר במיעוש תעבוד כי מישהו אוב וריבוי רע. הכ' במיעוש דרך ארץ כאן הוא תשמש המעה כי הוא נקרא דרך ארץ כמ"ש בגמרא לוש ומים אין בארץ לגא עליו כדרך כל האדם וכן הגנו לכתוב בכתובה ומיעל לוחיכי כלומת כל הרעה שהוא תרגום של דרך ארץ כי כל ברואים התחתונים במאכליהם ומשתיהם ובכל דבריהם הם תשוגים זה מזה לא רצי זה כרצי זה כ"ש נדרכו פוגה כפי ערכו ולפי חומרו ולפי שכלו אמנם בענין התשמש הוא דרך ואל הכל פוגים בו וכל אחד ואחד מהנבראים אשר בארץ המה יתלוו תאוה לבוא על בת זונו באופן שזה הוא דרך כל האדם. ושוב הפסר שנקרא דרך ארץ לפי שעיקר הדרך ארץ תלוי בענין האדם. ושוב אמר שהוא דרך ארץ והבו בתיעוש דרך ארץ בשמור לו ויתעם אפי' בתה שהוא דרך ארץ ואם כן אמר דקאמר: ואם נאמר שדרך ארץ האמור בכאן הוא דרך ארץ בעסוקו אחסר לפי שאם יבא לפניו אדם חשוב בעודו עוסק בתורה יהבטל מלמודו כדי להחזיר אותו האדם ואם יאמר לו שילך מאחו ולא יבטלנו מלמודו אין זה דרך ארץ שהוא טוב בכמהו ולכן אמר בתשוש דרך ארץ כי טוב לו שיהיה בו מישוש ד"ל ולא יתבטל מלמודו: ואפשר נ"כ כי קרא בכאן ד"ל בו מישוש כי כל הד"ל שבעולם כולל בגשמות וע"כ אמרו בדרך כלל עז פנים לגיהנם וזוהה פנים לג"ע לפי שהגשמות הוא אב ואם לכל המדות עובות ולכן הבמיעוש כי התורה אינם נקנית בגשמות כי לא הגשמן למד אלא מדרגה אינה נקנית רק בתיעוש דרך ארץ כי ריבוי אינו טוב כי יהיה בוש מלאחוו לרבו והעדרו לגמרי אינו טוב כי אין ראוי שיהא בוש מלאחוו לרבו נעשות רק בתיעוש דרך ארץ כדי שלא יהיה בוש מלאחוו ונם לאחר שאל מרבו ישאל במורא ובכובד ראש. הכ"ח בדרך אחים וכלומר שיתרחק ממדת הכעס כי כעס בתיב כעיוס יומו והכוונה עניו נאמר לא יהיה בך אל זר והוא כאלו שונה ע"ז ואמרו רז"ל כל הכועס אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו וכו': ואפשר שעל עתה אמר שלא הגיעו למד עתה אמר שלא הקפדן מלמד רק ערך שיהיה אחרך אחים לפי שאם לא יאהל התלמיד שאלותיו לא יתקיים גם ברבו ותלמידי יותר מכלם. ושוד אחסר כי מאי דקאמר בתרך אחים הוא מדבר בענין הלימוד שהתלמיד לא יהיה בועם בתוכחות רבו ואם הרב יוכיח מרה בתלמידים יפה שכמו לכבוד ולא יכעוס על אחר הוכיחו רבו רק יהיה אחרך אחים ונאיות כי אחרך אחים אף אם הוא מאריך אחים לפעמים יצאר לו מה של מיגא בלבו ע"כ אמר ואמר בלב טוב מבלי הבאחרת שום מיגא בלב כלל ושיקר. הכ"ב בלב טוב בהיות כי

יכין תפארת ישראל יכין

מגיב לבם כשיאמר לבם, יגמר מתעשיהם הרבה מהלבה לאמצה, וכאמרם ז"ל [נדרים ד"ז ב'] בזולא שמשים של הורה יותר מלימודה: **עמ)** כדי שיעמוד מה שיזקקו הם בכלימוד של הרב: **פ)** שפ"י הבאלות והחבורות שביניהן, המיולה רוחת שמתמתה [ב"מ דפ"ד ג'], דגם פי"ח יבטולו לאמה דברים חדשים: **פא)** שיהיה מיושב בדעתו ולא מבוהל בדבריו. וי"ל שיהא נקי שיושבו על שולם, כן בדרך ארץ. והן בחכמות מבעיות ומוזעיות, שפי"ז יסיגים אלה לחיות לו לרקחות ולבנתא לחה"ק, דהייגו שיהיו אלו מעבריה להבינה על יתן הייבר, דהוגן כלולים בה, גם פי"ח יהיה ממנד ונפים בפיני הברות: **פב)** שיהיה נקי בהן: **פג)** דע"ל רבו אינה לא לבד שיפקיד הזמן, אלא גם יתיגן שבלו, ויתבד מרילוחו, אחמנם גם פחות מהכלאי ג"כ מזיק מאד לגוף ולנפש, ואמרו בשם הרמב"ם שהוא יגן ח' שנות בכל לילה ס' מזיק מאד לגוף אם יגיע לי, אולם זה רק קודם הגיעו לגי' שנה, אבל אח"כ אין הבריקה שיעודות פגוף כ"כ בגדול כבחי' נעוריו, ואל"ל אחר מגיע כ"כ רב, כאמרו הפגנים ובימוד הופלאת דדי לו שיגן בכל לילה ס' לו' שעות: **פד)** דברים על מה בכן, ומישהו יפה לעורה, כדי שעמוד הבשם קלת פי"ז:

סז) ומעלות שהכהן נפלא בהן, הן כ"ד מעלות בהורה [בהקדמות סוף פרקא קרא]: **סח)** מעלות שהכ"ח צריך שיהיה נפלא בהם מבאחר הבשם, מ"ח דברים הם, ולא קראם המגיה מעלות, מדלא דמו לאבדדי לאמרי לאבר על מלכות וכהונה דבמלכות וכהונה הם אבות ומ ש פ ח י ם [בפבשם בל"ח] שבקנין הם המלכות וכהונה, מבאר"ב המ"ח דברים בל הורה, הם תיובים [הפליבכמן בל"ח] שבהולה לאות בתורה, יקרא אותה מורה רק פ"י שמיהן כראי: **סט)** ד"ח מיוחד. אבל כ"ל הקשבה גדולה, שלריך שייחד אחנו להדברים **עא)** שיהיו שנורים נפיו כמו שבקבלה מרבו, לו כדברי הספר שלמד בו, שאח המהבר הוא אלמנו: **עב)** להסתנון בדברים שבמת, ולהוציא מהם דבר אמון דבר: **עג)** הוא ההסתבנות בכוח הלפון בתוקות הסתרה, אמ"ח לאחם רק לגלגים אבל לא לבאחם בלשון: **עד)** שיהיה אימת רבו עליו: **עה)** שיהיה יראת אחים בלבו, שפ"י אלה שבנים הייבר בדברי רבו בלימודו: **עו)** נגד ס', שפי"ז יהיה בם דברי תורתו בשמלן יקרים בעיניו לעליון הייבר: **עז)** שפ"י שילמד בשמחה יהפסו הדברים הייבר בלבו: **עח)** שפ"י שיהיה תמיד

שנויי נוסחאות

והתורה נקנית בס"ח (דברים) בתלמוד. במה"ו ..בס"ח אלו הן הדברים בתלמוד; בד"ב בתלמוד; בעה"ב אלו הן בס"ח דברים אלו הן בתלמוד; בעה"ב אלוס ..ואלו הן ולימה. הסמיוס בני המשניות (נ' ו') בעמ"ו ובכלה לבני ובעוס אלוס לבו מלך הן בעמיס והן בסדוכלבלב על הלמוד בבנו עוחים לא המבמת לבימייהן בלמוהן בחמו"ו בתלמוד..באיסה וביראה בחכמה ובענוה בשמחה בשמוש חכמים ובדיבוק חברים ובפלפול התלמידים בישיבה במקרא בהשנה במיעוס שנה במיעוס העונו בארך אפים ובמיעוס ר"א במיעוס שיחה במיעוס תחורה במיעוס שחוק בלב טוב באמונת חכמים ובקבלת יסורים הסביר את מקומו.. ובהרחק מן הכבוד ואינו רודף אחר הכבוד.. ולא שמח

באורי הגר"א

י"ח. לא יכנס לו מוסיס: י"ט. וכמה וחסר לא יכנס לו: כ'. ובוחר לו ס"ח לשמו: כ"ח. ויוצא לתלמה מלאכה עמו: כ"ב. נכנס מכניסה עמו: כ"ג. ישבר דבין חיא עמו: כ"ד. מיסר חיא כנגדו: כ"ה. אין רוכבין על בהמה: כ"ו. ואין משתמשין בכתרה: כ"ח. ואין רוחין לוכו בבהות מסהפר: כ"ט. ולא בבהות עדום: ל'. לא בנית סמרקן הרי שלשים מעלות של הלב ומיין בעיון: והכהונה בכ"ד. בולם מעוברים בקבא בפ' קרח וכם י"ב בקדש וי"ב בנבולין וחימנין ז"ם יהיה לך ונו' וכם מפורסים קדשי מקדש ואחיב ו"ש לך תרומם מתנם כל שם מפורסים בנבולין. ולאו כן י"ב שבקדשי מקדש. ל'. מקדש הקדשים. זה אמר שלמי מיסר שלין בכל הבלמים ק"ק אלא אלו:

לקוטים

בכורא מתרם כמ"ש (תהלים קכ"ו) ואמתו נכ"ריה מתתה ונו'. וס"ם יפפשו מאשיו לם כלי בדרך ביסר ועשה מעבים מוכים. לך בעוה"ל סילה"ל מעבה לא האדם ומסמא לא עיני לרלוים על לב שהוא טוב ולאלות לך לעיים ולא על הוכן הרבר לם טוב ולם רע

לכן

והתורה נקנית בעשרים וארבעה. ולא"ל פרקה א' פ"ו. במליל פ"ם ע"ב פרקה אלא פ"ו. שמוחפת בפנינו מיכן ל"ד פ"ם: והתורה נקנית בארבעים ושמונה דברים. ע"ב פ"ב ל' פסוק פ"ו:

באר הגר"א

ובשמיעת האוזן. בעה"ב אלו הן הדברים בתלמוד; בד"ב בתלמוד; בעה"ב אלוס ..ואלו הן ולימה. הסמיוס בני המשניות (נ' ו') בעמ"ו ובכלה לבני ובעוס אלוס לבו מלך הן בעמיס והן בסדוכלבלב על הלמוד בבנו עוחים לא המבמת לבימייהן בלמוהן בחמו"ו בתלמוד..באיסה וביראה בחכמה ובענוה בשמחה בשמוש חכמים ובדיבוק חברים ובפלפול התלמידים בישיבה במקרא בהשנה במיעוס שנה במיעוס העונו בארך אפים ובמיעוס ר"א במיעוס שיחה במיעוס תחורה במיעוס שחוק בלב טוב באמונת חכמים ובקבלת יסורים הסביר את מקומו.. ובהרחק מן הכבוד ואינו רודף אחר הכבוד.. ולא שמח

ומי שמעך ישראל גוי אחד בארץ ואף הוא זה על זה ישראל ובכתם והקדוש ברוך הוא מעדיים על הכתם שהוא יום טהור ואינו ישראל שהם אחד הקב"ה ובכתם אינו ישראל שהם מתקיים לעתר לתתם אחד בתמהה בכתם בשבת *כמו שמלת מרבים ומחרים: **עמון** ומואב מעמדין מעבר מני בכנסיות: לפי סדר הכנים היה להם להפרים מעבר מני שהוא שנה רלשונה ומעבר מני טהא בכנים ולא מלינו מעבר מני שפי שנים פרש"י הייתי אדן הקנה הם כה כדי שיטמטו עליהם פניים בכנסיות ובדין הוא דלפי' הרומה נחלה לא יתקן אלא יהא הכל מעבר מני אלא עלא לנו לאלק כל כך משלר שנים פרש"י הייתי אדן שמון ושוב דלומרים בחולין (דף סב) מעמון ומואב מהרו בסיחון לעומר על ידי כנוס שיחון ושוב הוכר ישראל לינכס והקשה ר"ח לאמרינן בפרק מקום שנהגו (ב"מ דף נב: הסי) אלא אלעזר ביבמות יהודה ומבכר סיחון ושוב (ג) ולא דקדוקה לאלונה לא קדשה לעתיד לבא אם כן תיפוצון מיהה דלרבי אליעזר לא קדשה אלמה מינמי' לן בפ"ק דמגילה (דף י. הסי) ובשטוחה (דף מז. הסי) מאי סברתא לרבי אלעזר לא קדשה ולרבי יהודה (דף ז. הסי) ר"ח דיש לאלק הכהת בעמון ומואב דלא קדשה בקדושה ראלן ומאד מחבר דלא קדשה מבר הכרכן ומאד מבר הכרכן מה שכבר מעמון לא מקדשה:

דרך שמות אפילו בחד נמי • וכי דרך לאותו דבר ובמינן אלמא כדי לאחזיקי בשופה לכל מלי כמו עגת שור ותחור וגמל נמשה מומר לכל (ה) דהכא לא דמי דהכא כון שהוא שומה בחתם ולא יש לאחזיקי בחזקה שומה לכל דבר בירושלמי בפ"ק דמכושין אמר סימני שומה הוא בלילה והלן בנים הקברות המקרע כאיר"ב ר"ק נ"ה לב לשמוע אל ואל שכלו מתברין לך בארה מקן שלמה בלילה אחדי בדרה מקן שנראין ומבנין ומבשין ומסכמין בפה כדכתיב אם חב אבר אין דיר יתים שי' אלעזר בן עזריה שרי בתלו • ומשמה בר' יוסי בן דורמסקית שאלך לחקבל אל ר' אלעזר ר"ל בבהמ"ר נמנו תנאי קמן ואמר מעשיהן מעשיהן ש"ב בשבעיתא • א"ל ר' אלעזר יום פשוש דרך ובקל עיניך פשם ידיך ובקל עיניך • כמה ר' אלעזר בשבל ישראל נתנו תנאי בלמוד לאה מסרני אלא הלכה לשמה מסרני חיא ובכה ואמר שד"ל לדאיא ובריתו מרבו הלכה לשמה בקשו לאמרו לבריתם ר' אלעזר בן עזריה אמר לו ל

אֶת־יְרֵאָיו אֶת־הַמְיַחֲלִים לְחַסְדּוֹ: יב שַׁבְּחִי
יְרוּשָׁלִַם אֶת־יְהוָה הַלְלִי אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן:
יג כִּי־חִזַּק בְּרִיחֵי שְׁעָרָיִךְ בֵּרַךְ בָּנַיִךְ
בְּקִרְבֵּךְ: יד הַשָּׂם־גְּבוּלֵךְ שָׁלוֹם חֵלֶב חִטִּים
יַשְׂבִּיעֵךְ: טו הַשֹּׁלֵחַ אִמְרָתוֹ אָרֶץ עַד־מְהֵרָה
יָרוּץ דְּבָרוֹ: טז הַנֹּתֵן שֶׁלֶג כַּצֶּמֶר כְּפוֹר

יב שַׁבְּחִי יְרוּשְׁלֶם יָת יְיָ
שַׁבְּחִי אֱלָהֵיךְ צִיּוֹן:
יג אֲרוּם תַּקֵּף נַגְרֵי תַרְעָיִךְ
בְּרִיךְ בָּנָיִכִי בְּמִצְעָיִךְ:
יד דְּשַׁוֵּי תְּחוּמָךְ שְׁלָם
שְׂמָן חִנְטְיָא יַסְבְּעִנָּךְ:
טו דְּמְשַׁדַּר מֵימְרֵיהּ
לְאַרְעָא עַד סַרְהוֹבָא
יְרַהוּט מִלּוֹלֵיהּ: טז דְּיַהֵב

רש"י

ירצה. ולא נקלות מרוצת שוקי המים, ילנה: (יד) חלב חטים. טוב חטים שמניס: (טז) כפור. גליד"ם בלע"ז:

מצודת דוד

ואינם בוטחים בעצמם בחוזק השוק או בגבורת הסוס, כי הבוטח באלו מסיר יראת ה' מעל פניו: (יב) שבחי ירושלים. יושבי ירושלים: ציון. אתם יושבי ציון הללו את אלהיך: (יג) כי חזק. ולא יוכל האויב לכבשה מעתה: ברך. הוא ברך את הבנים אשר בקרבך, רוצה לומר שיהו הבנים מרובים ויתגברו על האויב: (יד) השם גבולך. בגבולך שם שלום כי לא תבוא אליך מלחמה: חלב וגו'. ולא יאכלם האויב: (טו) אמרתו. הוא המטר הבא במאמר פיו: עד מהרה. כאשר ישלחנו ירוץ מהרה לעשות שליחותו: (טז) כצמר. לבן כצמר, ועם שהצמר הוא פחות ממנו בלובן, עם כל זה המשילו לצמר על כי אין מה בארץ יותר לבן מצמר להמשיל אליו, וכן וקולו כקול מים רבים (יחזקאל מג ב), וכמוהו רבים: כפור. הוא הנופל מן השמים בשחר בזמן הקור המפחזו על פני האדמה כאפר המפוזר. ולפי שאין הכפור לבן כמו

מצודת ציון

יא) המיחלים. המקוים: יג) בריחי. כעין מטה ישימו אותו ברוחב השער לסגורו: יד) חלב. מיטב. כמו ואכלו את חלב הארץ (בראשית מה יח): טו) ירוץ. ענין מהירות ההליכה: טז) כפור. כעין שלג, נופל הוא בשחר בימי הקור. וכן וכפר שמים מי ילדו (איוב לח לח):

אבן עזרא

בשר, ולא בעבור גבורתם, ובני עורב לעדים נאמנים: (יב) שבחי. זה לעתיד כי העיר חזקה שיפחד האויב לבא עליה, ומה הוא החזוק, שברך בניך שהם רבים בקרבך: (יד) השם. הטעם אם תשכבו לבטח עם שובע גדול: (טו) השולח. כאשר הזכיר חלב חטים הזכיר סבתו, והיא שאמירתו היא גזרתו: ירוץ דברו. הטעם כפול, או על דרך ועל העבים אצוה מהמטיר, כן צוה להמטיר: (טז) הנותן. בעתו כי בהיותו רב בימי החורף, אז יהיה חלב חטים בימי הקיץ:

רד"ק

שהם מיחלים לחסדו ואינם בוטחים בגבורת הסוס ולא בגבורת אדם: (יב) שבחי. כי בך רוצה לפי שבטחת בו. ומדבר כנגד העם דרך משל, רוצה לומר יושבי ירושלים, והפסוק כפול בענין במלות שונות: (יג) כי חזק. שלא תפחדי לעולם שיבא עליך אויב, כי ישמרנה כאילו בריחיה חזקים: ברך בניך בקרבך. שיהיו ברוכים בפרי בטנם ובמעשה ידיהם בעיר ובחוץ: (יד) השם גבולך שלום. וכן תהיו ברוכים בחוץ בשלום ובפרי אדמתכם: חלב חטים. הטוב שבחטים והנבחר: (טו) אמרתו ארץ. הוא המטר שבא באמרתו ובדברו מהרה, כעבד הרץ מהרה לעשות רצון אדוניו, ודבורו הוא רצונו. וחכר ענין המטר והשלג הנה, לפי שהם סיבת ברכת פרי האדמה והשבע: (טז) הנותן שלג כצמר. השלג שהוא לבן כצמר הלבן. ודימה אותו לצמר ואף על פי שהוא פשוט ממנו בלובן, מפני שלא יכול לדמותו בלובן ממנו בדברים אשר בארץ: כפור. הוא שיורד בשחר בימי הקור. ודימה אותו לאפר שאינו לבן כמו השלג:

מדרשי חז"ל

יד) השם גבולך שלום וגו'. הרואה חטים בחלום ראה שלום, שנאמר: השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך. (ברכות נז.).

לשלום יהא אדם זהיר בתבואה בתוך ביתו שאין מריבה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא על עסקי תבואה, שנאמר: השם גבולך שלום חלב חיטים ישביעך. (ב"מ נט.).

תַּלְגָּא חִוָּר הֵיךְ עַמַּר
גְּלִיד הֵיךְ קְטַם יְבַדַּר:
טז מַטְלַק קַרְחַיָּה פְּלִיג
הֵיךְ רִסּוּקִין דְּמִן קֶדֶם
קוֹרֵיהּ מַן אָפְשַׁר לֵיהּ
לְמַקָּם: יח יְשַׁדַּר קִדּוּם
חַמְתֵּיהּ וַיְמַסְּנוּן יַנְתֵּב
רוּחֵיהּ זַלְחִין מַיָּא: יט דְּתָנֵי דִּבְרֵיהּ דְּאוֹרַיְתָא לְיַעֲקֹב קְיָמוֹי וְדִינוֹי לְיִשְׂרָאֵל:

כָּאֵפֶר יְפַזֵּר: יז מַשְׁלִיךְ קַרְחוֹ כְּפִתִּים לְפָנַי
קָרָתוֹ מִי יַעֲמֹד: יח יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וַיַּמְסֵם
יַשֵּׁב רוּחוֹ יִזְלוּ־מָיִם: יט מַגִּיד דבריו קרי:
דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב חֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל:

רש"י

(יז) משליך קרחו כפתים. המים מגלידים ונעשין פתימין פתימין. ומדרש אגדה, כפתים, הכל לפי מעשה הנריות, הענו לפי חוסר מלבושיו מיקל עליו: מי יעמוד. שלא יהא לונן נקרמו: (יח) ישלח דברו וימסם. לאומם פתים: ישב רוחו. רוח מערבי, להשבית הקרח וזלו מים:

מצודת דוד

יז) קרחו. הוא הגליד הנקפה והנקרש על פני המים בימי הקור. וכן מכתן מי יצא הקרח (שם): כפתים. ענין חתיכות. כמו פתות אותה פתים (ויקרא ב ו): קרתו. מלשון קור וצנה: יח) וימסם. מלשון המסה והמגה: ישב. מלשון נשיבה והפחה, כמו כי רוח ה' נשבה בו (ישעיה מ ז): יזלו. מלשון הזלה ונטיפה:

את השלג והכפור והקרח, וכשהוא מנשב רוחו ימסו ויזלו מים: (יט) מגיד וגו'. מוסב על מלת שבחי שאמר בתחלת הענין, לומר שבחי את ה' על שהוא מגיד דברי תורה ליעקב: חוקיו וגו'. כפל הדבר במלות שונות:

אבן עזרא

(יז) משליך קרחו. כמו הקרח הנורא (יחזקאל א כב): (יח) ישלח, וימסם. השלג והכפור והקרח, וישב רוחו מהבנין הכבד הנוסף, מגזרת רוח ה' נשבה בי מהבנין הקל: (יט) מגיד דבריו. הטעם הגיד דבריו הם המצות ליעקב, וכן פירוש חקיו ומשפטיו, כי הם סבת רדת הגשם בעתו, ככתוב בפרשת והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי ונתתי מטר ארצכם בעתו (דברים יא יד):

רד"ק

(יז) כפתים. הקרח כמו הכפור, אלא שהוא חזק ממנו ומוליד קור רב, לפיכך זכר עם הקרח קרות. ופירוש כפתים כמו הדבר הנבצע לבצעים, כי כן הוא יורד לבצעים וחתיכות אסופות מן הקרח: לפני קרתו. אמר קרחו וקרתו בכנוי, ומיחסו אל האל יתברך, כי הכל הוא דברו ומצותיו, אין דבר במקרה. וכמו שהמטר הוא מוריד ברחמיו לצורך ברואיו, ופעמים לענוש העונות והוא מטר השוטף, כן צורך השלג והכפור הוא צורך הזרעים והאילנות, אבל בהיותו חזק הרבה והוא הקרח, הוא למשפט שהוא ממית ומיבש הזרעים ופרחי האילנות. וכן הברד ואף על פי שלא נזכר, צריך להזכיר בהודאת האל אלה הדברים שהם תמידים לבני העולם והם גבורות ונפלאות האל. לפיכך כשאמר ענו לה', זמרו לאלהינו, אמר שיזכרו בשיר ובזמר גבורותיו אלה התמידים. ואמר מי יוכל לעמוד בפני קרח החזקה. או פירושו כי בפני הקרח נמנעים בני אדם לצאת מבתיהם ולעשות מלאכתם: (יח) דברו. חום השמש או המטר שממחה את השלג הכפור והקרח. ואמר ישב רוחו יזלו מים. כי המים בנשיבת הרוח מפאת ים יבוא המטר שימסה אלה. או פירושו ישב רוחו עליהם ויזלו מים, כי מפזר אותם הרוח ולא יהיו מאוספים כאחד, ימחו וימסו ויהיו למים: (יט) מגיד. ובספרכם גבורת האל ספרו שנגלה אליכם בכבודו, והגיד לכם דבריו וחוקיו ומשפטיו, כי

מדרשי חז"ל

יט) מגיד דבריו ליעקב וגו'. אמר רב אמי, אין מוסרין דברי תורה לכותי שנאמר: מגיד דבריו ליעקב וגו' לא עשה כן לכל גוי. היה רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר: וכי מה עשו אלו דומים שלא רצה ליתן להם אלא משפטים בל ידעום שלא רצו לקבל. (מכילתא). מגיד דבריו ליעקב. אלו דברי תורה, חקיו אלו המדרשות, ומשפטים אלו הדינין, לישראל לא נתן הקב"ה את התורה והדינין אלא לישראל בלבד. ומנין אתה למד

כ לֹא עָשָׂה כֵן | לְכָל־גּוֹי וּמִשְׁפָּטִים בַּל־
יְדָעוּם הַלְלוּיָהּ׃ פ קמח א הַלְלוּיָהּ | הַלְלוּ
אֶת־יְהוָה מִן־הַשָּׁמַיִם הַלְלוּהוּ בַּמְּרוֹמִים׃
ב הַלְלוּהוּ כָּל־מַלְאָכָיו הַלְלוּהוּ כָּל־צְבָאו
קרי: ג הַלְלוּהוּ שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ הַלְלוּהוּ
כָּל־כּוֹכְבֵי אוֹר׃ ד הַלְלוּהוּ שְׁמֵי הַשָּׁמַיִם
וְהַמַּיִם אֲשֶׁר | מֵעַל הַשָּׁמָיִם׃ ה יְהַלְלוּ אֶת־
שֵׁם יְהוָה כִּי הוּא צִוָּה וְנִבְרָאוּ׃ ו וַיַּעֲמִידֵם
לָעַד לְעוֹלָם חָק־נָתַן וְלֹא יַעֲבוֹר׃ ז הַלְלוּ
אֶת־יְהוָה מִן־הָאָרֶץ תַּנִּינִים וְכָל־תְּהֹמוֹת׃

תרגום

כ לָא עֲבַד הֵיכְנָא לְכָל עַמָּא וְדִינִין לָא הוֹדְעֻנּוּן הַלְלוּיָהּ׃ א הַלְלוּיָהּ שַׁבְּחוּ יָת יְיָ בְּרִיָּתָא קַדִּישָׁיָא מִן שְׁמַיָּא שַׁבְּחוּ יָתֵיהּ כָּל חֵילֵי אַנְגְּלֵי מְרוֹמָא׃ ב שַׁבְּחוּ יָתֵיהּ כָּל מַלְאָכַיָּא דִּי מְשַׁמְּשִׁין קֳדָמוֹי שַׁבְּחוּ יָתֵיהּ כָּל חֵילְוָתֵיהּ׃ ג שַׁבְּחוּ יָתֵיהּ שִׁמְשָׁא וְסִיהֲרָא שַׁבְּחוּ יָתֵיהּ כָּל כּוֹכְבֵי

מצודת דוד

(כ) לא עשה כן. ליתן להם דברי התורה, ולא הודיע להם אז המשפטים כי אם לישראל לבדם: הללויה. לזה הללו את יה: (א) הללויה, הללו את ה׳. ואמרו הללו את ה׳ מן השמים, רוצה לומר מן השמים ישמע קול ההלול: הללוהו. הללו אותו בשמי מרום. וכפל הדבר במלות שונות: (ב) כל מלאכיו. בתחלה אמר דרך כלל שיהללו לה׳ בשמי מרום, ועתה פרטם מי הם אשר יהללוהו: כל צבאיו. הם הגלגלים והמזלות:

מצודת ציון

כ) בל. ענינו כמו לא:

אבן עזרא

(כ) לא. הטעם שלא נתן תורתו רק לעמו לבדו, שהבדילו להיות לו לעם סגולה וחתם המשורר כאשר החל: (א) הללויה. זה המזמור נכבד מאד, ויש בו סודות עמוקים, ועתה החל לדבר על שני עולמות, האחד העולם העליון והוא העולם הרחב והגדול, ואחר כן הזכיר עולם השפל שהוא כמו הנקודה במחשבת החושב בעגולה גדולה, והחל לאמר הללויה, אתם מן השמים הללוהו במרומים, והטעם אתם הדרים בשמים המרומים והם שמי השמים: (ב-ה) הללוהו כל מלאכיו. הם שאינם גופות, ואחר כן כל צבאיו והם גופות טהורות ולא מורכבות, והם הכוכבים הרבים שהם בגלגל המזלות, ואחר כן הזכיר המשרתים. והזכיר בתחלה שמש וירח כי הם המושלים, ואחר כן הזכיר כל

רד״ק

המעמד ההוא היה דבר גדול שלא היה כמוהו: (כ) לא עשה. כמו שכתוב השמע עם קול אלהים וגו׳: ומשפטים בל ידעום. והמשפטים שנתן להם לא ידעום, זולת כמו שכתב כי מי גוי גדול אשר לא חוקים וגו׳: (א) הללויה. בזה המזמור זכר כל הנבראים, בעולם הגדול החל ובעולם הקטן כלה. ואמר בהתחלה בכלל מן השמים, כלומר כל הנהוים מן השמים, רוצה לומר מיסוד השמש שהוא יסוד חמישי. ואמר אחר כך הללוהו במרומים. אתם שאתם במרומים ונכלל בו צורות אותם שאינם גופות ולא כח בגופות. וענין הללו אינו מצוה אלא כאילו אמר להם נאה להלל: (ב) מלאכיו. הם השכליים חשוקי הגלגלים גם הם אינם גופות ולא כח בגופות: כל צבאיו. הם הגופות הזכים והבהירים והם הגלגלים והכוכבים שהם בגלגל השמיני, לפיכך אמר כל צבאיו לפי שהם צבא גדול. ואמר בלשון רבים, לפי שהם צורות חלוקים: (ג) הללוהו וגו׳. הזכיר תחלה שני המאורות הגדולות, ואחר כך הזכיר החמשה הכוכבים,

מדרשי חז״ל

לישראל וכותי שיש להם עסק זה עם זה שאסור לישראל לומר לכותי לך עמי בערכאות שלך, שנאמר: לא עשה כן לכל גוי. והלא הדינים נצטוו בהם בני נח ומהו משפטים בל ידעום, אלו דקדוקי דינין. (תנחומא).

ג) הללוהו כל כוכבי אור. אלמא אור אורתא הוא, הכי קאמר הללוהו כל כוכבים המאירים. אלא מעתה כוכבים המאירים הוא דבעו שבוחי שאינן מאירין לא בעו שבוחי והא כתיב הללוהו כל צבאיו, אלא הא קמ״ל דאור דכוכבים נמי אור הוא. למאי נפקא מינה, לנודר מן האור דתנן הנודר מן האור אסור באורן של כוכבים. (פסחים ב.).

נושאי הפרק

(א-ו) קריאה לכל צבא השמים להלל לה׳.
(ז-יב) קריאה לברואי מטה להלל לה׳.
(יג-יד) להודות לה׳ על חסדו שעושה לישראל עמו.

תרגום

נְהוֹרָא: ד שַׁבְּחוּ יָתֵיהּ שְׁמֵי שְׁמַיָּא וּמַיָּא דְּתָלִין בְּמֵימְרָא מֵעִלַּוֵי שְׁמַיָּא׃ ה יְשַׁבְּחוּן יָת שְׁמָא דַיְיָ אֲרוּם הוּא פַּקִּיד וְאִתְבְּרִיאוּ׃ ו וַהֲקִימְנוּן לְעָלְמִין גְּזֵירְתָּא יְהַב וְלָא יֶעֱבַר׃ ז שַׁבְּחוּ

רש״י

(ג) כוכבי אור. כוכבי לילה: (ו) חק נתן. נהס, זה ישמש מיום וחס ישמש בלילה: ולא יעבור. אותו חק: (ז) תנינים. דגים גדולים:

מצודת ציון

ו) לעד לעולם. כפל המלה בשמות נרדפים. וכן אדמת עפר (דניאל יב ב): חק. ענינו כמו גזרה: ז) תנינים. הן מין דגים גדולים שבים: תהומות. עומק הים:

מצודת דוד

(ג) כוכבי אור. הם חמשה כוכבי לכת המאירים יותר משאר הכוכבים: (ד) שמי השמים. הם השמים העליונים אשר מעל השמים: מעל השמים. מעל השמים התחתונים: (ה) יהללו. כולם יהללו את ה׳, כי הוא צוה שיהיו נבראים והנה נבראו: (ו) ויעמידם. הוא מעמיד אותם לעולם: חק נתן. לכל אחד נתן חוק מתי ישמש זה ומתי ישמש זה ולא יעבור החוק ההוא: (ז) הללו וגו׳. רוצה לומר אמרו מן הארץ ישמע קול ההלול: תנינים. עתה פרטם מי הם אשר יהללו בארץ, ואמר התנינים וכל השוכנים בתהומות:

אבן עזרא

כוכבי אור, בעבור שיש להם אור גדול בעבור היותם קרובים אל הארץ. ואחר כן הזכיר שמי השמים והוא כדור אש שהוא סמוך אל כדור הלבנה, ואחר כן הזכיר כדור הסגריר והמים אשר מעל השמים, עד כה גבול העולם העליון. והנה החל בנכבד והשלים בנבזה, והפך זה עשה בהזכירו העולם השפל, ואמר על העולם העליון הדדים בו יהללו: כי הוא צוה ונבראו. גזר או חפץ: (ו) ויעמידם. פירוש שלא ישתנו לעולם כי אינם מורכבים מארבע יסודות: חק נתן ולא יעבור. החק אחד מהם, או החק לא יפסק, והטעם כי שבתאי יסוב גלגלו פעמים בתשע וחמשים שנה, וכן לכל אחד חק עולם, ואמר הנביא אם ימושו החוקים האלה (ירמיה לה לו). ועתה יחל להזכיר העולם השפל, והחל להזכיר התנינים שהם בים, כי הארץ והמים הם כדור אחד בראיות גמורות. והנה תנינים

רד״ק

והם כוכבי אור המאירים על הארץ יותר מאשר הם בגלגל השמיני, מפני שהם קרובים לארץ מהם: (ד) שמי השמים. יש שאומר כי שמי השמים הם אשר מתחת השמים, והוא כדור האש שהוא סמוך אל כדור הלבנה. והשמים הוא שאמר שנקרא שמים כמו על פני רקיע השמים, ויהיה פירוש והמים אשר מעל השמים כדור הקרח. ויש קוראים שמו כדור הסגריר, והוא בין כדור האש והאויר הקרוב לנו, והוא מקום תכלית הגעת העבים. ואין חכמי הפילוסופים מודים בזה, כי אומרים אין בינינו ובין גלגל הלבנה אלא האויר והאש הטבעית. אחר כך נאמר והמים וגו׳. כי המים פירושו צורת המים והוא מקום תכלית הגעת העבים באויר, ובמקום ההוא מן האויר ישאבו העבים מים ויפלו לארץ בטבעם, לא שיש שם גוף אחר אלא האויר אבל הוא חלוק באיכות, ועל המקום ההוא נאמר והמים אשר מעל השמים: (ה) יהללו. אמר כל אלה העליונים הנזכרים יהללו את שם ה׳ ויודו לו כי הוא אדון עליהם, כי אף על פי שהם נשגבים הוא נשגב עליהם, והוא צוה ונבראו והוא לבדו הקדמון, והם החדשים נבראים: (ו) ויעמידם לעד לעולם. כי אינם כמו הנבראים שאישיהם הם נפסדים והמין עומד, אלא לעולם אישיהם עומדים כמו המין. והחוק שנתן להם בתחלת בריאתה לעולם לא ישתנה סדרם: (ז) הללו. אחר כן אמר לברואי מטה שיהללו את ה׳. ואמר וכל תהומות על המים אשר מתחת לארץ ועל המים אשר מעל לארץ. וזכר המים קודם היבשה כמו שהיתה בבריאה וגם התנינים אשר בהם, והוא שאמר עליהם הכתוב ויברא אלהים את התנינים (בראשית א כא) כי הם גדולים מחיות היבשה. ומה שאמר הללו את ה׳. והם אינם בני דיעה, רוצה לומר שבני אדם

וזהו מ"ש, "צופיה הליכות ביתה". שלומד ע"מ שיהיו לו הלכות ברורות איך להתנהג ולהורות. וכמ"ש אל תקרי "הליכות" אלא "הלכות"*.

הרב יוסף שמעון כהן שליט"א

"ולחם עצלות לא תאכל" - כנגד "בשמיעת האוזן"

א. כנגד "בשמיעת האוזן" - מטה אזנו לשמוע כל שעה מרבו

פי' ב"מדרש שמואל", שמעלת "שמיעת האוזן" היא, שיטה לב לדברי רבותיו כל שעה שאם לא יטה אזנו לשמוע כל שעה, אפשר שבאותה שעה נאבדה ממנו מרגלית טובה.

והוא היפך ה"עצלות", וכמו שאמר הלל לבני בתירא בפסחים (סו.), "א"ל מי גרם לכם שאעלה מבבל ואהיה נשיא עליכם, עצלות שהיתה בכם שלא שימשתם שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון".

והוא עצמו לא היה מחסר מביהמ"ד אפי' יום אחד, כדאיתא ביומא (לה.), דפעם אחת לא הניחו שומר ביהמ"ד להכנס ועלה לגג ע"פ הארובה, וכ"ז כדי שלא יפסיד דברי שמעיה ואבטליון אפי' יום אחד, עיי"ש.

הרי שה"עצלות" היא, מה שאינו מתאמץ לשמוע ולקבל מרבותיו ולא להפסיד מהם אפי' יום אחד.

וכן מבואר בר"מ בהל' ת"ת (פ"ג ה"כ) וז"ל, אין ד"ת מתקיימין במי שמרפה עצמו עליהם וכו' אלא במי שממית עצמו עליהם ומצער גופו תמיד וכו', אמרו חכמים רמז "זאת התורה אדם כי ימות באהל", אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו באהלי החכמים, עכ"ל.

הרי שהיפך ה"עצלות" הוא, מי ש"ממית עצמו באהלי החכמים". ולא כתב "באהלי התורה" אלא "באהלי החכמים", והכוונה היא שיהיה תמיד בביהמ"ד עם החכמים, וישמע ויקבל תמיד תורה מהם, וזהו "באהלי החכמים".

---

* ב"מילואים והוספות" יתבאר מדברי הגר"א ו"רוח חיים", דזו היא מעלת למוד התורה בבחינת "לשמה", עיי"ש.

ומבואר לפי"ז, דעל מעלת "שמיעת האוזן" נאמר "לחם עצלות לא תאכל", והיא התורה שנמשלה ל"לחם" כדאיתא במשלי (ט. ה), "לכו לחמו בלחמי" (ובפי' הגר"א שם), והרוצה לקנות התורה, לא מסתפק ב"תורה" של עצלות, כהעצל שאינו מקפיד תמיד על שמועותיו וקבלתו מרבותיו, אלא זריז ו"ממית עצמו באהלי החכמים", ומקפיד לקבל מרבותיו כל שעה.

ב. כנגד "בשמיעת האוזן" - מייחד עצמו לשמוע בהקשבה גדולה

וב"תפארת ישראל" פי' דמעלת "שמיעת האוזן" היא, שצריך לקבל התורה בהקשבה גדולה, שצריך לייחד עצמו לשמוע היטב הדברים, ולולי זאת לא יקבל התורה בשלימות.

ולפי"ד, "שמיעת האוזן" היא המעלה שביאר הגר"א במשלי (ב. ב), "להקשיב לחכמה אזנך". וז"ל, חכמה הוא מה שאדם מקבל מרבו, לכן אמר "תקשיב לחכמה אזנך" - לקבל. וכמ"ש חז"ל "עשה אזנך כאפרכסת", עכ"ל.

ואיתא בחגיגה (נ:) דדרש ר"א וכו', "שמא יאמר אדם הואיל והללו מטמאין והללו מטהרין היאך אני למד תורה מעתה וכו', עשה אזנך כאפרכסת וקנה לך לב מבין לשמוע דברי כלם".

הרי שלקבל תורה מרבו צריך לשים אזנו כאפרכסת, ולייחד עצמו לשמוע בשלמות ועי"ז יקבל התורה, וזהו היפך ה"עצלות" שאינו משים לבו על הדברים, ואינו מייחד אזנו לשמוע ולקבל התורה בבירור.

וכן איתא בסוטה (מז:), "משרבו זחוחי הלב רבו מחלוקות בישראל ונעשה תורה כשתי תורות". ופירש"י וז"ל, זחוחי הלב, שאין מטין אזנם לשמוע יפה מפי רבם, וסומכים על בינתם מלדקדק על שמועתם, עכ"ל.

הרי, שקבלת התורה תליא ב"שמיעת האוזן" ועשייתה כאפרכסת, ועי"ז מדקדקים התלמידים בשמועתם, היפך ה"עצלות" של "זחוחי הלב", שאינם מזדרזין לשמוע וסומכים על בינתם, ועי"ז אינה מתברות התורה, ונעשה התורה כשתי תורות ורבו המחלוקות.

והרוצה לקנות התורה, משיג התורה ע"י "שמיעת האוזן", שמטה עצמו לשמוע יפה מפי רבו ואינו מתעצל בזה, ועי"ז זוכה להשגת התורה לאמיתה.

פרשת דף פ"ח ע"ב אמור קעט עיונים

ולא ישרי עליהו רוח מסאבא ולא יסתאבון משום שהם קדושים ולא ישרה עליהם רוח טומאה ולא יטמאו.

אמור אל הכהנים רבי יצחק אמר אמור אל הכהנים בלחישו בלחש כמה דכל עובדיהון דכהני בלחישו כך אמירה דלהון בלחישו כמו שכל מעשיהם של הכהנים בלחש כך אמירה שלהם בלחש אמור ואמרת זמנא חד ותרין זמנין פעם אחת ושתי פעמים לאזהרא להו על קדושייהו בגין דלא יסתאבון להזהיר אותם על קדושתם כדי שלא יטמאו דמאן דמשמש באתר קדישא שמי שמשמש במקום הקדוש בעיא דישתכח קדישא בכלא צריך שימצא קדוש בכל. לנפש לא יטמא כמה דאוקימנא דגופא בלא רוח מסאבא הוא ושארי עליה רוח מסאבא כמו שהעמדנו שגוף בלא רוח טמא הוא ושורה עליו רוח טומאה דהא תיאובתא דרוחי מסאבא לגבי גופיהון דישראל איהו שהרי התשוקה של רוח טומאה לגבי גופם של ישראל הם בגין דאתרק מנייהו רוחא קדישא ובמנא דקודשא אתיין לאתחברא משום שהורק ממנה הרוח הקדושה ובכלי קדש באים להתחבר וכהני דאינון קדישין קדושתא על קדושתא והכהנים שהם קדושים קדושה על קדושה לא בעיין לאסתאבא כלל לא צריכים להטמא כלל בגין דכתיב במדבר ו כי נזר אלהיו על ראשו וכתיב כי שמן משחת אלהיו עליו אני ה' והוא כגוונא דלעילא קאים לתתא והוא כעין של מעלה עומד למטה דכתיב תהלים קלג כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן זקן אהרן שיורד על פי מדותיו האי קרא אוקמוה מקרא זה העמידו אבל כשמן הטוב על הראש דא משח רבות קדישא עלאה זה שמן משחת קדוש עליון דנגיד ונפיק מאתר דנהרא עמיקא דכלא הנמשך ויוצא ממקום הנהר העמוק מכל.

ד"א דנגיד ונפיק מרישא דכל רישין הנמשך ויוצא מראש של כל הראשים סתימא דכל סתימין סתום מכל הסתומים על הראש על הראש ודאי רישא דאדם קדמאה ראש של אדם הקדמון יורד על הזקן דא דיקנא יקירא כמה דאוקמוה זה הזקן היקר כמו שהעמדנו זקן אהרן דא כהן גדול דלעילא והא אוקמוה זה כהן גדול של מעלה והרי העמידנו וההוא שמן יורד על פי מדותיו דמאינון משיחין שמאלו המדות נגיד ונפיק ונחית לתתאי נמשך ויוצא ויורד לתחתונים וכגוונא דא נגיד ואתעטר כהנא תתאה במשח רבותא לתתא וכעין זה נמשך ומתעטר הכהן למטה בשמן המשחה למטה.

ידיד ביאור המאמר נפש

אמור אל הכהנים ר' יצחק אמר וגו' ר' יצחק חולק על ר' יוסי דלעיל דאמר אמור ואמרת ואל הלוים תדבר והשוה המדות ולא חלק בין תדבר לאמור. ור' יצחק אמר כי מלת אמור היא בלחישו שאמירה היא בנחת והדיבור הוא בקושי מצד הדין. והכהנים היה עניים בלחישו דכל עובדיהון דכהני בלחישו בסוד הכוונה דהיינו מצד הימין מצד החכמה מקום השמן בלחישו. והלויים שהם מצד הגבורה בקושי ובקול במלאכתם שהיה בשיר ונגון והם בסוד השמאל והיין שהוא בעל קול תורם קולות. ומעם הכפל אמור ואמרת היינו זמנא חד ותרי וגו' מפני שהם קדושים ביותר וצריכים אזהרות הרבה. א. לאזהרא להו על קדושייהו היינו הזהירות על קדושתם שיהיו זהירים בה בהיות מגמת פניהם שהם קדושים.

ב. בגין דלא יסתאבון דהיינו שלא יטמאו עצמן. ונותן טעם למה לא הוזהרו ג"כ ישראל על הטומאה. ואומר דמאן דמשמש באתר קדישא דהיינו הכהן דישתכח קדישא בכלא אפי' מטומאה בעלמא שאין בהם חילול נפש כגון הערות וכיוצא. מסאב הוא וגו' פי' הוא מעצמו טמא מפני שהוא חומר בלא צורה. ונוסף עליו ושארי עליה וגו' בגין דאתרק מנייהו רוחא קדישא ר"ל כי שם משכן הקדושה ונתרוקן, והם רודפים אחר המקומות שבו היה משכן הקדושה ונתרוקנה ורוצים לראות אם ידמו אל הקדש, ואולי ע"י כך יתדבקו בקדושה כי נזר אלהיו על ראשו היינו סוד שהם מוכתרים בסוד הג' ראשונות והיינו על ראשו שמן משחת אלהיו היינו שפע החכמה בבינה כדמסיק. והוא כגוונא דלעילא וגו' היינו ממש סוד החסד ודבקותו בספירות למעלה כך הוא הכהן הגשמי שואב רוחניותם למטה. דא משח רבות קודשא עילאה היינו שפע ואור המאיר מהכתר אל החכמה אל הספירות. והוא נקרא שמן לפי שהוא בחשאי כנזכר לעיל (לא כיין שהוא בקול) ונקרא רבות מצד החכמה, רב בחכמה קדישא מצד קדש החכמה עלאה מצד הכתר דנגיד ונפיק היינו שמהבינה מהמקומות הנעלמים נמשך אל הספירות. וז"ש עמיקא מכלא דהיינו דבקותו למעלה. וז"ש דנגיד ונפיק מרישא דכל רישין שהיא הבחינה המתדבקת במאציל. ודקדק זה מאו' כשמן הטוב, היינו המובחר דהיינו מהכתר המיוחד בסבתו. מהרמ"ק ולה"ה.

כמה עלאה ענין הקדמה זו הוא להודות שמתחלה שהיה אור ה' בעולם לא היה שום דבר רע ולא מיתה ואחרי כן כאשר נגנו אז התעתד אדם למות וכדמסיק. אכן כוונתו היא על יסוד אבא שהוא עיקר חיותו של זעיר ותוכיות טובו עד שלא יאות להקרא טוב ה' לטעם האמור. ואיתא בח"ב מס' הגלגולים ח"ל הרח"ו ז"ל לילה א' חלמתי עם ר' יבא סבא ואמר לי פסוק מה רב טובך וכו' שר"ת רמ"י ולא הבנתי ואמר לי חלק אצל רבך האר"י ואלמדהו לו והוא ילמדנו לך. ובבקר כשבאתי אצל מורי ז"ל וספרתי לו החלום ואמר לי שהכוונה שרמי בר חמא הוא מזווג שער הראשון לחמשים שערי בינה שבדעת העליון. ורמי הוא לשון ר"מ לרמז לדעת העליון רמ"י גי' נ"ר והוא ייחוד הוי"ה אהי"ה הוי"ה אלהי"ם הוי"ה אדנ"י. ע"כ לענייננו. ולעומת כן אמר כמה עלאה דייקא כי הוא הראשון שבדעת העליון וסתם דעת נקרא אהו"ה והוא גימטריא טו"ב. וקראו יקירא כי בכל דעת יש שורש היסוד הנקרא יקר בסוד הטיפה. והכוונה על יסוד אבא שמבריח בכל החמשים שערים. והנה יסוד אבא הוא ע"ב וה' חסדים וה' הויו"ת ק"ל הוי ר"ב ועוד ארבע שמות הג' יחודים של נ"ר והם הוי"ה אהי"ה אלהי"ם אד"ני שיש בהם י"ג אותיות עם ד' אותיות שורש שם ע"ב הם י"ז אותיות כמנין טו"ב. ואם תמלאם תמצא כי בע"ב וקס"א יש כ' אותיות ובאל"הים ואד"ני מלאים כ"ה אותיות הכל מ"ה הוי "מה "רב "טובך. חזור ואמר מה רב טובך אור הגנוז הוא הוא יסוד אבא המתפשט בכל קומת זעיר עד תוך יסוד שלו.

ואז יסוד זה דזעיר מעולה מאד כי בתוכו סתום תוכיות האצילות.

פרי צדיק - רבינו צדוק הכהן מלובלין

7 א] האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי. השינוי דלא אמר ושמעי ארץ. גם בשמים כתב ואדברה]
ובארץ אמרי פי ולא אמר דברי. הענין דאיתא (סנהדרין צ"א ב) אל שמים מעל זו נשמה ואל הארץ לדון עמו זה הגוף וזה שאמר על שירה זו ואדברה קאי על כל התורה דמה שאמר ועתה כתבו לכם את השירה הזאת דמשמעותו על שירת האזינו ומזה נלמד המצות עשה דכתיבת ספר תורה (שם כ"א ב) והוא שבהשירה זו נכלל כל נפשות ישראל כמו שידוע בשם הרמב"ן ז"ל וששים ריבוא נפשות ישראל הם ששים ריבוא אותיות התורה ועל זה אמר ואדברה דיבור של משה רבינו תורה שבכתב שאצלו נכלל כל התורה שבעל פה בתורה שבכתב דאף התורה שבעל פה הלכה למשה מסיני. וזה שאמר לשון דיבור שהוא תורה שבכתב וכמו שאמרו (מכות י"א א) בלשון עזה דכתיב וידבר וגו' מפני שהן של תורה. ואמר האזינו שצריך להטות אוזן לדברי תורה והיה די בתורה שבכתב כמו שאמרו (נדרים כ"ב ב) אלמלא חטאו ישראל לא ניתן להם אלא חמישה חומשי תורה וכו' (ונתבאר במקום אחר ענין ערכה של ארץ ישראל שהוא תורה שבעל פה של משה רבינו ע"ה שעל זה אמרו ומסרה ליהושע) וכמו שיהיה לעתיד דכתיב (ירמיה ל"א, ל"ג) ולא ילמדו עוד איש את רעהו. וזהו ותשמע הארץ דממילא תשמע הארץ שהוא הגוף משכא דחויא שנתלבש אדם הראשון אחר הקלקול שנמצא בו יצר הרע וצריך רוב חכמה לתקן הרוב כעס. וזה שנאמר אמרי פי מלכות פה תורה שבעל פה קרינן לה:

ואמר אמרי פי על פי מה שמובא בזוה"ק (ח"ג פ"ח ב) אמירה בלחישה. וכתיב יערוף כמטר לקחי על תורה שבכתב כמו שנאמר (משלי ד', ב') כי לקח טוב נתתי לכם והוא כמטר שניכר שיורד מן השמים. תזל כטל אמרתי על תורה שבעל פה שנמשל כטל שאינו ניכר ירידתו מן השמים רק ממה שרואים שהארץ לחה מבינים שירד טל מלמעלה. כן התורה שבעל פה נדמה לחכמים שמחדשים מלבם והם באמת דברי אלהים חיים דברי אשר שמתי בפיך שמופיע ה' יתברך בלב חכמים. ועל זה נקרא אמירה כמה דאת אמר ואמרת בלבבך אמירה בחשאי (זוהר ח"א רל"ד ב). כי שם ה' אקרא וגו' על תורה שבכתב שכל התורה שמא דקודשא בריך הוא (זוהר ח"ג צ"ח ב) וזה שנלמד מפסוק זה על ברכת התורה לפניה (ברכות כ"א א) הבו גודל לאלהינו נגד תורה שבעל פה דאיתא (נדרים פ"א א) היינו לא שמעו בקולי היינו לא הלכו בה וכו' שאין מברכין בתורה תחילה. שעיקר התורה שבעל פה להרגיש טעם בתורה שבכתב וכשמרגיש טעם נותן ברכה והודאה. וכשאין מברכין היינו שלמדו בלא חשק וטעם וזה נקרא עוזבם את תורתי ואינם זוכין לבנים תלמידי חכמים:

וקורין פרשה זו קודם סוכות על פי מה שנאמר (שיר השירים ב', ג') בצלו חמדתי וישבתי ופריו מתוק לחכי. ובמתן תורה נמשלו ישראל לתפוח כמו שאמרו בשבת (פ"ח א) היינו מה שנאמר ופריו מתוק לחכי דהקב"ה נמשל לתפוח כמו שנאמר (שיר השירים שם) כן דודי בין וגו' שה' יתברך גוף האילן דתפוח ונפשות ישראל איבא דקודשא בריך הוא כמו שמובא בזוה"ק (ח"ב רכ"ג ב) מאן הוא פרי אלא אינון נשמתהון דצדיקיא דאינון איבא דעובדוי דקודשא בריך הוא. וכמו שמובא בזוה"ק (ח"א פ"ה ב) ועל זה נאמר ופריו מתוק לחכי התפוחים בעצמן כנסת ישראל ומיושב קושית התוס' בשבת שם (ד"ה פריו). וכתיב בצלו חמדתי וישבתי בצלא דמהימנותא סוכות ענני כבוד. ובזוה"ק (ח"ב שם) דכנסת ישראל יתבא בצלא דאל דמשכן ומקדש שם שוכן ה' יתברך. וענני כבוד צלא דמהימנותא בצלאל. ושבת פריסת סוכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל סוכת שלום זה בית המקדש ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים זה מחנה ישראל.

ופרשה זו הוא פרשה אחרונה שנקראת בשבת. דפרשת ברכה נקראת ביום טוב ולא בשבת. ומטעם זה נחשב בזוה"ק ובתיקוני זוהר (תיקון י"ג) ג"ן סדרים ופרשת וזאת הברכה איננה בכלל שמשם התחלת תורה שבעל פה. ונקראת ביום טוב דישראל מקדשי ליה לזמנים. ומשום הכי קורין פרשה זו שכולל תורה שבכתב ותורה שבעל פה כאמור בשבת שקודם סוכות בצלו חמדתי וישבתי צלו דקודשא בריך הוא תורה שבכתב מקדש ומשכן. צלא דמהימנותא תורה שבעל פה. ופריו מתוק לחכי נשמתיהון דצדיקיא. וכתיב (תהלים פ"ז, ב') אוהב ה' שערי ציון שערים המצוינים בהלכה (ברכות ח' א) ושבת כולל תורה שבכתב ותורה שבעל פה דכולי עלמא בשבת ניתנה תורה לישראל (שבת פ"ו ב) ויום השביעי דא תורה שבעל פה כמו שמובא בזוה"ק (ח"א מ"ז ב) מלכות פה תורה שבעל פה וכו':

מד וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת־כָּל־דִּבְרֵי
הַשִּׁירָה־הַזֹּאת בְּאָזְנֵי הָעָם הוּא
וְהוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן: מה וַיְכַל מֹשֶׁה לְדַבֵּר
אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־

מד וַאֲתָא מֹשֶׁה וּמַלִּיל יָת כָּל
פִּתְגָמֵי תֻּשְׁבַּחְתָּא הָדָא קֳדָם
עַמָּא הוּא וְהוֹשֵׁעַ בַּר נוּן:
מה וְשֵׁצִי מֹשֶׁה לְמַלָּלָא יָת כָּל
פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין עִם כָּל יִשְׂרָאֵל:

לקט בהיר

קפה) על ישראל: קפו) על האומות: קפז) כלומר בא העבר וההווה בלשון עתיד, שנשאתי את מקומי וכפאי להיות בשמים וכן אני עושה תמיד, א"כ תמיד היה יכולת בידי ויש יכולת בידי להפרע מן הגויים, וכן תרגמו אונקלוס אני אתקנים בשמיא בית שכינתי: קפח) שפירושו אפילו כשיסעו יהיה אים על מקומו ולא יתערבו: קפט) חה מה דכתיב (דניאל י"ב ב') ורבים מישני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם: קצ) ר"ל כל הכתוב (וכן כל מה דלקמן) הוא ממש כמו שפירשתי לעיל בפרטות, וכל החילוק הוא שעם היה זאת בשבועה, אבל כאן שאומרו אי אנכי איננה שבועה אלא אמר סתם שכן יהיה: קצא) וגמ' היא ב' תיבות „דיו זוגי" ופירש"י שני זוגות (דו שנים כמו דו פרצופין) שני חברים היו בתחילת היום למשה וסופו ליהושע ע"ל, ובהכרח כן, שהלא תרי קלא לא משתמעי, זה אמר הכתוב וינא משה וידבר הוא בעצמו ואח"כ אמר עוד הפעם „הוא" והושע לומר שנתיסם דברו ודרשו לא שהיה יהושע משמיע ומתרגם דברי משה, ואותו ז' אדר שבת היה ונסתלק רביומשה לעת ערב (מ"ל): קצב) פי' לא נתגאה, כי אות היו"ד שהוסיף לו משה רבו היתה מראה אות גדולה ויקר (אוה"ח), זה אמר הכתוב שהחזיק עצמו להושע אפילו אחר שעלה לגדולה, לא יהושע, כאשר מתחילתו כשהיה בחמת שמו הושע (ספרי):

שיני טשטאות • חלש על גבור. • חי. • או. • רבו לא היה לו. • קורהו - קוראו. • הגיס - שלא היה דעתו נשה.

מד. **הוא** והושע בן נון. קסב) פירוש היה עומד עמו, אבל הדיבור לא דיבר אלא משה כאומרו וידבר, וכן אמר ה' ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם לשון יחיד אל משה, ואומרו והושע

אור בהיר

קסב) היל"ל וינא משה והושע וידברו. קסג) לשון יקר, שלא אמר וקרא משה.

רש"י

מאתי באת עליהם קפה) הרעה ומאתי תבא עליהם הטובה: **ואין מידי מציל.** (מי) שיציל אחכם מן הרעה אשר אביא עליכם קפו): (מן) **כי אשא אל שמים ידי.** כמו כי נשאתי, תמיד אני משרה (מקום) שכינתי בשמים קפז), כתרגומו, אפילו אלש למעלה וגבור למטה אימת העליון* על התחתון וכל שכן שגבור למעלה ואלש מלמטה: **ידי.** מקום שכינתי, כמו (במד' ב' י"ז) אים על ידו קפח), והיה (יכולת) בידי להפרע מכם אבל אמרתי שחי* אנכי לעולם איני ממהר לפרוע לפי שיש לי שהות בדבר (כי) אני חי לעולם ובדורות אחרונים אני נפרע מהם והיכולת בידי ליפרע מן המתים קפט) ומן החיים, מלך בשר ודם שהוא הולך למות ממהר נקמתו ליפרע בחייו כי* שמא ימות הוא או אויבו ונמלא שלא ראה נקמתו ממנו אבל אני חי לעולם ואם ימותו הם ואיני נפרע בחייהם אפרע במותם: (מא) **אם שנתי ברק חרבי.** הרבה אם יש שאינם תלויים (אף זה כך פירושו) כשאשנן ברק חרבי ותאחז במשפט ידי וכו' כמו שפירשתי למעלה קצ): (מב) **הוא והושע בן נון.** שבת של דחג קצא) היתה ניעלה רשות מזה ונתנה לזה (סוטה י"נ:), העמיד לו משה מתורגמן ליהושע שיהא דורש בחיים כדי שלא יאמרו ישראל בחיי רבך* לא היה לך להריש ראש (ספרי נעיל ל"א י"ד), ולמה קורא אותו* כאן הושע, לומר שלא זחה* דעתו עליו קצב) שאף על פי שנתנה לו גדולה השפיל עצמו כאשר מתחלתו (ספרי):

אור החיים

מד. **הוא** והושע בן נון. קסב) פירוש היה עומד עמו, אבל הדיבור לא דיבר אלא משה כאומרו וידבר, וכן אמר ה' ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם לשון יחיד אל משה, ואומרו והושע ולא אמר ויהושע כמו שקרא לו משה, לפי שתוספת היו"ד היא ליקר וגדולה כרמז במאמר (במדבר י"ג ט"ז) ויקרא משה קסג) להושע וגו' וכשהשוה הכתוב ואמר הוא והושע בן נון הסיר היו"ד, על דרך

מו יִשְׂרָאֵל: מו וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שִׂימוּ לְבַבְכֶם
לְכָל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵעִיד בָּכֶם
הַיּוֹם אֲשֶׁר תְּצַוּם אֶת־בְּנֵיכֶם לִשְׁמֹר
לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת: מז
כִּי לֹא־דָבָר רֵק הוּא מִכֶּם כִּי־הוּא
חַיֵּיכֶם וּבַדָּבָר הַזֶּה תַּאֲרִיכוּ יָמִים עַל־
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן
שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: פ מפטיר מח וַיְדַבֵּר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה לֵאמֹר:

מו אֲמַר לְהוֹן שַׁוּוּ לִבְּכוֹן לְכָל
פִּתְגָמַיָּא דִּי אֲנָא מְסַהֵד בְּכוֹן
יוֹמָא דֵּין דִּי תִּפְקְדֻנּוּן יָת בְּנֵיכוֹן
לְמִטַּר לְמֶעְבַּד יָת כָּל פִּתְגָמֵי
אוֹרַיְתָא הָדָא: מז אֲרֵי לָא פִּתְגָם
רֵקָא הוּא מִנְּכוֹן אֲרֵי הוּא חַיֵּיכוֹן
וּבְפִתְגָמָא הָדֵין תּוֹרְכוּן יוֹמִין עַל
אַרְעָא דִּי אַתּוּן עָבְרִין יָת יַרְדְּנָא
תַּמָּן לְמֵירְתַהּ: מח וּמַלֵּיל יְיָ עִם
מֹשֶׁה בְּכַרְן יוֹמָא הָדֵין לְמֵימַר:

רש"י

(מו) **שימו לבבכם.** לריך אדם שיכיו עיניו ואזניו ולבו מכוונים לדברי תורה, וכן הוא אומר (יחז' מ' ד') בן אדם ראה בעיניך ובאזניך שמע ושים לבך וגו' קצג), והרי דברים קל וחומר ומה תבנית הבית שהוא נראה לעיניים ונמדד בקנה לריך (אדם) שיכיו עיניו ואזניו ולבו מכוון, להבין דברי תורה שהן כהררין התלוין בשערה קצד) על אחת כמה וכמה (ספרי)

(מז) **כי לא דבר רק הוא מכם.** לא לחנם אתם יגעים בה קצה) כי הרבה שכר תלוי בה כי היא חייכם, דבר אחר אין לך דבר ריקן בתורה שאם תדרשנו שאין בו מתן שכר, תדע לך שכן אמרו* (חכמים) ואחות לוטן תמנע (בראי' ל"ו כ"ב), ותמנע היתה פלגש וגו' (שם י"ג) לפי שאמרה איני כדאי להיות לו לאשה הלואי ואהיה פלגשו, וכל כך למה קצו) להודיע שבחו של אברהם שהיו שלטונים ומלכים מתאוים לידבק* בזרעו (ספרי): (מח) **וידבר ה' אל משה בעצם היום הזה.** בג' מקומות נאמר בעצם

שיני טשטאות • נאמר. • להדבק.

העולם, והש"ת כתב שאין מזה ראיה על קיבול שכר, ואני אומר שאם ילמד לאדם דעת אין לך קיבול שכר יותר מזה, וכל כוונת רבינו לפרש מיבת „מכם", כי דבר פשוט הוא שאין בתורה דבר רק, אלא אפילו „מכם" אינו רק, וכן בדרך הא', והניח רבינו ג' דרכים, שלפי דרך הא' היה די לומר כי לא רק הוא מכם פי' לימוד התורה ומיותר מיבת „דבר", או מפר למ"ד כדלעיל באות הקודם, ומדוייק הוא בדרך הב' שאין שום דבר רק בתורה (מ"ל):

אור החיים

אומרו (ישעי' י') היתפאר הגרזן וגו': **מח. בעצם** היום הזה לאמר. אומרו לאמר, שיאמר להם לישראל שהוא עולה למות, וזה מכוון לדבריהם ז"ל שדרשו (ספרי) באומרו בעצם היום

לקט בהיר

קצג) ושם הראהו תבנית הבית, ומביא פסוק זה, כי שם מזכר גם עיניים ואזנים: קצד) משל היא זאת, כאדם המולה משא כבידה על מוט השכר, כן דברי תורה מאות אחת ומדקדוק אחד יוצאים ומסתעפים עניינים רבים בפרד"ס, לזה ודאי שצריכה כוונה וכובד ראש: קצה) לפי שהכתוב אומר שימו לבבכם „לכל" הדברים וגו' לעצות את „כל" דברי התורה, ואפילו דברים שאין צורך לך בהם לדעת אותם, א"כ תאמר למה לבלע זמני בלימודם, לזה אמר שאין התורה כמו ספרי חכמות חצוניות שאין בלימודם רק תכלית הידיעה, אבל לימוד התורה הלימוד בעצמה אינה דבר רק כי הוא חייכם, ומסך למ"ד כאילו אמר לא „לדבר" רק הוא מכם (אלמרש'), ולזה לא די שיאמר הכתוב כי הוא חייכם, שראה להדגיש שכל פרט ופרט הוא חייכם ואין שום דבר ריק בתורה: קצו) פי' בהשקפה ראשונה נראה שדבר רק הוא כי מה נפ"מ ומה יצא לנו בפיפורים הללו, אבל האמת שאין דבר רק בתורתינו הק', שדבר זה בא ללמד אותנו שבמן וגדולתן של צדיקי אמת אשר שם ה' נקרא עליהם כמו אברהם אע"ה שהיה מכובד מנשא ומרומם בעיני כל

עין משפט נר מצוה

עשייה דיה מדוקה סת"ל. ולפי מאחר שם ק"ן לפי לון מוקדן לה כן מן הסתרה ולמוקר ר"י משום דסתיר הכתר לה כלום ריש פי' רש"י סוכה ב: ד"ה

כלה דכמיק שהכלה מדוכה לה כלום: **שיורי ע** לפרש לה הכתר. מדוכה מלא דרשום לה מוקר לה הכתר מהאלה מהיות

ומכלל ומצאו בן עירו ואבר שכן כשבו רשם אשרי כשם אשרי פסול לגרש בו רבי הושעא דהם "ורבב לה כתיב בעינן כתיבה לשבח "עשה לה כתיב בעינן עשייה לשבח "עשיה דידה מדוקה היא אד אדא בר דגינא גלוי דידע לפני מי שאבר היה העולם שאין בדוחה של רבי מאיר כמרחו ומפני מה לא קבעו הלכה כמרחו שלא "יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו שהוא אומר על מכא סרור ומראה לו פנים על מראר מכא ומראה לו פנים תנא לא ר"מ שמו אלא "רבי נהוראי שמו ולמה נקרא שמו נהוראי שכנראה עיני חכמים בהלכה "אבר "רבי דאי דמרדדנא מרבראי דחזיותה לר' מאיר מאדדריה "ואילו חזיותה מקמיה דהה מרדדנא מפי דבתיב "ודוד עיניך דאות את מרדך אד אבוו אד יוחנן תלמיד היה לו לר"מ לוסמכות שמו שהיה אומר על כל דבר דבר של טומאה ארבעים ושמונה מעמי טומאה ועל כל דבר דבר של טהרה ארבעים ושמונה מעמי טהרה תנא תלמיד ותיק היה ביבנה שהיה מסדר את השרץ במאה וחמשים מעמים "אמר "רבינא אני אדך ואמרתנו ומה נחש שמטת ומרבה טומאה מהור שרץ שאין ממת ומרבה טומאה לא כ"ש ולא היא מעשה קץ בעלמא קבריר אד אבא אבר שנאל שלש שנים נתלקו ב"ש וב"ה הללו אומרים הלכה כמרחו והללו אומרים הלכה כמרחו "יצאה בת קול ואמרה "אלו ואלו דברי אלהים חיים הן הלכה כבית הלל אלהים חיים ספני מה זכו ב"ה לקבוע הלכה כמרחו מפני שנוחין ועלובין היו ושנין בדבריהן ודברי ב"ש ולא עוד אלא שמקדימין דברי ב"ש לדבריהן כאותה ששנינו "מי שהיה ראש חיובו בסוכה ושלחנו בתוך הבית בית שמאי פוטלין ובית הלל מכשרין אמרו ב"ה לב"ש לא כך היה מעשה שהלכו ב"ש אל בית שמאי (אי) "משם חשב ראשו וחיובו בסוכה ושלחנו בתוך הבית אמרו להן בית שמאי לב"ש ראיה אף הן אמרו לו אם כך היית נוהג לא קיימת מצות סוכה מימיך ללמדך שכל המשפיל עצמו הקב"ה מגביהו "וכל המגביה עצמו הקב"ה משפילו כל המגדל על הגדולה גדולה גדולה ברחת מפני וכל הבורח מן הגדולה גדולה מרודף אדיון "וכל הרודף את השעה שעה הוקיעו וכל הנרדפה מפני שעה שעה אדיון "וכל הרודף אחר חשובה שעה הוקיעו הבורחה מפני חשובה שעה שעה אדיון "לאדם שלא נברא נאבנו ונברא נוח לו לאדם שנברא אבנו יותר משלא נברא ונבנו ונברא נוח לו לאדם שנברא עכשיו שנברא ישמש במעשיו ואמרי לה "משמש במעשיו: **קרני** "דקורה שאמרו דרבה כדי לקבל אריח ואריח חצי לבנה של שלשה פטמים דייה לקורה שהוא רדבה מפח כדי לקבל אריח ואריח דרבה כדי לקבל אריח "ובראיה אומר דרבה אף על פי אריח לדחבו דרבה כדי לקבל אריח רבי יהודה אומר דרבה אם כאלו שאין בריאה זוהה של קש ושל קנים הואן אותה כאלו היא מרבעה "כל שש בהקיפו שלשה פטמים יש בו רוחב מפח: **גמ'** היא פשטיה עגלה הואן אותה כאלו היא מרבעה "ר' יוסי בר' יהודה אומר אם אינו מרבעה אינו מקבל טומאה: **ובלבד** שלא תהא עליונה למעלה מעשרים. בפ' היכן (סוכה כב.) פרץ מהכל נתלן ותאמר מר' ויכול לדון כיה מפח לא מקבל טומאה: **גמ'** מפח מפח ומחצה בעי כין דרבה לקבל מפח אריח חצי מפח מלבין ליה בטינא משום מהאי ניסא ומשום מהאי ניסא וקיימא אבר רבה בר רב הונא קורה שאמרו צריכה שתהא בריאה כדי לקבל אריח "ומעמידי קורה אינן צריכין שיהיו בריאין כדי לקבל קורה ואריח [*] "ורב חסדא אבר אחד זה ואחד זה צריכין שיהו בריאין כדי לקבל קורה ואריח אבר רב ששת "הניח קורה על גבי מבוי ופרס עליה מחצלת הגביה מן הקרקע שלשה קורה אין כאן מחצה אין כאן קורה אין כאן דבא מיכסא מחצה אין כאן דבא לה מחצה שהגדיים בוקעין בה "חד "קורה היוצאה מכותל זה ואינה נוגעת בכותל זה "ובן שתי קורות אחת יוצאה מכותל זה ואחת יוצאה מכותל זה ואינן נוגעות זו בזו "פחות משלשה אין צריך להביא קורה אחת "רבן שמעון בן גמליאל אומר פחות מד' אין צריך להביא קורה אחת אבל "צריך להביא קורה אחת "ובן ב' קורות המראיות לא בזו כדי לקבל אריח ולא בזו כדי לקבל אריח אם בקבלות אריח לדחבו מפח אין צריך להביא קורה אחת ואם לאו צריך להביא קורה אחת רשב"ג אומר אם בקבלות אריח לארבו שלשה אין צריך להביא קורה אחת ואם לאו צריך להביא קורה אחת כדי לעמוד ואחת למטה "ר' יוסי בר' יהודה אומר "ראוין את העליונה כאילו היא למטה ואת התחתונה כאילו היא למעלה ובלבד שלא תהא עליונה למעלה מב' אמה ותחתונה למטה מעשרה אמר אביי ר' יוסי בר' יהודה סבר לה כאמה בתראה ופליג עליה דבר אלהים בתראה דאית ליה ראוין ופליג עליה בתראה דאילו ר' יהודה סבר למעלה מעשרים ר' יוסי ברבי יהודה סבר בתוך ב' אין למעלה מב' לא: ר' יהודה אומר רחבה אעפ"ש שאינה בריאה: מתני' רבי יהודה אומר רבי יהודה לדיא בר רב קמיה דרבא רחבה אעפ"ש שאינה בריאה אל אתייה רחבה ובריאה והאמר ר' אילעאי אמר רב "רחבה ארבעה אעפ"ש שאינה בריאה רחבה ארבעה שאני: היתה של קש כו': כאי קמל דאמרינן ראוין הוינו דקר מרא דתימא במבוי אמרינן שלא במבוי לא אמרינן קמל: **עקומה** ראוין אותה כאילו היא פשוטה: פשיטא קמל כדרבי זירא דאמר ר' זירא "היא בתוך המבוי ועקומה הוץ למבוי היא בתוך עשרים ועקומה מעלה מעשרים היא למעלה מעשרה ועקומה למטה מעשרה ראוין בין זה לזה שלשה יגמל עקומה ואין בין זה לזה שלשה אין צריך להביא קורה אחת ואם לאו צריך להביא קורה אחת הא נמי פשיטא היא בתוך מבוי ועקומה הוץ למבוי אינאמרינא ליה כמה דתימא דילמא אתי לאמשכי בתרה קמל: "יעלה ראוין אותה כאילו היא מרובעה: דא תו למה לי ליפא אינאמרינא ליה כל שש בהקיפו ג' פטמים יש בו רחב מפח כגון דאי מילי אי יחזן אבר קדא "ויעש את הים מצק עשר באמה משפתו עד שפתו עגול סביב וחמש באמה קומתו וקו שלשים באמה יסוב אותו סביב והא איכא שפתו אבר רב פפא שפתו שפת שפת שפתו אבר רב חסדא "ועבדו פפח ושפתו כמעשה כוס פרח ששן אלפים בת יכולהאיכא משהו כי קא חשיב מנאי קא חשיב "תניא "ורבי יוסי אם ששה שלמה היה מחזיק מאה וחמשים מקפה מדרגה מכרי מקוה כמה הוי ארבעים סאה כדתניא "ורחץ (את "בשרו) במים

*) [גמ' פטמים: ארבעה]

תוספות רש"י

קורה חיצונה. לפסול מעמידי הקורה לפסול מעמידי הקורה לפסול מעמידי הקורה

רבי חנניה בן אחוי דרב הושעיה אמר מתניתין בעכו״י הארץ. מן מה דתני ר׳ חייא בחבירין. רבנן דקיסרין אמרין מתניתי׳ כר׳ יהודה מן מה דתני ר׳ חייא כרבנן: לפני הספר סמוך למנחה עד שיתפלל ולא יכנס למרחץ. התחלת הספר אי זו היא. משיתחיל לגלח. *והתני ישב לו לגלח באו ואמרו לו מת אביו ר״ה דרי זה משלים את ראשו אחד המגלח ואחד המתגלח. לא אתיא ר״ משיתעטף בלונטית. התחלת המרחץ אי זו היא. ר׳ זריקן בשם ר׳ חנינא אמר משיתיר חגורו. רב אמר משיתיר מנעלו. כהדא *רבי יהושע בן לוי הוה יליף שמע פרשתא מן בר בריה בכל ערובת שובא. חד זמן אינשי ועאל מיסחי בההן דימוסין דטובריא. והוה מסתמיך על כתפתי׳ דרבי חייא בר בא אינהר דלא שמע פרשתיה מן בר בריה וחזר ונפק ליה. מה הוה ר׳ דרוסי אמר כך הוה. ר׳ לעזר בי רבי יוסי אומר שליח מנוי הוה. א״ל ר׳ חייה בר אבא ולא כן אלפן רבי אם התחילו אין מפסיקין. א״ל חייא בני קלה היא בעיניך *שכל השומע פרשה מן בן בנו כאלו הוא שומעה מדר סיני. ומה טעמא. והודעתם לבניך ולבני בניך. יום אשר עמדת לפני ה׳ אלהיך בחורב. רבי חזקיה ר׳ ירמיה ר׳ חייא בשם רבי יוחנן אם יכול את לשלשל את השמועה עד משה שלשלה. ואם לאו תפוש או ראשון ראשון או אחרון אחרון. מה טעמא יהודעתם לבניך ולבני בניך. יום אשר עמדת עד יום אשר עמדת לפני ה׳ אלהיך בחורב. 7*גידול אמר כל האומר שמועה מפי אומרה יהא רואה בעל השמועה כאלו הוא עומד כנגדו. ומה טעמא °אך בצלם יתהלך איש. כתיב °רב אדם יקרא איש חסדו ואיש אמונים מי ימצא. רב אדם יקרא איש חסדו זה שאר כל אדם. ואיש אמונים מי ימצא זה רבי זעירא. דמר רבי זעירא לית אנן צריכין חששין לשמועתיה דרב ששת דהוא נברא מפתחה. אמר רבי זעירא לרבי יסא חכים רבי לבר פדיה דאת אמר שמועתא מן שמיה. א״ל ר׳ יוחנן אמרן משמו. אמר רבי זעירא לרבי בא בר זבדא חכים רבי לרב דאת אמר שמועתא מן שמי׳. א״ל רב אדא בר אהבה אמרן משמו: ולא לבורסקי. איתא חמי בדילין ממי שריחו רע. ואת אמר הכין.

לא

רבי חגניה וכו׳. קלמו דלא היא דהמתני׳ והברייתא לאו בחדא נוגעא מיירי ולמימר כהו דחדא אחי לגלויי אחיך דלא דמתני׳ מיירי כשהי׳ האיש יודעים לכוין את השעה בזמן התפלה ואחו למיסני לפיכך הקדימו הכתים למינגר ואחרו לתפילו סמוך למנחה לא יתחילו בכל הני דקתניב׳. ומן מה דתני ר״ה בברייתא בתכירים הוא דמיירי שיודעים לכוין את השעה ומתחרין הן להתחיל סמוך למנחה עד שיגיע זמן המנחה ממש ומזמנה עד הערב וכת״ק דמתני׳ דרים ס׳ תפלת הערב והיינו דקתני ר״ה סמוך לתשיכה: רבנן דקיסרין אמרין. דלא תדמוק לאוקמי דמתני׳ והברייתא בהרי נוגע כני אחדא ותתני׳ כר׳ יהודה דשליג דהתם וקתמר דזמנה עד פלג המנחה והיינו שעה ורביע קודם הלילה ולפיכך לא הני כתתני׳ סמוך לתשיכה ומן מה דתני ר״ה היינו כרבנן דהתם דזמנה עד הערב ותהו סמוך להשיכה: לפני הספר וכו׳. פיסקא דמתני׳ היא ומפרש הש״ס אימתי זמן התחלתן: והתני בברייתא דתנא רבתי יסב לו לגלח וכו׳ אחד המגלח שאירע לו כן א״ל להפסיק ואחד המתגלח והא הכא דמתני׳ בהמתגלח בלחוד הוא דמיירי דדקתני לא יסב לפני הספר ואי אחרת דלא מיקרי התחלה עד שיתחיל לגלח א״כ מאי אירע דקתני במתגלח הא ודאי דלקח המגלח א״ל להפסיק דמה מניעת דאוריתא ניהה מפני כבוד הבריות זמן דמדרבנן לב״ש והכי הוה מיבני למיתני לא יסתפר לפני המנחה ואם התחילו וכו׳ דהוי מסתם דגם המגלח בכלל אלא ודאי לא אתיא פירושא דהתחלה דמתני׳ אלא מיתסתפק בלונטית והוא הסודר שמתעטף בו המתגלח והלכך קתני לא יסב לפני הספר להתחיל דהתחלה לא אירע אלא בהמתגלח קתני נמי בריש בהמתגלח: משיתיר מנעלו. והיינו הפסקת בגדיו: בהדא. מובדא דריב״ל שהיה רגיל לשמוע הפרשה מבן בנו בכל ע״ש ופסק אחת שבת וכנגם לרחץ במרחץ של טבריא והוה מיסתמיך וכו׳ ומזכר שלא שמע עדיין הפרשה מן בר בריה ולא לו מן בית המרחץ וחזר לביתו: מה הוה. דילך היה המעשה וקתמר ר׳ דרוסי דכך הוה כדאתמרן שבגנם למרחץ נשען על כתיפי דר״ח בר בא ועדיין לא התחיל לשנות את בגדיו: שליח מנוי הוה. שבבר היה מוסמך מבגדיו וחף עם פי כן חזר ולבש עצמו ולא ולא ר״ל ר׳ חייה לא כך למתני׳ רבינו אם התחילו אין מפסיקין ומשהשמיע את בגדיו התחלה היא והיינו כרב: א״ל חייא בני וכו׳. דכתיב והודעתם וגו׳. וסמיך ליה יום אשר עמדת לפני ה׳ אלהיך בחורב ללמד דשקולה היא כאותו יום: ר׳ חזקיה וכו׳. אימרי דתיירי בדרשא דהאי קרא דרים נמי לדרשא מסמעותיה. ונרסינן להא בפ״ב דשקלים ובפ״ק דקידושין בהלכה ז׳: אם יכול את לשלשל את השמועה. שמעת מיום הלכה ויכול אתה לחבר ולהכירם זה קיבל מזה וזה מזה עד משה רבינו אמור ותשוב דמלה לאומרו כשם אחרים ודרים לה מדכתיב והודעתם לבניך וגו׳ דור אחר דור וקבלה זה מזה עד יום אשר עמדת בחורב: ואם לאו. שאין את יכול להזכיר את כולם תפוס לו ראשון ראשון האומרה לו אחרון אחרון שקבלה וכלומר דאתפש״כ יאמר כשם מי שיודע לאמרה כשמו כדמסיק ודרים דמלה גדולה היא לאמר הדבר כשם לאומרו: אך כללם יתהלך לים. כשיאמר דבר כשם לאומרו ירלה בעיניו כאלו זה שומע לנגדו והרי זה בתים שאמתר הדבר בשמו כאלו מתהלך בכללם תמיד: זה ר׳ זעירא. שדרבו היה שלא קיבל שמועה כשם אדם אא״כ נתאמת לו שבודאי פפיו יאמר הדברים: [לית אנן צריכין. לתוס לשמועות דרב ששת מה שאומר כשם אחרים: דהוא נברא מפתחה. פני נהור היה ואסבר שמעה. ואינו בקי בהם בעכביתא קלא: [חכים רבי לבר פדיה. וכי מכיר הוא אר לבר פדייה דאת אמר שמועתא מהאומרים לפניך בשמו: ר׳ יוחנן אמר משמו. ופליג אני שוקר שבודאי הגיד בתחת וכן רבי בא סמיך על רב אדא בר אהבה דאמר כשם רב: איתא חמי. בא ורלה בחמיה דקתני גבי בורסקי נמי ואם התחיל אינו מפסיק וקס״ל משהתחיל בשומעות והרי בדילין ממי שריחו רע בתפלה וכ״ת ואי״כ עריכה למימר שאם התחיל אינו מפסיק להתפלל: לא

יכול לכוין הדברים שהרי א״א לו לאמרו וירלה כאלו בעל השמועה עומד לנגדו הלכך אין סומכין עליו בזה [ה״ג חכים ר׳ לבר פדי׳ דאת אמרת שמועתא משמיה. והכי פי׳ וכי מכיר אתה לבר פדי׳ שאת אומר שמועתיה משמו שמא המגידים לך משמו משקרים לך פיר׳ י״מ ול״ל דה״ק כיון שאין אתה מכיר אותו אין לך לומר משמי׳ שהרי א״א לאמרה ולרלות כאלו בעל השמועה עומד לנגדו: א״ל ר״י אמרה משמיה. והוא היה מכירו ואני הייתי מכיר לר״י וה״ז כאלו הייתי מכיר לבר פדי׳ ולל״ק ה״ק כיון דר״י אמרה ודאי שאינו משקר: איתי׳ חמי בדילין כו׳. קס״ד ולא לבורסקי סייגו לשטוק בבית בורסקי ויקשיא ליה בא ורלה הא צריך להרחיק ממי שריחו רע ואיך יקרא לו יתפלל בבית בורסקי ומשמי

לא

ספורת השים

לא אתיא מתני׳ א כלל ואין ריחו רע מקדם דה״ל כאלו משמעו ידיו חייב נגל ידיו רמז מי מהעומדי׳ שם שיחזו לו לשתות בדרכן לפני הסעודה: בס הייה בריה להביא זה: ל״ל. רב: בסעודה. שבבר נמ בהפסיק בשתיה לקדש לאחר שנטל הישם הדעת: דלמא שהיה רבי מייסא ור יושבים בסעודה: בחתת מבחי בכנו והגיע זמן הפלה: כ כתוב הסעודה להו הדיוט. ואין אחה על עצמך: ת״ל. ו יכול להחמיר הרי דתקן פטור מק״ש ו״ל. ר׳ מייסא מת כר״ג דסבר דתקן ליגמא אחרינא מתני׳ שאני עול מלכות ב להחמיר על עצמו משיסבו בדין. הוי ה ומודיה. פי׳ ואיך: תורה היא. מדאו מפסיק מצא״כ מ מדרבנן אי נמי נוסח מדרבנן: ק״ש זמ בשבבר ובקומך הפלו קבוע דהא אר״י הל אדם כל היום. ליכ ק״ש זמנה קבוע מן הפלה אין זמנה קבוע אלא לה שעה קבוע זו נגשוינו להתפלל וכ״ כשם שק״ש זמנה התורה כך נתנו חכמי לתפלה וכן עיקר: הרלשונים. שים בהן וקבלת מלכות שמים מלות צריכין כוונה: נו דאיכון ליבחר. מיעטים יכול להפסיק אלא כן בתפלה: שעסו שהורתן אומנן: כ על עצמו: דין כדעתו כלומר לאו משום דר׳ תורתו אומנתו אמ להפסיק לתפלה אלא חזיל: למה אלא כפי לר״ת. שע״י ריבוי תפ רלשונו׳ לכך הפסיק ל כל היום דרך גדבה: לאחד שני פיום: חד. וחזר ואמר ומה אם מרבין בלשון הרע: ו וכו׳: הלמד לעצות. ועכו בארץ על מיהומתי כלו

דף ט בסתר על מיהומתי כלו

ספורת השים

(קידושין כ״ט) קידושין כ״ח הלכה ד

תוספתא ברכות פ״ה ברכות פ״ה הלכה כ בכורים פ״ב הלכה ג

תורת כהנים ויקרא רבה פרשה לב

אכל רבתי פ״ב

ברכות פ״ב הלכה ו

ברכות פ״ז

שבת י פ״ח

(ברכות פ״ט) הלכה ג

פי׳ ברכות יג ע״ב

ובכל״ת שם

מסכתא כה פ״ח

ברכות כא ע״ב

פסחים כד ע״ב

תוספתא ברכות פ״ה ברכות פ״ה הלכה כ בכורים פ״ב הלכה ג

(קידושין כ״ט) קידושין כ״ח הלכה ד

פי׳ קידושין ל ע״ח

(שקלים פ״ב) הלכה ה

פי׳ שאר פמתם דף כב

תוספתא ברכות פ״ה ברכות פ״ה הלכה כ בכורים פ״ב הלכה ג

תורת כהנים ויקרא רבה פרשה לב

לעמל יולד (סנהדרין צט:) ואי אפשר שיהיה בריאת האדם שיהיה בעל הנחה (=נח במקומו בלי טרדות) כי האדם אינו נשלם" (על אבות פ"ב, דף פו, "אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה") כלומר האדם צריך לשאוף תמיד ולהתקדם תמיד, ולא לנוח ממאמציו. וכן הוסיף שם (במשנת "יפה תורה עם דרך ארץ", דף עא) וכן בספר "אור חדש" (דף קסד).

ובכן, כאן נשאלת שאלה גדולה. אם לא טוב הדבר שהאדם יהא משופע בעושר, למה זה נתן לנו הקב"ה "ארץ זבת חלב ודבש"? הרי זו תשמש אפשרות ח"ו להיות למכשול רוחני?! עונה על כך אדמו"ר מקוצק כאשר ה' ניסה את אברהם (בראשית יב, ב) אמר לו "ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך והיה ברכה". וכי איזה נסיון זה אם שכרו בצדו? ועונה, זהו הנסיון, להיות עבד ה' למרות שיש לו עצמאות כלכלית. הנסיון הוא שלא יעשה את המצוות מחמת שפע עושר שנתברך בו, אלא למען ציווי של ה'. כדברי "מסילת ישרים" (פ"א) "ונמצא שהאדם מושם באמת בתוך המלחמה החזקה. כי כל עניני העולם בין טוב ובין לרע הנה הם נסיונות לאדם. העוני מצד אחד והעושר מצד אחר... נמצאת המלחמה אליו פנים ואחור. ואם יהיה לבן חיל וינצח המלחמה מן הצדדין, הוא יהיה האדם השלם אשר יזכה לידבק בבוראו" עכ"ל.

"הכל הקב"ה מנסה. את העשירים אם ידיהם פתוחה, והעניים מנסה אותם אם אינם מבעטין (במה שה' גזר עליהם) בעולם הזה, נוטלין שכרן לעתיד לבוא" (תנחומא, משפטים, ח). עדיין יש בחירה חופשית. מתוך שני מצבי הנסיון, מוטב לו לאדם שיתנסה במצב שנוח לו לגופו ולחומריותו, דווהי ממעלותיה היחודיות של ארץ הקודש.

אמנם הנסיון של עניות הוא נסיון קשה ביותר. "כל מי שהוא מדוקדק בעניות, כאילו דבוקים בו כל יסורין שבעולם" (שמו"ר לא/יד). ולכן גם כן איננו רואה פני גיהנם (עירובין מא:) ומצד שני, גם העשירות היא נסיון "בשביל כסף וזהב שהשפעת להם לישראל עד שאמרו די גרם שעשו את העגל... משל לאדם אחד שהיה לו בן, הרחיצו וסכו והאכילו והשקהו ותלה לו כיס (=של ממון) על צוארו והושיבו על פתח של זונות, מה יעשה אותו הבן שלא יחטא?" (ברכות לב.) אלא מתוך אהבה שה' אוהב את ישראל קבע להם נסיון של עושר ולא של עוני, כדי שיהא להם נחת. וגם מצד שה' בטוח ביכולתם ובכשרונם של ישראל להתעלות על הנסיון, לכן קבע להם נסיון מצד זה. ובכן יש בזה מכבודה של ארץ חפצי־בה (ישעיה סב/ד), ארץ חמדה (תהלים קו/כד).

ביאורים לכמה מדברי המסורה לפרשת וילך

לא/ז — כי אתה תבוא את העם הזה (אבל בפסוק כ"ג משה צוה ליהושע "כי אתה תביא" — ההסבר לכך ראה סנהדרין ח.

לא/יא — בבוא כל ישראל לראות את פני ה'

המסורה מציינת כי 16 פעם יש בתנ"ך ביטוי זה ("בבואו"), ורק בשמונה מהם כתוב מלא ו' (שנים מהם בתורה). העובר על הרשימה ההיא יראה כי במרביתם הוא לבטא שלא על עצם הביאה מדובר, אלא עליהם להגיד משהו מסוים לטובה או לרעה, או להביא אתם משהו מסוים (כמו "בבוא אחיכם הקטן הנה" — בראשית מב/טו, שהוא בא כדי לקיים את ההשתחויה ליוסף כמ"ש בחלומו). כן בענינו מדובר לא רק על עצמם, אלא עליהם להביא גם את הטף שלא יכולים לשמוע ולהבין (חגיגה ג.), בגלל עצם המעמד המפואר ההוא. הרי ביאה מלאה עם ו'.

(17)

פרשת האזינו (1)

"שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך" ומצוות "עשה לך רב"

המאמר "עשה לך רב" נכתב פעמיים בפרקי אבות (פרק א, מפי ר"י בן פרחיה ומפי רבן גמליאל) ויש בו חשיבות ראשונה במעלה להצלחת לומד התורה והעובד את ה' בכל לבבו ובכל נפשו, כדברי הרמב"ם שם ב"פירוש המשניות": "ויתקיים תלמודך בידך, לפי שאינו דומה לימוד האדם לעצמו כלימודו מזולתו, כי לימודו מזולתו מתקיים בידו ומתברר יותר, ואפילו היה כמוהו בחכמה או פחות ממנו", עכ"ל.

והנה בדורנו ישנם לומדי תורה אשר תכנית לימודם בנויה על ההגיון בספרים, ומפסידים בזה בעל כרחם את המעלה הגדולה הזאת שיהא האדם מקבל תורה מפי הרב החי. אפילו אלו הלומדים בחברותות, אבל אינם מחשיבים זה את זה לגדולים מהם, יפסידו (עיין פירוש הגר"א למשניות כאן, וכן בדברי מהר"ל). ישנם לומדי תורה שבצעירותם למדו תורה מפי רב, אך כעת שהתבגרו הם חושבים שהגיעו לרמה יפה בלימוד התורה שכבר אין עוד צורך ללמוד תורה בקביעות מפי רב. ובאמת, אין כאן רק הפסד בעצם הלימוד, אלא גם "קלקול" בגישה ללימוד התורה שנמסרה לנו ברובה בעל פה.

ננסה לברר כאן מה ענין הקלקול בהבנת התורה ע"י הלימוד מתוך ספרים בלבד. ראשית, הלימוד מתוך ספר הוא רק בדיעבד, "עת לעשות לה' הפרו תורתך", אשר התירו את ההעלאה על הכתב בגלל השכחה הגוברת (גיטין ס. ע"ע "תפארת ישראל" למהר"ל, פרק ס"ח). ולכאורה יש לשאול, לכאורה יש יעילות יתירה והרווחנו כעת שהכל בכתב, ולמה הקב"ה לא הנהיג כך עוד מימי משה רבנו? תשובה לכך מצאנו בהקדמת הספר "מאירת עינים" לשו"ע חו"מ וח"ל: "כדי שלא יסמכו (התלמידים) על מה שכתובה לפניהן ולא יעסקו בה כל כך בעיון כמו שצריכין ליתן לב כשילמדו בע"פ, שאז צריכין להגות בהן תמיד כדי לזכור הדברים ולא ישכחוהו, ועי"כ יוציאו מדעתם ומסברתם כמה דינים. ואני אומר שגם מהאי טעמא לא רצה הש"י שיכתבו תורה שבע"פ מפני שהדבר שנכתב לפנינו ישתנו בו הפירושים שעליו, כמו שהוא בשמעתין... ובשיטת הרי"ף יש בו ג' פירושים... ובדבריהם חולקים הגאונים... וגם דבריהם סתומים בכוונתם.. ואילו לא נכתבה אלא נמסרה ההלכה עם פירושיה מחכם לחכם, פה אל פה, לא היה בו מחלוקת, ולא היינו צריכים לכלות ימינו במבוכה ופירוש ההלכה, והיינו עוסקים באותן שעות בלימוד אחר...". עכ"ל. בלשון זמננו היינו מוסיפים, אשר המלה הכתובה מעבירה רק "בערך" את כוונתו של הכותב, כי גוונים על גוונים שונים תלוים במאמר הכללי בתוכו משולבת המלה — מה כתוב לפניה ומה כתוב אחריה משפיעים מאד על ההבנה המדויקת. וגם זה תלוי באופן שימוש המלה בעדתו של הכותב ובני דורו ומקומו, ודלא כאופן השימוש אצל בני עדות אחרות, או דורות אחרים, או מקומות אחרים. וזהו הנקרא "סמנטיקה" (=כלומר, המובן של אותה מלה משתנה במקצת מדור לדור ומאזור לאזור. ראה שבת דף לו. הביאו כמה דוגמאות, וכן קידושין ע. "לשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד"). מה שאין כן כאשר התלמיד נמצא מול רבו, הוא חוזר ושואל ממנו ושומע בהסברים שונים ממנו שוב ושוב עד שהתלמיד מגיע לבירורו של דבר ומבין בדיוק את הרעיון שרבו אומר, ולכן כתיבת

הדברים מהווה רק צמצום והקטנה בהבנת התורה, בגלל חוסר היכולת לדייק בקיצור במלים ספורות הכתובות. אותו רעיון העלה הרמב"ם: "תורה שבע"פ לא היתה כתובה לפנים (=בדורות עברו)... והרי זו היא תכלית החכמה בתורה (!) לפי שהיתה הרחקה (=סייג) ממה שאירע בה בסופו של דבר, כלומר ריבוי הסברות והסתעפות השיטות, ומשפטים בלתי ברורים שיארעו בהסברת המחבר, ושכחה שתארע לו, ויתחדשו מחלוקות בין בני אדם ונעשים כיתות ונבוכים במעשה.." (מו"נ א/עא)

*

ויש עוד ענין רוחני פנימי לענין הלימוד מפי הרב העומד לפניך, מובא בספרי (על דברים יא/יג): "אשר אנכי מצוה אתכם היום": "מנין אתה אומר שאם שמע דבר מפי קטן, כשומע מפי חכם... השומע מפי חכם כשומע מפי סנהדרין... השומע מפי סנהדרין כשומע מפי משה... ולא עוד, השומע מפי משה כשומע מפי הקב"ה, שנאמר ניתנו מרועה אחד", עכ"ל. כלומר, אפילו כאשר אדם שומע מאדם קטן בחכמה, אם הוא מוסר ממה שנמסר לו, ידע התלמיד שהוא מוסיף כעת חוליה בשרשרת רצופה וארוכה המגעת עד ה' בסיני. זאת אומרת יש כאן גחלת עמומה האוגרת בקרבה אש התורה, הנמסרת מיד ליד מני אז ועד סוף הדורות, לפיד המועבר מדור לדור. יש לתלמיד להתייחס כך: בעת הזאת הוא שומע הד רחוק של "קול ה' בכח, קול ה' בהדר", ועוצמת תוכיותו מן סיני, בליווי כל מיני תוספת חידושים והבנות מעמיקות שעיטרוהו חכמי הדורות.

וכאשר התלמיד חדור גישה כזו, הרי הוא ממילא מתמלא מורא בפני רבו, כי לא קרן חומר מצוי כעת לפניו, אלא מלאך ה' צבאות, שליחא דרחמנא, אשר באיזה שהיא מדה "שכינה מדברת מתוך גרונו". רק כך נשיג במקצת דמקצת דבריו הנעלים של מהר"ל ("נתיבות עולם", תורה פ"יא): "שלא יאמר האדם כי בעל התורה הוא כמו שאר אדם, ואין (ממשות) שם "תורה" נקרא עליו, רק (כאילו נטעה לקרותו) אדם שידע תורה, ודבר זה אינו! רק כי הת"ח הוא כמו עצם התורה, ויש לו דמיון גמור אל התורה.... כי החכמים הם עצם התורה גם כן" עכ"ל. ביטוי זה — "החכמים הם עצם התורה" — מופיע שם בדבריו שש פעמים!

הרמח"ל (בספרו "דרך ה'", ד/ב) מסביר את הרעיון זה, שהתורה היא הקשר הבלעדי של ההשפעה שהיא "מעין המציאות האמתית של השי"ת", עכ"ל, ודבריו באו שוב בספרו "אדיר במרום" (דף ק"י) "ישראל אורייתא וקוב"ה חד הוא" (ע"פ זהר ג/ע"ג.)

בזה יובנו דבריו של ר"א בן הורקנוס (סוכה כז:) שמעולם לא אמר דבר שלא שמע מפי רבו. מעניין הדבר שכאשר נשאל מאחרים: "כל דבריך אינן אלא ע"פ השמועה?" לא ענה על שאלה זו בלבד, אלא תשובה המורכבת מחמש צלעות: "מימי לא קדמני אדם בבית המדרש, ולא ישנתי בביהמ"ד לא שינת קבע ולא שינת עראי, ולא הנחתי אדם בביהמ"ד ויצאתי, ולא שחתי שיחת חולין, ולא אמרתי דבר שלא שמעתי מפי רבי מעולם", עכ"ל (סוכה כח.). ויש להבין בשביל מה הוסיף כל מה שהוסיף? והרי לא שאלו אותו על הנהגותיו! אלא שהוא בא ללמד מה תוקף הענין התורני וההתייחסות הנאותה אליו. "לא קדמני אדם" איננו נפלא ביותר אם הוא עוזב את ביהמ"ד באמצע היום. אבל הרי הוא קובע "לא הנחתי אדם בבית המדרש ויצאתי". כלומר הוא איחר עד שאחרון שבתלמידיו יצא משם. ולהיפך, "לא הנחתי אדם בביהמד"ר ויצאתי" איננה מעלה מיוחדת אם לא היה הוא הראשון לבוא לשם!! וגם כאשר יש שני קוטבים הללו (הראשון לבוא והאחרון לצאת), אם בין זה לזה

תחטפנו תנומה, ג"כ איננו מן הפלאות. ולכן הוא הוסיף "לא ישנתי אפילו שינת עראי". ועוד הוסיף שלא דיבר מעולם שום שיחת חולין, כי פיו קדוש ליוצרו. וגם התורה שעוסק בה איננה מקרית, מה שהזדמן לו מכל עובר־אורח, אלא כולה תמציתית, כולה מרוכזת מצינור אחד, כולה מפי המוסר (ר' בחולם) אשר הוא הנציג של הדורות שעברו! (עיין סוכה דף כח. כמה אוצרות התורה הכיל רבן יוחנן בן זכאי בקרבו). והרי לנו בזה תמונה חצובת אש באיזה חרדת קודש ניגש ר"א לדברי תורה. (הדברים מתקשרים יפה עם דברי הספרי על דברים יא/יג — "כשומע מפי הגבורה" המובא לעיל, וע"ע זהר ח"א דף ה' "ואשים דברי בפיך" וכו'.)

וזהו מה שהברייתא (אבות ו') מלמדת על ארבעים ושמונה דברים שהתורה נקנית בהן: "באימה וביראה". ופירש "תפארת ישראל" שם: "שיהיה אימת רבו עליו, ושיהיה יראת שמים בלבו, שע"י אלה ישגיח היטב בדברי רבו בלימודו". וזהו שאמרו "מורא רבך כמורא שמים" (אבות ד). וזה מה שלימדונו (ברכות כ"ב) על הפסוק "והודעתם לבניך ולבני בניך יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב": "מה להלן באימה וביראה וברתת ובזיע, אף כאן (בכל דור ודור) באימה וביראה וברתת ובזיע" עכ"ל. זאת אומרת, באותו להט, באותה חרדת קודש, כמו שאז הועמדנו בפני "והר סיני עשן כולו", כך עלינו להחיות בקרבנו שוב ושוב את ההתרגשות הפנימית. ואין ספק שזה קשור מאד לטיב יחסו של התלמיד לרבו. ולכן (יומא נג.) יצא רבא מלפני רבו הליכה לאחור, ובלי להסב ראשו, עד שנתמלאה האסקופה שלפני בית רב יוסף דם, בגלל פצעי רגליו של רבא שנקפו באסקופה. ויש לזכור שרב יוסף לא ראה כל זה, כי הרי סגי נהור היה! אלא רבא עשה זאת מתוך הכרה עצמית, ולא בכדי לעשות רושם על רבו. וזה מסביר את הלימוד מלוא־אימה שלמדו אז תורה בעמידה (מגילה כא.). וכן מביא "בית יוסף" (על או"ח קמ"א ד"ה ומתוך דברי הרא"ש וכו' בשם זהר ב/רו) שבזמן קריאת ספר תורה "ושתקין ושמעין מלה מפומיה כאילו קבלין ליה האי שעתא מטורא דסיני" עכ"ל (ראה "משנה ברורה", קמו/ ס"ק יט).

חבל מאד שאיבדנו תחושה זו. הדורות נתקטנו ואין אנו מוצאים רבנים בשעור קומתם של גדולי הדורות שעברו. אבל אעפ"כ יהיה מי שיהיה, ובכל דור ודור, יש לתלמיד לקבוע לו רב (ואפילו אותו רב הוא אליבא דאמת פחות בכמה דברים מן דרגתו של התלמיד, כן כתב הרמב"ם באבות פ"א ומאירי ומהר"ל שם). וחז"ל השוו הבנת סברות הגמרא למרשג של "משמש ת"ח" (ברכות מז: סוטה כב. עיי"ש ברש"י). ובעירובין (יג:) רבי נימק איך השיג למעלת לימודו, כי ראה את רבי מאיר מאחוריו. ולפי הסברו של מהרש"א שם "ואם היה רואה מלפניו הוה מחדדנא טפי" וז"ל: "דבהסברת פנים, יש להבין בקריצת העינים וברמיזת שפתים והיינו והיו עיניך רואות את מוריך" עכ"ל. והוא בירושלמי שבת (פ"א ה"ב) שלא סומכים על פסקי רב ששת כי היה סגי נהור, ואף ששמע תיבות מפי האומר, הוא לא ראה את פניו בשעת מסירת הדברים. ולכן חסרה לו בהבנה בעומק הדברים. ומה ייאמר אם כן עלינו, שכל ידיעותינו הם על סמך המלים המודפסות על הנייר ולא ידענו את הנגינה הנכונה, באיזה טון נאמרו הדברים?

בסיכום: לא מקיימים את המשנה של "עשה לך רב" כאשר לומדים מן הספר, אלא כשלומדים מפי רב בעל פה. וכשם שלומדים תורה מפי הרב, כך גם אנחנו נעביר לאחרים את התורה בעל פה, כדי שגם הדורות הבאים ימשיכו את שרשרת התורה שנמסרה לנו בעל פה למשך כל הדורות. מצווים אנו להעביר את התורה לדור הבא. אך כדי שנצליח בזה אנו חייבים להתמיד בלימוד תורה מפי רב. אל נצטמצם בשמיעת שיעור מוסר, אלא נשתדל להמשיך את לימוד התורה ע"י קבלת

התורה בכל מקצועותיה מפי רב. בלימוד זה נקיים מצוה נוספת, כדברי הרמב"ם ב"ספר המצוות", (מצוה ר) וז"ל: "שציונו להתחבר עם החכמים ולהתחבר עמהם ולהתמיד בישיבתם בכל אופן מאופני העבודה והחברה, במאכל ובמשתה ובעסק, כדי שיגיע לנו להידמות במעשיהם ולהאמין האמתיות מדבריהם, והוא אומרו יתעלה 'ובו תדבק' עכ"ל.

פרשת האזינו (2)

מעלת עם ישראל

"דע את אלהי אביך ועבדהו" (דהי"א כח, ט) — פסוק זה מלמדנו שהאדם חייב להתבונן ולעיין בכל כוחו (=דע) את הקב"ה כדי שידע לפני מי הוא עובד. לא די בכך במסורת אבות, כי זה רק "בחיצוניות" ובלי הגיון הלב. הרמב"ם פתח ספרו "משנה תורה" במלים "לידע שיש שם מצוי ראשון" ולא אמר "להאמין" (ע"ע דבריו במו"נ א/נ). וכך קבע גם כן "חובות הלבבות" (שער היחוד, פ"ג). אבל הוא הדין שחייב האדם לדעת מה זה עם ישראל, ולהתבונן על רום מעלתם. כאשר ידע מאיזה מקור נחצבו יתבייש מלחטוא, יסוג אחור מכל עון. כדברי רבנו יונה: "כי כאשר יתאוה תאוה... יבוש מעצמו ויבוש מאבותיו וישיב לנפשו ויאמר 'אדם גדול כמוני היום שיש בי כמה מעלות טובות רמות ונישאות, ושאני בן גדולים בן מלכי קדם, איך אעשה הרעה הגדולה הזאת... ואם ח"ו לא יכיר מעלתו ומעלת אבותיו, נקל יהיה בעיניו ללכת בדרכיו הפריצים" (תחילת "שערי העבודה").

ובכן בפרשתנו כתוב "בהנחל עליון גוים... כי חלק ה' עמו, יעקב חבל נחלתו" (דברים לב/ ח-ט). לביטוי "חלק ה'" יש שני אופני פירוש. גם שהם לחלקו של ה' (כמ"ש ברמב"ן על ויקרא יח, כה וכן שרשו נמצא בזהר א/קצה.) וגם שנשמותיהם חצובות מתחת כסא הכבוד ("בית אלהים", למבי"ט, שער היסודות, תחילת פרק מ"ב), שיש בנשמותיהם ניצוץ אלוה ממעל (כמפורש ברמב"ן על בראשית ב, ז וכן בספר "נפש החיים" א/טו, וכן מפורש בזהר א/כה.). אמנם רוחניות האדם מורכבת מן נפש רוח ונשמה, ובשנים הראשונים יש זהות פרטית ואישיות נפרדת לכל אחד ואחד מישראל. אבל מבחינת הנשמה העליונה האדם מגיע עד גבהי מרומים, עד שהוא גבוה אפילו מכסא הכבוד ("נפש החיים", א/ה).

ואע"פ שכל הנ"ל מתפרש בספרי סתרי תורה, חז"ל גילו כל זאת במדרשיהם. כי עלינו לדעת כי "רבנן דמתניתין ואמוראין כל תלמודא דלהון על רזין דאורייתא סדרו ליה" (זהר ג/רמד:). וכן כתב הגר"א: "אגדות, אשר בהם גנוזים כל הסודות" (על משלי כד, ל). מצד אחד הם הסתירו בכדי שבלתי הגונים לא יגיעו לדעת. עיין רמב"ם (ב"פירוש המשניות", הקדמה לזרעים, מהד' הרב קאפח, דף יט) מה הסיבה להסתרה זאת. אבל לראוים לכך הרי הכינו לנו במדרשיהם "מסגרת מותאמת" כדי למצוא בהם כל מחמדי החכמה.

"בשלש לשונות של חיבה חבב הקב"ה את ישראל, בדביקה בחשיקה ובחפיצה" (ב"ר פ/ז) ומפרש שם "יפה תואר" ש"דביקה" היא רוח ברוח (עיין כתובות קיא:). ו"חשיקה" היא יותר מן אהבה נמרצת (עיין מו"נ ג/נא). ו"חפץ" היא תמיד מתחדש, כאילו לא היה כלום עד כה.

"ועל כל פשעים תכסה אהבה' (משלי י/יב), אהבה שאוהב המקום את ישראל" (ויק"ר ד/א).

"חביבין ישראל לפני הקב"ה יותר ממלאכי השרת" (חולין צא:) — זה מפני שהם עובדים אותו מתוך בחירה חופשית, ומתגברים על חומריותם ועל יצרם הרע.

דבקות הנ"ל היא בגלל עצם טיב הנשמה הישראלית, כמו שכתוב "כי כאשר ידבק האזור אל מתני איש כן הדבקתי אלי את כל בית ישראל... להיות לי לעם ולשם ולתהלה ולתפארת' (ירמיה יג, יא) — משל למלך שהיה לו פורפירין (=מלבוש) והיה מצוה את עבדו ואומר לו תן דעתך עליו וקפלו (=ק' מנוקדת בפתח) ונערו... שאותו לבשתי ביום מלכותי... כך ישראל, הם המליכוני תחילה על הים ואמרו 'ה' ימלוך לעולם ועד'" (ויק"ר ב/ד). כלומר אנו מפרסמים כבוד מלכות־שדי בעולם. "אתם עדי נאום ה' ועבדי אשר בחרתי, למען תדעו ותאמינו לי ותבינו כי אני הוא, לפני לא נוצר אל ואחרי לא יהיה" (ישעיה מג, י)

"אמר הקב"ה למשה: כל מה שאתה יכול לשבח את ישראל, שבח. לגדלן ולפארן, פאר! שאני עתיד להתפאר בהם" (ויק"ר ב/ה) כלומר, כבודם של ישראל הוא מפני שנשאו בעול כל מצוותיו והם מסרו נפשם עבורו. לכן בכבודם של ישראל יהיה פרסום וכתר להקב"ה! ואמרו: "ישראל שאילולא הם לא היה מטר יורד לעולם ולא השמש זורחת, שבזכותן הקב"ה מזריח בעוה"ז, ולעתיד לבוא אוה"ע רואים היאך הקב"ה מדבק עם ישראל" (תנחומא, תרומה, ט)

"אמר הקב"ה למשה, כל מה שאתה יכול לרומם אומה זו, רוממה. שכאילו לי אתה רומם" (פסקתא רבתי, י) "ישראל נקראו עינו של הקב"ה" (איכה רבה, א/נו). "חביבין ישראל כבבת עין העליונה" (שמו"ר ל/טו)

יש בישראל צד מסוים שנבראו מהאלהות:

מהר"ל כותב: "אין לישראל שום הסרה מן הש"י מפני שהם נבראים מן הש"י בעצם ובראשונה, ודבר זה אין לו סילוק והסרה כלל" ("נר מצוה", דף יג). מקורו בזהר (א/יג.) וכן כתב רמ"ק ("אור יקר", כרך חמישי דף כ') וזה מפורש ב"דעת תבונות" לרמח"ל (קטע קס, דף קפא) וזו לשונו: "דבר זה מושרש בענינים גבוהים מאד, בהיות ישראל משתלשלים ממנו ית' כמו שאמר הכתוב "'חלקי ה'!' אמרה נפשי, על כן אוחיל לו'" (איכה ג, כד) עכ"ל. וכן כתב "אור החיים" (על דברים כב, יג) "השכינה היא כללות ישראל" וכן כתב הגר"א (על תקוני זהר, דף מח: ד"ה בכמה תחנונים)

ועוד כתב מהר"ל: "כי מצד עצם הבריאה של ישראל שהם נצר מטעי הקב"ה הם ראוים לעוה"ב, ואין זה מצד המצוה והמעשים. ואחר כך (נוסף על הנ"ל) יש להם מדריגה אחרת, הם המדות הטובות והישרות" (על אבות, דף יג, "מעשה ידי להתפאר")

ולכן יש לכנות את ישראל "טובים" בגלל עצם טיבם (מנחות נג:) — "כך בישראל צדיקים ישרים חסידים בני תורה, אפילו סוריהם (=פסולת שבהם) גומלי חסד" (במד"ר ג/א)

וכבר האריך מהר"ל מה בין עונותיהם של ישראל לעונותיהם של אוה"ע. אצל אוה"ע הרע מושרש בטבע שלהם (וזה ניכר מספרותם, שירתם, ספורט ואידיאה לאומית שלהם. אנו רואים שם האלהת האלימות והזנות, וכן רוע לב ואנוכיות זוועתית. מי שמכיר על מה מבוססות תרבויותיהן של אוה"ע, בין ברדיו וטלויזיה, בין בסרטים וכספרות, מודעזע מן הכיעור של ההתעללויות ושפלות אימה, מהן נהנים הגרים הצופים והקוראים. כי בני ישראל שטרם התקלקלו אינם נהנים כלל לראות מעשי אנרוף והתאבקות, אינם נהנים מן קרב־שוורים (כמו שנהוג בספרד) ולא מן קרב־תרנגולים (כנהוג בדרום אמריקה), אינם מרגישים סיפוק למראה של רצח, מכות, דקירות. בני ישראל אינם משתעשעים בסיפורי גבורה של דו־קרב, לדרים המתגרשים זה עם זה או עם חיות־בר, אינם נהנים מן ספורט של ציד־חיות יער.

(19)

לְזַכּוֹתְכֶם וּלְכַפֵּר עַל נַפְשׁוֹתֵיכֶם שֶׁמְּשׁוּלָה כַּנֵּר שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כ, כז) ׳נֵר ה׳ נִשְׁמַת אָדָם חֹפֵשׂ כָּל חַדְרֵי בָטֶן׳ וַעֲכְשָׁו שֶׁאָמַרְתִּי לָכֶם ׳וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן׳ כְּדֵי לְזַכּוֹתְכֶם כְּדֵי שֶׁאוֹרִיד לָכֶם מָטָר לְכָךְ מֹשֶׁה מַזְהִיר לְיִשְׂרָאֵל ׳וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן׳.

יד. רַבִּי מָנִי פָּתַח (תהלים לה, י) ׳כָּל עַצְמֹתַי תֹּאמַרְנָה ה׳ מִי כָמוֹךָ׳ לֹא נֶאֱמַר פָּסוּק זֶה אֶלָּא בִּשְׁבִיל לוּלָב הַשִּׁדְרָה שֶׁל לוּלָב דּוֹמָה לַשִּׁדְרָה שֶׁל אָדָם וְהַהֲדַס דּוֹמֶה

מסורת המדרש

שאוריד לכם מטר עיין משנה ר״ה טז. **יד. ר׳ מני פתח** תנחומא כאן יט. תנ״י כח. יל״ש כאן תרנב. **השדרה של לולב דומה לשל אדם** ראה זוהר ח״ג רנה: שו: שט. ע״ע שם קד. (רע״מ). קעו. תקו״ז תי״ח לו. תב״א נו: ת״ע קלה. זוה״ח חשא מה. **ההדס** לעין ערבה לפה זוהר ח״ג תו.

כשם שהארתי לכם״ (שמו״ר שם), בחיבה, במדבר, בעמוד אש וענן (עיי״ש), **ולכפר — ״לשפתים״** (תנחומא, שם) **— על נפשותיכם, שמשולה — הנפש — כנר, שנאמר: ״נר ה׳ נשמת אדם, חופש כל חדרי בטן״ — ״כמו שדרך העולם לחפש בחושך על ידי הנר, כן חופש ה׳ כל מחשבות חדרי בטן על ידי נשמת האדם, כי היא יודעת הכל, ומעידה עליו בדין״** (מצו״ד שם), שהיא ״מאירה״ את **החדרים** בד כבר המאיר בחדר אפל, ובמצוה זו, שאתם מדליקים הנר במקדש, אני מכפר ושומר את **נפשכם להאירה** באורי בקרבכם; וזהו שבמצוות אלה נאמרה לשון ״קיחה״, שמקח טוב הוא לכם מעשה **המצוה הזו**, וכן בכל המצוות האמור בהן ״קיחה״ (עיין יפ״ת), וכל המצוות ודברי ה׳, וזהו: ״שמע בני וקח אמרי, וירבו לך שנות חיים״ — שמע אמרי כי מקח טוב אתה לוקח בזה, שירבו לך **שנות חיים**.

ועכשיו (=ומעתה) מה — **שאמרתי לכם: ״ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר, כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל״**, ולא נזכר במצוה זו מה היא באה להזכיר או לכפר, **וההצאות ממדן** מרובה היא לכם מצוה זו (כדלעיל שם, עיי״ש), **״לא בשביל שאני צריך, אלא״** (תנחו׳ שם:) — **כדי לזכותכם** — בדין, שבחג הסוכות העולם נידון על המים של השנה הנכנסת (ר״ה טז.), **כדי שאוריד לכם מטר**, וארבעת המינים האלה, הגדלים על המים (עי׳ רז״ו), באים ומרצים ומזכירים, **בעבורם** בהם לכל רוח (עיין לעיל כח, ה. ובסוכה לז:), ובהקפות סביב המזבח שמנסכים עליו מים בחג **הזה** (כנגמי ר״ה שם, עיי״ש), כשהמזבח עטור בערבי נחלי מים (כדלעיל כאן, ה.), להפקד בגשמי ברכה **בשנה הנכנסת**, **לכך משה מזהיר לישראל: ״ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר, כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל״**, בלשון ״קיחה״ ובלשון ״לכם״, לומר, מקח טוב הוא לכם, לטובתכם **ולהנאתכם**, להתברך במצוה זו בגשמי ברכה.

יד. רבי מני — כשבא לפרש פסוק זה, שהוא אומר ומצוה בלשון ״קיחה״ ואומר ״לכם״ ומצוה לקחת דוקא את ארבעת המינים האלה להלל בהם לפני ה׳ — **פתח** — לפרשה **מן הפסוק הזה**, שאמר דוד לפני הקב״ה: **״כל עצמותי תאמרנה ה׳ מי כמוך״**, והרי אין חוש דיבור **בכל העצמות** ובכל האיברים שבאדם לדבר ולומר, אלא, **לא נאמר פסוק זה אלא בשביל לולב — ופירוש**, כנגד מצות ההלל הנאמר כאחוז בהם, שהם כנגד עצמותיו ואיבריו של אדם שבהם הוא מהלל לה׳, **שבהם** כל חייו ופעלו (עי׳ מנוה״מ קמט, ם. ולכן **״יפה אמר דוד, שאמר הפסוק הזה, תדע לך״** (**תנחו׳ כאן**, יט): **השדרה של לולב** — שהוא עמוד זקוף אשר מחפצלים ממנו לשני צדדיו עלים כפולים, **כצלעות**, הנה והנה — **דומה לשדרה של אדם** — עמוד הגב שממנו מתפצלות עצמות **הצלעות לכאן** ולכאן; **וההדס**, כל עלה ועלה שבו, בצורתו — **דומה לעין; וערבה**, כל עלה ועלה **שבה**, **בצורתו**

לָעַיִן וַעֲרָבָה דּוֹמָה לַפֶּה וְהָאַתְרוֹג דּוֹמֶה לַלֵּב אָמַר דָּוִיד אֵין בְּכָל הָאֵיבָרִים גָּדוֹל מֵאֵלּוּ שֶׁהֵן שְׁקוּלִין כְּנֶגֶד כָּל הַגּוּף הֲוֵי ׳כָּל עַצְמֹתַי תֹּאמַרְנָה׳.

טו. דָּבָר אַחֵר ׳וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן׳ אַחַר כָּל אוֹתָהּ הַחָכְמָה שֶׁכָּתוּב בִּשְׁלֹמֹה (דה״ב א, יב) ׳הַחָכְמָה וְהַמַּדָּע נָתוּן לָךְ׳ (מ״א ה, י״א) ׳וַתֶּרֶב חָכְמַת שְׁלֹמֹה וַיֶּחְכַּם מִכָּל הָאָדָם׳ יָשַׁב לוֹ תְּמֵהַּ עַל אַרְבָּעָה מִינִין הַלָּלוּ שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ל, יח) ׳שְׁלֹשָׁה הֵמָּה נִפְלְאוּ מִמֶּנִּי׳ ׳שְׁלֹשָׁה הֵמָּה׳ פֶּסַח מַצָּה וּמָרוֹר (שם שם, שם) ׳וְאַרְבָּעָה לֹא יְדַעְתִּים׳ אֵלּוּ

מסורת המדרש

אתרוג דומה ללב זוהר ח״ב קכא. רעא:. ח״ג רנו. שט. תקו״ז ח״ו כג. תי״ג כט. תכ״א נו. ת״ע קלה. זוה״ח שם. **טו. אחר כל אותה החכמה שכתוב בשלמה** וכו׳ תנחומא כאן כ. תנ״י כט. יל״ש כאן תרנב. משלי תתקסג.

— **דומה לפה, ״לשפתים״** (שם); **והאתרוג** — בצורתו — **דומה ללב. לכן — אמר דוד: אין בכל האיברים** — שבגוף, אבר — **גדול** — בחשיבותו — **מאלו, שהן שקולין כנגד כל הגוף** — כולו, בחשיבותם, שכולם כתלויים בהם, ואם בארבעתם הוא מהלל הריהו כמהלל בכל הגוף כולו, בכל עצמותיו, **הוי** — אומר, זהו שאמר דוד: **״כל עצמותי תאמרנה ה׳ מי כמוך״**, בשדרה ובפה ובעינים ובלב, כנגד העצמות, וזהו שנאמר כאן: ״ולקחתם לכם״ — קחו עצמכם, כמשל ודוגמא זו, וקחו מינים אלה כדוגמא ומשל לכם, להלל לה׳ בכל גופכם ולבבכם ועיניכם ופיכם, בכל עצמותכם ועצמותיכם.

טו. דבר אחר: ״ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר, כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל״, אמר ״ולקחתם״ וגם ״לכם״, והזכיר שמות ארבעה מינים מבלי לפרט בפירוש מי הם, הגם שדרשו חכמים (עיין לעיל בסימן ח.), ממשמעות המקרא הזה מה המינים שהוא מצוה עליהם, אין הם אלא במסורת בידינו מסיני שאלה הם האמורים בתורה, שכן — **אחר כל אותה החכמה שכתוב בשלמה** — שהקב״ה אמר לו: **״החכמה והמדע נתון לך״**, הם בכל שיעורם שבעולם, וכאשר נאמר לו (מ״א ג, יב.): **״הנה נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמוך לא היה לפניך ואחריך לא יקום כמוך״**, וכמו שנאמר בו: **״ויתן אלהים חכמה לשלמה ותבונה הרבה מאד, ורוחב לב כחול אשר על שפת הים, ותרב חכמת שלמה ... ויחכם מכל האדם ... וידבר על העצים מן הארז אשר בלבנון ועד האזוב אשר יוצא בקיר, וידבר על הבהמה ועל העוף ועל הרמש ועל הדגים״**, ״הניח — שלמה את — **כל הדברים האלה״** (תנחו׳ כאן, כ.), ובחכמתו — **ישב לו תמיה על ארבע מינין הללו** — איך משתמע מהכתוב שאלו הם, וזהו — **שנאמר** — בדברי שלמה: **״שלשה המה נפלאו ממני, וארבעה לא ידעתים״**, והגם שלפי פשוטו של מקרא הוא מדבר משלשה ראשונים ורביעי, ומשמעות ״וארבעה״ — הרביעי, המשלימם לארבעה, וכמו שהוא הולך ומפרש שם בדבריו את הארבעה האלה, וכדבריו כמה פעמים באותו פרק אלא מאחר שהוא הולך ומונה שם את הדברים הוא מקדים לומר מספרם, ועוד זאת שחילק בין השלשה לרביעי, וגם לא אמר ״והרביעי״ אלא ״וארבעה״, ועל אלה אמר ״נפלאו ממני״ ושוב אמר ״לא ידעתים״, דרוש שהוא מדבר פה גם משלשה וארבעה נפרדים (וכדלעיל טז, א. עיי״ש), שלא אלו כאלו (רז״ו), והרי: **״שלשה המה נפלאו ממני״ — פסח מצה ומרור**, ולכן אמר עליהם ״נפלאו״, שהם זכר ״לנפלאות״ שעשה הקב״ה ביציאת מצרים, ואמר ״נפלאו״ על שם שעיקר טעמם גלוי וידוע, אלא שהוא מבקש לדעת עוד עמקי סודותיהם, וכדרך שאמר דוד אביו (תהילים קיט, יח.): **״גל עיני**

השימות שיעורים שנאמרו אלי הגרי"ד סולוביצ'יק זצ"ל
ונרשמו ונערכו אלי הרה"ג י. צבי יום טוב רייכמן שליט"א

ומאידך הוא פוסק (הל"ו) דבי"ב יום בשנה השירה בחליל — דהוי כלי — דוחה שבת, וצ"ע. ולפי הסברנו שיש ב' דינים של שירה, י"ל דהוא פוסק דעיקר השירה בקרבן היא בפה ושירה בכלי בעבור קרבן אינו דוחה שבת. כ"ז מדין שירה על הקרבן בעת ניסוך היין, אולם י"ב ימים אלו מחייבים שירה של מקדש והחליל במקדש דוחה שבת. בי"ב ימים אלו החליל הוא דין בעיקר השירה דמקדש כי אין זו חלות שירה על קרבנות אלא שירת מקדש בתורת עצמה, ובשירת מקדש שירה בכלי מעיקר דין שירה היא.

שם. משנה — עירה של מים לתוך של יין ושל יין לתוך של מים יצא. פשטות המשנה היא שמנסך המים לתוך ספל היין והיין לספל המים ויוצא. ברם הרמב"ם מפרש שעירב המים והיין ביחד, וז"ל (פ"י מתמידין הל"ז): ואם עירה המים לתוך היין או היין לתוך המים ונסך שניהם מכלי אחד יצא עכ"ל. וצ"ע, הרי יין מזוג פסול לנסכים (ב"ב צז.), וא"כ למה מכשיר לנסוך בחג תערובת של מים ויין — הא הוי יין מזוג[42].

וצ"ל דאין יין מזוג פסול לניסוך בכל השנה מפני שאינו יין — דהא לגבי כמה דינים בתורה חשוב יין מזוג כיין, אלא דפסול הוא במעשה הניסוך, כי אין מעשה ניסוך חל עם מים, ורק ביין — דבכל השנה כולה אין מים בר ניסוך. ולכן אם מערב המים עם יין הנסכים ומנסך בהם מופקע הניסוך, וההפקעה דמעשה הניסוך פוסלת הניסוך ביין מזוג. כל זה בנסכים דכל השנה, אולם בחג — הואיל וניסוך המים הוי חלות שם ניסוך בתורת עצמו, אם מוזג ומנסך היין והמים ביחד יוצא, דחלק המים נתפס בחלות מעשה הניסוך כמו חלק היין.

ועיין ברמב"ם (פכ"ט משבת הלי"ד) שפוסק וז"ל: אין מקדשין אלא על היין הראוי לנסך על גבי המזבח לפיכך אם נתערב בו דבש או שאור אפי' כטיפת החרדל בחבית גדולה אין מקדשין עליו כך אנו מורין בכל המערב עכ"ל. לרמב"ם אין מקדשין על יין שמעורב בו דבש כי תערובת זו פסולה לנסכים ואין מקדשין אלא על דבר שמנסכים בו. ולכאורה איסור הדבש דין הוא במעשה הניסוך ע"ג המזבח שאסור להביא דבש על המזבח, אבל אינו פסול בחפצא של היין, ובכך דומה ליין מזוג דאינו פסול בחפצא של היין לנסכים. והנה מקדשין על יין מזוג, דכל שאינו פסול חפצא כשר היין לקידוש, וא"כ מ"ש יין בתערובת דבש שאין מקדשין עליו מיין מזוג שכן מקדשין עליו?

וצ"ל שהרמב"ם סובר שתערובת דבש פוסלת את עצם החפצא של יין לניסוך ולפיכך פסול לקידוש, אבל יין מזוג שאינו פסול בחפצא של הנסכים אלא פסול במעשה הניסוך ולכן מקדשין על יין מזוג ולא על יין בתערובת דבש[43].

ובאותה הלכה כתב וז"ל: ויש מי שמתיר לקדש עליו ואומר לא נאמר היין הראוי לנסך ע"ג המזבח אלא להוציא יין שריחו רע או מגולה או מבושל שאין מקדשין על אחד מהן עכ"ל. ונראה שהיש מי שמתיר סובר שתערובת דבש אינה גורמת פסול בחפצא של היין לנסכים אלא גורם חלות דין איסור במעשה הניסוך ומשו"ה כשר לקידוש.

אמנם הרמב"ם אינו כותב במפורש בהלכותיו שיין מזוג פסול לנסכים — הדין המובא בספרי ובמס' ב"ב. ויתכן דסבר שמזוג אינו חלות פסול לנסכים לא בחפצא ולא במעשה, אלא שפשוט שחלק המים אינו עולה לשיעור הניסוך, משא"כ לגבי קידוש היום שהמים כן עולים לשיעור רביעית. לדעתו הדין דגמ' הוא דין פשוט בשיעורין בלבד אבל אין כאן הפקעה בכלל — לא בחפצא ולא במעשה. ולכן אין זה נוגע לקידוש דלא הושווה קידוש לניסוך לגבי שיעורין[44].

שם. במשנה — שפעם א' נסך א' ע"ג רגליו ורגמוהו כל העם באתרוגיהן. [חידושי אגדה.] יש

[42] **עיין** בספר מנחת חינוך מצוה ש"כ.

[43] **כ"כ** הגרי"ז למנחות (נז:) עיי"ש.

[44] **ע"ע** בצפנת פענח.

להעיר, מדוע רגמוהו דוקא באתרוגים. ונראה דהרבה הלכות בחג הסוכות מיוסדות בתורה שבע"פ כגון נסוך המים וכו'. גם שהאתרוג הוא פרי עץ ההדר ידוע רק מהלל"מ כדאיתא בהקדמה לפיהש"מ לרמב"ם. בזריקת אתרוגים על המנסך שלא קבל את ההלל"מ של ניסוך המים בחג נאמר לו שאם מסרב לקבל את התורה שבע"פ לניסוך המים מנין לו שפרי עץ הדר הכתוב בתורה הוא אתרוג — אולי פרי אחר הוא, וכשם שמקבל את המסורה בע"פ דפרי עץ הדר הוא אתרוג כן צריך לקבל המסורה של ניסוך המים.

והנה, לרמב"ם עיקר השמחה דסוכות היא שמחת בית השואבה והיא שמחת החסידים ואנשי מעשה, וז"ל (פ"ח מלולב הלי"ב — י"ד): אע"פ שכל המועדות מצוה לשמוח בהן בחג הסוכות היתה במקדש יום שמחה יתירה שנא' ושמחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים וכיצד היו עושין כו' והיאך היתה שמחה זו החליל מכה ומנגנין בכנור כו' ומי שיודע בפה בפה כו' מצוה להרבות בשמחה זו ולא היו עושין אותה עמי הארץ וכל מי שירצה אלא גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות והסנהדרין והחסידים והזקנים ואנשי מעשה הם שהיו מרקדין ומספקין ומנגנין ומשמחין במקדש בימי חג הסוכות וכו'. ויש לבאר למה דוקא החסידים היו בראש המשמחים. ונראה לומר עפ"מ שפירש בספר בית הלוי שבמתן התורה דלוחות הראשונות לא היה חילוק בין התורה שבכתב לתורה שבעל פה, דכל התורה כולה היתה בכתב חרות על הלוחות הראשונות, וכשנשתברו הלוחות האלו ניתנה התורה בשניה בזכות משה רבינו שזכה בכך לקרני ההוד, והקדושה דקרני ההוד ששרתה על פניו של משה היתה קדושת התורה שבעל פה שניתנה למשה במתנה ביוה"כ ושאז המסורה דתורה שבעל פה התחילה ממשה ליהושע ויהושע לזקנים וכו'. ומאחר שהלוחות השניות ניתנו ביוה"כ, יוצא דיוה"כ הוא יום מתן תורה — ובעיקר ביוה"כ ניתנה התורה שבעל פה. ובכן חג הסוכות הוא הזמן דשמחת בעלי המסורה דחוגגין את מתן התורה שבעל פה ביוה"כ, ולכן רוב ההלכות דסוכות תלויות בבעל פה כגון הלכות מחיצין וניסוך המים וכו'.

מאידך במורה נבוכים (ח"ג פמ"ג) כותב הרמב"ם שעיקר שמחת חג הסוכות היא לשמוח על ארץ ישראל ופירותיה, אבל זה שלא כמשמעות הלכותיו ביד החזקה. ואמנם כלל גדול אצלנו שאין להקשות על סתירה שבין ספר היד לספר מורה הנבוכים, כי כן קבל רבינו שליט"א מפי זקנו מו"ר הגר"ח זצוק"ל, וזקנו זצ"ל קבע כך כמופלג גדול בספר מורה נבוכים שרצה לכתוב עליו פירוש. גם חשב לכתוב הערות על הספר מנחת חינוך. ברם שתי המחשבות לא יצאו לפועל מפני טרדות הזמן; וחבל.

שם. משנה — ממלא מן הכיור. עיין ברמב"ם (פ"ה מביאת מקדש הלי"ב) דכל המימות כשרין לקדוש ידים בין מים חיים בין מי מקוה. יוצא שלדעתו גם מי מקוה שאינם מים חיים כשרים לניסוך המים בחג. זה בניגוד לבעלי התוס' (במעילה יב. וברשב"ם בב"ב עט.) הסוברים שניסוך המים זקוק דוקא למים חיים ממעין. בכל אופן גם לרמב"ם צ"ל שלכתחילה יש הדור לנסך עם מים חיים. ולכאורה היה נראה לומר שמעשה השאיבה זקוק למים חיים, אלא שאין זה נכון שהרי בשבת היתה שאיבתה בע"ש בכלי חול שאין בה קיום מצות שאיבה. ע"כ צ"ל שבמעשה הניסוך עצמו יש הדור במים חיים. ועיין ברש"ש על משנתינו[45].

שם. במשנה — מן הכיור. מי כיור אינם קדושים בקדושת הגוף אלא בקדושת דמים למצוותם. ראייה לכך מדין מי סוטה ברמב"ם (פ"ד מסוטה הל"ו) וז"ל: אמרה טמאה אני אע"פ שנמחקה המגילה המים נשפכין מפני שאין בהן קדושה ע"כ. וצ"ע, כיון דמי סוטה מהכיור, והמים קדושים הם דהא הכיור הוי כלי שרת וכלי שרת מקדש מה שבתוכו, למה פסק הרמב"ם דנשפכין מפני שאין בהן קדושה.

ביאר הגר"מ זצ"ל, שהרמב"ם סובר שאינם קדושים בקדושת הגוף, דא"כ היה אסור לאבדם דכתיב "לא תעשון כן", אלא קדושים בקדושת דמים למצותם.

---

45 **עי'** בחידושי הריטב"א כאן, בהערות חשק שלמה, במנ"ח מצוה ש"נ ובערוך לנר לקמן (נ.). וע"ע בשו"ת בנין שלמה סי' נ'.